

**VÂHİDİ'NİN
KİTÂB-I HACE-İ CİHÂN ve NETİCE-İ CÂN ADLI ESERİ
(İnceleme-Metin)**

Abdullah TÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Prof.Dr. Turgut KARABEY

2009

Her Hakkı Saklıdır

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Abdullah TÜRK

VÂHİDÎ'NİN
KİTÂB-I HACE-İ CİHÂN ve NETİCE-İ CÂN ADLI ESERİ
(İnceleme- Metin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof.Dr. Turgut KARABEY

ERZURUM - 2009

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

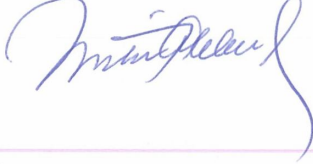

Prof. Dr. Turgut KARABEY
Danışman / Jüri Üyesi

PROF. DR. Metin AKKUŞ

PROF. DR. M. Sâdi ÖĞENLİ

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzalar, adı geen öğretim üyelerine aittir. 01/07/2009

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
KISALTMALAR	X
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	XI
GİRİŞ	1
16.Yüzyılda Siyasi ve Sosyal Durum	2
16.Yüzyılda Dini Hayat ve Zeyniyye Tarikatı	5
16.Yüzyılda Edebi Çevre	8

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VÂHİDÎ'NİN HAYATI ve ESERLERİ	12
1.1. Vâhidî'nin Hayatı	12
1.2. Vâhidî'nin eserleri.....	13
1.2.1. Cenânü'l-Cinan	13
1.2.2. Terceme-i Kıssa-i Seyyid Cüneyd b. Münzir.....	14
1.2.3. Sa'âdetnâme	14
1.2.4. Gülistân.....	14
1.2.5. Durc-i lûgat	15
1.2.6. Tacâribü'l- insân.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

2. KİTÂB-I HACE-İ CİHÂN VE NETİCE-İ CÂN.....	16
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KİTÂB-I HACE-İ CİHÂN ve NETİCE-İ CÂN (TRANSKRİPSİYONLU

METİN).....	22
3.1. 1b- [Dibace].....	22
3.2. 2b- Bişnev-i Naşihat-ı Ma'nevî	22
3.3. 2b- Der Na't-ı Nebî	23
3.4. 3a- Der Âgâz-ı Kitâb Guyend.....	24
3.5. 5b- Meşnevî	24
3.6. 6a- Kıt'a	28
3.7. 6b- Meşnevî	29
3.8. 9a- Kıt'a	31
3.9. 10a- Âmeden-i Tâife-i Abdâlân-ı Rûm Başed ve Çerâğ- ı Kudüm	32
3.10. 12a- Meşnevî- i Der Hülâşa-i Sühân Ez Zübân-i Abdâlân-ı Kühün	34
3.11. 16a- Cevab Dâden-i Hâce-i Cihân Pîr-i Abdâlân-ı 'Uryân	46
3.12. 18a- Kıt'a.....	48
3.13. 19a- Kıt'a.....	49
3.14. 19b- Kıt'a	50
3.15. 20b- Meşnevî	51
3.16. 21a- Kıt'a.....	52
3.17. 22b- Âmeden-i Tâife-i Kalendarân Be-Hançah-ı Hâce-i Cihân	53
3.18. 23b- Meşnevî Der Hülâşa-i Şehun Ez Zübân-i Kalendarân-ı Kühün	54
3.19. 26b- Cevâb-Dâden-i Hâce-i Cihân Pîr-i Kalendaran-ı Hemedân.....	63
3.20. 27b- Kıt'a	64
3.21. 29a- Meşnevî	66
3.22. 29b- Kıt'a	67
3.23. 30a- Kıt'a.....	68
3.24. 31a- Kıt'a.....	69
3.25. 33a- Âmeden-i Tâife-i Hayderiyân Be-Hançâh-ı Hâce-i Cihân	72
3.26. 34b- Mesnevî Der Hülâşa-i Şehun Ez Zübân-ı Hayderiyân.....	73

3.27. 37b- Cevāb-Daden-i Ḥ̣āce-i Cihān Be-Seḥunān-i Pīr-i Ḥayderiyān	82
3.28. 38a- Kıt' a.....	82
3.29. 38a- Rubā' i.....	83
3.30. 38b- Nesīr	83
3.31. 38b- Rubā' i.....	83
3.32. 38b- Rubā' i.....	84
3.33. 39a- Meşnevī	84
3.34. 40a- Meşnevī	85
3.35. 40b-Meşnevī	87
3.36. 41a- Meşnevī	88
3.37. 43a- Meşnevī	92
3.38. 45b- Ameden-i Ṭaife-i Cāmīyan Be- Ḥānķāh-ı Ḥ̣āce-i Cihān	96
3.39. 47a- Meşnevī Der Ḥulāşa-i Seḥun Ez-Zübān-ı Cāmīyan-ı Kühün	97
3.40. 49b- Cevāb-Daden Ḥ̣āce-i Cihān Be-Seḥunān-ı Pīr-i Cāmīyan	105
3.41..50a- Kıt' a.....	105
3.42. 53a- Āmeden-i Ṭaife-i Bektāşīyān Be-Ḥānķah-ı Ḥ̣āce-i Cihān.....	108
3.43. 54a- Mesnevī Der Ḥulāşa-i Seḥun Ez Zübān-ı Bektāşīyān-ı Kühün	109
3.44. 56a- Cevāb-Daden-i Ḥ̣āce-i Cihān Be- Seḥunān-ı Pīr-i Bektāşīyān	114
3.45. 56b- Kıt' a	115
3.46. 58b- Kıt' a	117
3.47. 60a- Āmeden-i Ṭaife-i Şems-i Tebrizīyān Be-Ḥānķah-ı Ḥ̣āce-i Cihān	119
3.48. 61a- Meşnevī Der Ḥulāşa-i Seḥun Ez Zübān-ı Şemsīyān-ı Kühün	120
3.49. 63a- Cevāb –Daden-i Ḥ̣āce-i Cihān Be-Seḥunān-ı Pīr-i Şemsīyān.....	126
3.50. 64a- Kıt' a.....	126
3.51. 64b- Kıt' a	126
3.52. 64b- Meşnevī	127
3.53. 67b- Āmeden-i Ṭaife-i Mevlevīyān Be-Ḥānķāh-ı Ḥ̣āce-i Cihān.....	130
3.54. 69b- Meşnevī Der Ḥulāşa-ı Seḥun Ez Zübān -ı Mevlevīyān-ı Kühün...	131

3.55. 73b- Cevāb-Daden-i Ḥ̣āce-i Cihān Be-Seḥunān-ı Şeyḥ-i Mevlevīyān-ı Konevi	143
3.56. 78b- Cevāb-Dāden-i Mellā-i Rūm Be Kelam-ı Manzūm	147
3.57. 82b- Āmeden-ı Taife-i Edhemīyān Be-Ḥānḳāh-ı Ḥ̣āce-i Cihān.....	155
3.58. 83b- Meşnevī Der Ḥulāşa-i Seḥun Ez Zübān-ı Edhemīyān-ı Kühün.....	156
3.59. 85b- Cevāb-Daden-i Ḥ̣āce-i Cihān Be-Seḥunān-ı Şeyḥ-i Edhemīyān.....	161
3.60. 86a- Kıt‘ a.....	162
3.61. 90a- Āmeden-ı Taife-i ‘ Ālimān Be-Ḥānḳāh-ı Ḥ̣āce-i Cihān	166
3.62. 91a- Meşnevī Der Ḥulāşa-i Seḥun Ez Zübān-ı ‘ Āliman -ı Kühün	167
3.63. 94b- Cevāb –Daden-i Ḥ̣āce-i Cihān Be-Seḥunān-ı ‘ Ālimān	176
3.64. 95b- Hikāyet	177
3.65. 96b- Meşnevī Der Ḥulāşa-i Seḥun Ez Naşīhat-ı ‘ Ulemā-i Kühün	179
3.66. 101b- Āmeden-ı Taife-i Şūfīyan Be-Ḥānḳāh-ı Ḥ̣āce-i Cihān	188
3.67. 103a- Meşnevī Der Ḥulāşa-ı Seḥun Ez Zübān -ı Şūfī yān-ı Kühün	189
3.68. 110a- Cevāb-Daden-i Ḥ̣āce-i Cihān Be-Seḥunān-ı Şeyḥ-i Şūfīyan	209
3.69. 111a- Rubā‘ i.....	210
3.70. 111b- Meşnevī Der Ḥulāşa-i Maḳal Ez Berāy-yi Şūfīyān-ı Bed-Fiāl....	211
3.71. 115a- Kıt‘ a.....	216
3.72. 119b- Der Beyān-ı Temsil Der Tevil-i Ḥadīs Be-Nazm	220
3.73. 120b- Meşnevī Der Cevāb Taḥḳıḳān-ı Kitāb-ı Manevī	221
3.74. 120b- Der Beyān-ı Ḥ̣āce-i Cihān ve Netīce-i Cān ve ‘ Āşıḳān-ı Şadıḳān u Kazibān	222
3.75. 121b- Der Beyān-ı Hicret-i Ḥ̣āce-i Cihān ve Netīce-i Cān Ez Diyār-ı Ḥorāsān Ve Ka‘ be- Rā Ziyāret Kerdenişan ve Medīne Ra Vatan- Sahtenişan	227
3.76. 122a- Der Beyān-ı Ḥānḳāhi ü Āmeden-ı Tevāif-i Muhtelif Be Ḥānḳāh-ı Cihan.....	229

SONUÇ.....	233
KAYNAKLAR.....	234
ÖZ GEÇMİŞ	236

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****VÂHİDÎ'NİN KİTÂB-I HACE-İ CİHÂN ve NETİCE-İ CÂN'I**
Abdullah TÜRK**Danışman: Prof. Dr. Turgut KARABEY****2009 – Sayfa: 236 + XI****Jüri: Prof.Dr. Turgut KARABEY****Prof. Dr. Metin AKKUŞ****Prof. Dr. Sadi ÇÖGENLİ**

Bu çalışmada, 16. Yüzyıl şairlerinden olan Vâhidî'nin Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân adlı eserinin çeviri yazılı metni hazırlanmıştır. Öncelikle Vâhidî'nin yaşadığı dönem olan 16. Yüzyıl hakkında bilgi verilmiştir. 16. yüzyılın siyasi, sosyal ve edebi durumu üzerinde durulmuştur. Vâhidî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili fazla bilgi bulunamadığından bu konulara elde edilen bilgiler nispetinde değinilmiştir.

Vâhidî, edebiyatımızda çok tanınmış bir yazar ve şair olarak karşımıza çıkmamaktadır. Kendisi tasavvufla uğraşmış ve aynı zamanda tarikat mensubu bir kişidir. Eserleri de genel olarak tarikatlar, cemaatler ve tasavvufla ilgili olmuştur. Vâhidî'ye ait olduğu söylenen üç eserin de menakıbnâme olarak yazıldığı bilinmektedir.

Çalışmada, hacmi itibariyle büyük sayılabilecek eserin çeviri yazısı yapılarak günümüz Edebiyatına ve Türkçesine aktarılması amaçlanmıştır. Özellikle günümüzde çok tartışılan belli cemaatler ve gruplarla ilgili günümüze ışık tutacak bilgiler vardır. 15. ve 16. yüzyılda var olan dini grupların yaşam şekilleri, kıyafetleri ve inançları hem mensur hem de manzum şekilde anlatılmıştır. Vâhidî, eserinde açık bir dil kullanmaya özen göstermesine rağmen, metinde Arapça ve Farsça kelimelerden dolayı zor anlaşılan bölümler de vardır.

Türk edebiyatında fazla tanınmayan Vâhidî'nin ve eserinin bu çalışmayla incelenmesine ve tanıtılmasına gayret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vâhidî, Hâce-i Cihan,16. Yüzyıl, Divan Edebiyatı, Menakıbnâme, Tevâif-i Aşere

**ABSTRACT
MASTER THESIS**

VÂHİDÎ'S KİTÂB-I HACE-İ CİHÂN ve NETİCE-İ CÂN

Abdullah TÜRK

Supervisor: Prof. Dr. Turgut KARABEY

2009, Page: 236 + XI

**Jury: Prof. Dr. Turgut KARABEY
Prof. Dr. Metin AKKUŞ
Prof. Dr. Sadi ÇÖGENLİ**

In the present study, translated and written context of “Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân”, one of the works of Vâhidî, who is among the 16th century poets was prepared. At the beginning of the study, information about 16th century, when Vâhidî lived, was presented. Political, social and literature conditions of the period were focused on. Because there is not much efficient information on Vâhidî's life and works, these issues were evaluated according to data available.

Vâhidî is a writer and poet, who is not encountered often in Turkish literature. He was engaged in Sufism and also a member of Sufism path. His works are generally on Sufism paths, religious communities and Sufism. His three works, which are supposed to belong to Vâhidî, are known to have been written as “menakıbnâme”.

In the study, it was aimed to transform the work, which can be counted among the largest works when considered its volume, into contemporary Turkish Literature and Language by preparing its written translation. In the work, there exists information to enlighten especially certain religious communities and groups, which have recently been discussed densely. Life styles, clothes, and beliefs of religious groups, which existed in 15th and 16th centuries, were evaluated in prose and poetry forms. Even though Vâhidî attempted to use a simple and clear language, there are also parts in the context hard to be understood due to Arabic and Persian words.

In the study, it was attempted to evaluate and introduce the works of Vâhidî, who is not known much in Turkish literature.

Key Words: Vâhidî, Hâce-i Cihan, 16th century, Classical Turkish, Menakıbnâme, Tevâif-i Aşere

ÖNSÖZ

Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân, Vâhidî tarafından 16. yüzyılda yazılmış eserlerden biridir. Eserin ismi bugüne kadar çok anılmış; fakat üzerine fazla bir çalışma yapılmamıştır. Eserle ilgili birkaç makale ve bir kitap yayımlanmıştır. Makalelerde eserin içeriği ve konusuyla ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Üzerinde çalışma yaptığım menakıbname ile ilgili geniş bir inceleme çalışması Ahmet T. Karamustafa tarafından yapılarak, bu inceleme kitap olarak yayımlanmıştır. Karamustafa'nın bu çalışmasında eserin tıpkıbasımı da yapılmıştır. Fakat bu kitabın İngilizce olarak yurtdışında yayımlanmış olması ve çeviri yazısının yapılmamış olması bir eksiklik olarak görünmektedir. Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân'ın çeviri yazısının yapılmasının bir gereklilik olduğunu ve edebiyatımıza kazandırmanın büyük bir kazanç olacağını düşünerek bu çalışmayı hedefledik. Ayrıca üzerinde çalıştığımız eser, içinde çok kıymetli konuları ve bilgileri barındırmaktadır. 16. yüzyılın dini yaşantısını ve o devrin dini gruplarını derinlemesine anlatması bakımından çok nadide bir eser olarak görünmektedir.

Tez çalışması şairin hayatı ve eserleri, eserle ilgili bilgiler, eserin çeviri metni ve kaynakça ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada eserin transkripsiyonlu metni hazırlandı. Eser konusu, içeriği ve içinde geçen kişiler yönüyle irdelendi. Eserin yazma nüshaları ile ilgili bilgiler çıkarıldı. Eserde geçen şiirlerin nazım şekilleri ve vezinleri bulundu. Çalışmanın sonunda kaynakça verildi. Yazıldığı yüzyılın bilgileri ve yazarla ilgili bilgiler ortaya konularak eserin daha iyi anlaşılması amaçlandı. Eserde tespit edilen okunmayan yerler farklı nüshalara bakılarak okunmaya çalışıldı. Eserde bir takım yazma kusurları gözlenmiştir. Eserin harekeli yazma nüshası üzerinde çalışmamıza rağmen müstensihin çeşitli yazım hataları yaptığını ve aynı hataları tekrarladığını gözlemledik. Müstensihin bazı satırları ve kelimeleri atladığını gördük. Bu kelimeleri ve satırları çizgi şeklinde gösterdik. Eserde ayet ve hadisler geçmektedir. Bu ayet ve hadislerin anlamları ve kaynakları verildi.

Çalışma giriş, şair hakkında bilgi, eser hakkında bilgi, eserin çeviri yazısı, sonuç ve kaynakça kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında 16. yüzyıla ilgili genel bilgiler verildi. 16. yüzyılın siyasi ve sosyal ve durumu bir başlık altında

verildi. Devamında 16. yüzyılda Türk edebiyatına değinilmiştir. Ayrıca tarikat mensubu olan Vâhidî'nin daha iyi anlaşılması için dönemin dini hayatına ve tarikatlara değinildi. Çalışmanın, birinci bölümünde Vâhidî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili bilgiler; ikinci bölümünde Vâhidî'nin üzerinde çalıştığımız eseriyle ilgili bilgiler verildi. Üçüncü bölümde eserin çeviri yazısı yer almaktadır. Çalışmanın ana kısmını bu bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde, Arap harfleriyle yazılı olan eserin içeriği birebir günümüz harflerine aktarılmıştır.

Sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılmış ve eserin taşıdığı öneme vurgu yapılmıştır.

Çalışmanın son kısmını kaynakça bölümü oluşturmaktadır. Kaynakçada faydalanılan kaynakların yazılması yanında Vâhidî ve eseriyle ilgili genel bir kaynakça oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bilgi ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Turgut KARABEY'e, Prof. Dr. Sadi ÇÖGENLİ'ye, Prof. Dr. Metin AKKUŞ'a ve Doç. Dr. O. Kemal TAVUKÇU'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Erzurum, 2009

Abdullah TÜRK

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e. :	Adı geçen eser
a.g.m. :	Adı geçen makale
AKM:	Atatürk Kültür Merkezi
Baş.:	Başkanlığı
b.:	Bin
Bkz.:	Bakınız
c. :	Cilt
Çev.:	Çeviren
H.:	Hicri
Haz.:	Hazırlayan
Hız.:	Hazreti
M.:	Miladi
MEB.:	Milli Eğitim Bakanlığı
M.K.:	Milli Kütüphane
S. :	Sayı
s. :	Sayfa
TDK:	Türk Dil Kurumu
Yay. :	Yayımları
Yayl.:	Yayımlayan
YÖK:	Yüksek Öğretim Kurulu

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

آ	Ā	ā
ا	A, E, İ, U, Ü	a, e, i, u, ü
ث	Ṣ	s
ح	Ḥ	ḥ
خ	Ḫ	ḫ
ص	Ṣ	ṣ
ض	Ẓ, Ḍ	ẓ, ḍ
ط	Ṭ	ṭ
ظ	Ẓ	ẓ
غ	Ĝ	ġ
ق	Ḳ	q
ك	Ḳ	q
و	V, Ū	v, ū
ي	Y, Ī	y, ī
hemze	ء	
و	و	

GİRİŞ

Edebiyatımızın birçok döneminde çok sayıda eser yazılmıştır. Bu yazılan eserlerin bir kısmı günümüzde bilinmekte ve okunmaktadır. Yalnız bazı eserler de sadece isimleri ile bilinmekte, içeriği ile ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Türk edebiyatının bilinmeyen eserleri son yüzyılda bir bir ortaya çıkarılmakta ve edebiyatımıza kazandırılmaktadır. Bu sayede edebi zenginliğimiz artmaktadır. Zengin edebiyat ve kültür dünyamız günümüzdeki kitaplara ve kütüphanelere yansıdığı müddetçe kültür ve tarih köprümüz güçlenecektir. Çok sayıda alfabe değiştiren bir ulus olarak tarihimizle zaman zaman bağlarımız kopmuştur. Bu noktadan hareketle eski yazma eserlerin günümüz yazısına kazandırılması verimli işlerin yapıldığı anlamını taşımaktadır. Tanzimat'tan sonraki eserlerimiz üzerine çok çalışma ve inceleme vardır. Bu tarihten sonraki eserler büyük ölçüde biliniyor ve okunuyor. Yalnız Tanzimat'tan önceki eserlerle ilgili büyük bilgi eksikliği bulunmaktadır. Hatta günümüzde en değerli sayılan eserlerden bazıları çok yakın tarihte gün yüzüne çıkarılabilmıştır. Bu düşüncelerle eski kültür ve edebiyat tarihimizle ilgili bilgilere katkıda bulunmanın önemli bir görev olduğu kanaatindeyim.

Vâhidî, Osmanlı'nın belki de en önemli asrında yaşamış bir şairdir. Osmanlı her alanda en güzel örneklerini bu yüzyılda vermiştir. Sanatta, edebiyatta, mimaride taklitçilikten kurtulmuş ve özgün eserler meydana getirmiştir. Vâhidî Baki ve Fuzuli gibi şairlerin çağdaşdır. Onun zamanında çok fazla şair ve yazar ortaya çıkmıştır. Belki de bu yüzden Vâhidî'den hiç bahsedilmemiş ve çok az inceleme yapılmıştır. Edebiyat tarihlerine ve tezkirelere baktığımızda şairle ilgili neredeyse bilgi bulunmamaktadır. Vâhidî'nin eserinden hareketle büyük bir edebiyatçı olduğunu düşündüğümüz Vâhidî hakkında bilgiler ortaya koymanın önemli olacağını söyleyebiliriz.

Günümüzde, tarikatların ve cemaatlerin nasıl ortaya çıktığı ve beslenme kaynakları tartışılan konular arasındadır. Hangi dini grup kimin yolunda gitmekte ve İslamiyet'in özünü bu gruplar ne denli örtüşmekte. Birçok kişi farklı beyanlar sunmaktadır. Ve her bir dini grubun kendi grubunu İslamiyet'in merkezine koyma düşüncesi açıkça görülmektedir. Bu nazardan bakıldığında üzerinde çalıştığımız eser dini grupların temellerini orijinal bir şekilde ortaya çıkarmaktadır ve belli

tartışmaların bitmesine vesile olabilecektir. Özellikle bu eser Alevilik ve Bektaşilik hakkında önemli bilgiler içermektedir. Alevilik ve Bektaşilik üzerine çalışma yapan araştırmacılar bu kitabı Alevilikle ve Bektaşilikle ilgili en önemli referanslardan biri olarak göstermektedirler.

Yazar ve eseriyle ilgili bilgilere geçmeden, 16. yüzyılın genel durumuna değinmek yazarın ve eserin anlaşılmasında kolaylık sağlayacaktır. Bu yüzden bu yüzyılda Osmanlı'nın siyasi, sosyal, dini ve edebi durumuyla ilgili bilgilere değineceğiz.

16. Yüzyılda Siyasi ve Sosyal Durum

Bu yüzyıl Osmanlı'nın her alanda zirveleri yaşadığı yüzyıl olmuştur. İmparatorluğun en ihtişamlı yüzyılı bu yüzyıldır denilebilir. Bu dönemde iki önemli padişah vardır. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman. Bu iki padişahın döneminde olan olaylar 16. yüzyılda olan olayların büyük bir kısmını da kapsamaktadır.

Yavuz Sultan Selim zamanında birçok savaş ve olay olmuştur. Yavuz'un tahtta kalması çok uzun sürmemesine rağmen onun devri olaylar yönüyle yoğundur. Henüz Trabzon'da şehzade iken Doğu'da Safavi'lerin güçlendiğini gören ve onlarla savaşmanın zaruret olduğunu düşünen Yavuz rotayı batıdan doğuya çevirmiştir. Yavuz bu düşüncelerle ordusunun basında Doğu seferine çıktı. Yavuz Selim, Çaldıran Ovası'nda Şah İsmail'in ordusuyla büyük bir meydan muharebesi yaptı. İki Türk hükümdarının mücadelesinden Selim başarıyla savaşı kazandı. Doğu Anadolu toprakları Osmanlıların eline geçti. Dulkadiroğulları Beyliği Osmanlı yönetimine alındı. Safavi tehlikesini bertaraf ettikten sonra Yavuz, Memlûklara karşı büyük bir ordu hazırladı. Mısır Memlûk Sultani Kansu Gavri, Osmanlı ordusuyla Halep'in kuzeyinde karşılaştı. Mercidabık Savaşı Osmanlıların zaferiyle son buldu. Yavuz, yeni Memlûk Sultani Tomanbay ile Kahire'nin kuzeyindeki Ridaniye mevkiinde yapılan savaşı da kazandı. Bu savaş Memlûk Devleti'nin sonu oldu. Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz Osmanlı hâkimiyetine girdi. Hülagû'nun Bagdat'ı işgal etmesiyle Memlûk himayesine giren halifelik müessesesi de böylece Osmanlılara geçmiş oldu. Yavuz dönemi Osmanlı'ların doğuda ve İslâm Dünyası'nda en büyük güç haline

geldiği dönemdir. Yavuz devri Osmanlı'nın topraklarını bir hayli genişlettiği bir devirdir.

Yavuz Sultan Selim'in sekiz yıl süren devrinden sonra Osmanlı tahtına oğlu I.Süleyman geçti (1520). Kanuni Sultan Süleyman'ın 46 yıllık saltanatında Osmanlı Devleti siyasî, askerî ve iktisadî yönden zirveye ulaşmıştır. Kanuni döneminde özellikle Avrupa'da önemli dinî ve siyasî değişiklikler söz konusudur. Güçlü Macar krallığının Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra, Kutsal Roma-Cermen İmparatoru Şarlken en ciddi rakip hâline gelmiştir. Bu dönemde güçlenmeye başlayan Protestanlık, Avrupa'da mezhep çatışmalarının şiddetlenmesine sebep olmuştu. Doğu Avrupa'da da Lehistan ve Ortodoks Rusya güçlenmeye başlamıştı. Kanuni, Avrupa'daki siyasî ve dinî çekişmelerden faydalanarak, onların birleşmemesine özen göstermiş ve bunu bir devlet politikası hâline getirmiştir. Avrupa'da önemli bir nokta olan Belgrat kuşatıldı ve alınmıştır. Burayı bir üs olarak kullanan Osmanlılar artık rahatlıkla Avrupa içlerine sefer yapabilecekti. Aynı zamanda Budapeşte de alınarak Macar Krallığı ele geçirilmiş oldu. Macaristan'ın ele geçirilmesi üzerine, ölen Macar kralı ile akrabalığını öne süren Avusturya Arşidükü Ferdinand, Macar topraklarında hak iddia etmiş ve Budin'i işgal etmişti. Bunun üzerine Kanuni, yeniden Macaristan'a sefer düzenledi. Budin kurtarıldı. Ancak Kanuni'nin asil maksadı Viyana idi. Osmanlı ordusu şehri kuşattı ise de ele geçirmeye muvaffak olamadı.

Kanuni devri karada olduğu gibi denizlerde de büyük bir üstünlüğün sağlandığı devirdir. Rodos ve çevresindeki adacıklar, başarılı bir kuşatma sonunda ele geçirilmiştir. II. Bâyezid zamanından beri Akdeniz'de serbestçe faaliyet gösteren Barbaros kardeşlerin devlet hizmetine alınmasıyla deniz ve kıyılarda pek çok yer Osmanlı hâkimiyetine dâhil olmuştur.

Zigetvar Kuşatması esnasında hastalanan Kanuni kalenin fethini göremeden 66 yaşında öldü (1566). Siyasî, askerî ve iktisadî bakımdan Osmanlıyı zirveye çıkaran bu büyük hükümdarın yerine geçen ne II. Selim (1566–1574) ne de III. Murat (1574–1595) aynı evsafa kişiler değillerdi. Ancak Kanuni devrinde başlayan fetih rüzgârları o derece şiddetliydi ki, bu hükümdarlar devrinde de hızını devam ettirdi. Şüphesiz bu başarılarla sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın dirayetli siyasetinin de rolü büyüktür. Venedik'in elindeki Kıbrıs bu fetih rüzgârıyla kuşatıldı.

Lala Mustafa Pasa komutasındaki Osmanlı donanması adayı ele geçirir geçirmez, buraya Anadolu'nun çeşitli sancaklarından Türkler yerleştirildi.

Don ve Volga nehirlerini birleştirmeyi amaçlayan kanal projesi ile Süveyş kanalı teşebbüsünün mimari olan Sokullu'nun 1579'daki ölümü ile Osmanlı Devleti büyük bir yara almıştır. Özellikle III. Murat'ın oğlu III. Mehmet'in, hükümet işlerini annesine bırakıp, bir köseye çekilmesi Osmanlı'yı XVII. yüzyılda daha kötü yılların bekleyeceğinin âdeta habercisi olmuştur.

Siyasi alanda kazanılan zaferlerin sosyal hayata da büyük yansımaları olmuştur. Bu asırda ilim büyük âlimler elinde gelişmiş ve Osmanlı'nın en zirve şahsiyetleri bu asırdan çıkmıştır. Osmanlı padişahlarının özenle sanatçılara ve ilim adamlarına destek çıkması çok güzel eserlerin ortaya çıkmasını sağladı. Mimar Sinan gibi büyük bir mimar bu devrin ihtişamını ve başarısını gösteren en önemli delillerden biridir. İlim ve sanat adamı yetiştiren medreseler bu dönemde daha da geliştirildi. Bu dönemde Osmanlı Devleti Türk ve İslam dünyasının sevgisini ve hayranlığını kazanmıştır.

Bu asırda kültür hayatının inkişafına paralel olarak memleketin birçok yerinde, şehirlerde kasabalarda ve köylerde büyük bir iktisadi refah göze çarpıyordu. Ülkenin ihtiyaçlarına uygun olarak birçok yerde el tezgâhları ve atölyeler kuruluyordu. Bu gayretler Osmanlı halkının refahını yükseltiyordu. Her bir hane üretim düşüncesi içerisinde ülkesine bir şey kazandırmayı amaçlıyordu. Bu doğrultu da sosyal hayatın merkezi Osmanlı kentlerinde yaşam, özellikle ulaşım ve ekonomi gibi bazı koşullara bağlı olarak gelişmiştir.

Osmanlılarda sınıfsız toplum hayâtı vardır. Her kesimden insan üst düzey yöneticilere gelebilirdi. Hatta kölelikten yetişerek devlet kademesinde yükselen şahsiyetler de vardı. Köylü ve şehirli halk hür şekilde hayatlarını devam ettirebiliyordu. Şehirlerde esnaf, sanatkâr, ilmiye teşkilatı mensubları yaşıyordu.

Bu asırda imparatorluk, uçsuz bucaksız sınırlara ulaştığında ırklar yönüyle de bir çeşitlenme gözlenmekte idi. Böyle bir çeşitlenme beraberinde çok kültürlülüğü de getirmişti. Osmanlı sınırları içerisinde birçok dil konuşuluyor ve çok farklı dinlere inanılıyordu. Bu farklılıklara rağmen toplum içinde ciddi denilebilecek olaylar olmuyordu. Bu dönemde halk huzur içinde yaşıyor demek doğrudur.

Osmanlıda askerlik görevini Müslüman halk yerine getirdi. Müslüman olmayanlar askerlik yapmazlardı. Askerlik yerine vergi verirlerdi. Birçok ırktan meydana gelmiş Osmanlı toplumu ırk ayrımı yapmadan osmanlılık şuurunu taşıyordu. Bu yüzyılda Osmanlı'nın sınırları bir hayli genişlemiş, yeni topluluklar Osmanlı tebası olmuştur. Bu genişleme, ümmet bilincinin yerleştirilmesiyle problemleri artırmamıştır. Osmanlı vatandaşı olan Müslüman ve gayri müslim topluluklar Rum, Ermeni, Yahûdî, Gürcü, Sırp, Bulgar, Macar, Rumen, kendi din ve dillerinde mâbet, okul açıp, ibâdetlerini yapabilmeye hürriyetine sahiptiler. Yine türk olmayan birçok kişi de devlet kademesinde görev alabilmekteydi.

Sonuçta Osmanlı bu yüzyılda siyasi ve sosyal olarak halkını memnun etmiş ve tarihe önemli kazanımlar sunmuştur. Siyasi gelişmelerin olumlu olması ilmi, sanatı ve daha birçok şeyi geliştirmiştir.

16. Yüzyılda Dini Hayat ve Zeyniyye Tarikatı

Vâhidî'nin ve eserinin daha iyi anlaşılması için 16. Yüzyıl Osmanlı toplumunda dinin rolü ve Zeyniyye tarikatının bilinmesini gerekli görüyorum. Burada 16. yüzyılın genel dini yapısına kısaca değinilecek ve Zeyniyye tarikatı hakkında bilgiler verilecektir.

Osmanlı Devleti'nin her döneminde din ön planda olmuştur. Özellikle halifelik'in Mısır'ın fethiyle Osmanlı'ya geçmesi dini müesseseler ve tarikatların ağırlıklarını 16. yüzyılda daha da artırmıştır. Buna bir de tarikat mensubu padişahlar eklenince dini müesseseler ile devlet yönetimi arasında sıkı ilişkiler ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti, İslâm dininin en yüksek makamı olan halifelik müessesesine de sahip olduğundan, bütün dini teşkilâtlar mevcut olmaya başlamıştır. Halife, şeyhülislâm, kadı, müderris, naib, şeyh, imam, hatip, müezzin gibi dini vazifeliler, bunlara ilâveten tekke ve zaviyelerde de pir, dede, baba, postnişin gibi görevliler vardı. Tekkelerde bulunan bu kişiler tasavvuf kaidelerine göre dereceler alırlardı. Özellikle saymış olduğumuz bu kişiler arasında Şeyhülislâm çok değerliydi ve devlet işlerinde de söz sahibiydi. Şeyhülislâmlar, âlimler adına konuşur ve birçok konuda fetva da verirlerdi. Bu dönemde devletin işlerinde etkili olan önemli şeyhülislâmlar yetişmiştir.

İstanbul'un feth edilmesinden sonra Anadolu'da faaliyet gösteren tarikatlar yeni bir dönemin içine girmişlerdi. Başkent İstanbul olmuş ve bu şehrin yeniden yapılandırılması söz konusu olmuştu. İstanbul'u yeniden yapılandırma faaliyetlerinde tarikatlar da unutulmamıştı. Büyük tarikatlar ve tarikatların yan kolları Anadolu'da olduğu gibi İstanbul'da da yayılmaya başlamışlardı. Bunun sonucunda İstanbul başka hiçbir İslâm şehrinin sahip olmadığı zenginlikte bir tasavvufî kültür ortamına kavuşmuştu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun din ve kültür hayatında Kadiriye, Rifaiye, Yeseviye, Bektâşiye, Celvetiyye, Bayramiye, Mevleviye, Halvetiye, Nakşibendiye gibi tarikatlerin etkisi olmuştur. Bu saydığımız tarikatların birçoğu 16. yüzyılda da etkili olmuştur. Önemli Osmanlı padişahlarının hayatlarında hep bir tarikat büyüğü onlara yol göstermiş ve bu padişahlar birçok önemli başarı ve hizmete imza atmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında ve günümüzde de hâlâ varlığını ve etkinliğini koruyan üç önemli tarikat vardır. Bunların en önemlisi Nakşibendiyye tarikatıdır. Bahaüddin Nakşibend Hazretlerine nisbet edilen bu tarikat Emir Ahmed Buhârî ile İstanbul'a ulaşmış, Osmanlıların son dönemlerine doğru güçlü bir zemin bulmuş ve hızla yayılmıştır. Meşhur Sufî Abdülkadir Geylani Hazretlerine nispet edilen Kadiri tarikatının Osmanlılardaki ilk büyük temsilcisi Eşrefoğlu Rumî olup Osmanlılar bu tarikata yoğun ilgi göstermişlerdir. Ahmed er-Rifaiye nisbet edilen Rifaiyye tarikatı da Anadolu topraklarındaki en köklü tarikatlardendir. Tasavvuf ve bu akımın etkisiyle kurulmuş olan tarikatler Osmanlı toplumu ve devletinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bunu anlamak için İstanbul'da açılan tekke sayısına bakmak bile yeterlidir. Horasan Erenleri ile Anadolu'ya gelen ve birçok önemli şahsa yol gösteren tasavvuf, Osmanlı toplumuna da 16. yüzyılda yol göstermeye çalışmıştır. Ve Osmanlı padişahlarının bu yüzyılda birebir tarikatlar içerisinde yer alması devletle ne kadar yakın temasların olduğunu gün yüzüne çıkarmaktadır. Tarikatlarla birlikte vakıflar da oluşturulmuş böylece kardeşlik ve dayanışma da üst düzeyde sergilenmiştir. Ayrıca vakıflar aracılığıyla fakir insanlara yardımlar yapılmıştır.

16. yüzyılda Osmanlı toplumunda ve devlete kademesinde en etkili olan tarikatlardan biri Zeyniyye tarikatıdır. Bu tarikatı Horasan tasavvuf ekolüne mensup Zeynüddîn Hafî Herat'ta kurmuştur. Bu tarikat Sühreverdi Tarikatının kollarından

biridir. Kurulduktan sonra Horasan, Ortadoğu ve Anadolu'da faaliyetler göstermiştir. Bu tarikatın Anadolu'ya gelmesini sağlayan kişiler Abdurrahim Merzifonî ve Abdüllatif Kudsi'dir. Faaliyetlerini daha çok Bursa'da yoğunlaştıran Zeyniyye tarikatı istanbulda da yoğun faaliyetler yapmıştır. 15. ve 16. yüzyılda Osmanlı'da ünlü birçok kişi bu tarikatın faaliyetlerine katılmıştır. Özellikle Osmanlı uleması arasında rağbet görmüştür. Yıldırım Bayezid döneminden itibaren, Sünni tarikatların öne çıkarılmaya çalışılmış olması Zeyniyye tarikatının ulema ve devlet adamları arasında çok kabul görmesine olanak sağlamıştır. Hatta Yıldırım Bayezid ile Çelebi Mehmed, Zeyniyye Tarikatı'na girerek Sünni inancın devlet düzeninde egemen olmasına bir kapı aralamışlardır. Bu tarikat 15. ve 16. yüzyıldaki etkinliğini daha sonraki yüzyıllara aktaramamıştır. Bunun sebebi de Osmanlı'da başka tarikatların güçlenmesini söyleyebiliriz.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 15. ve 16. yüzyıllarında Zeyniyye tarikatına mensub insanlara ayrı önem verilmiş ve bu kişiler devlet kademelerinde özel görevlere getirilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti ve devamında Osmanlı döneminde ele geçirilmiş olan uç bölgelere zaman içinde yerleşmiş müslüman çoğunluğun ilim ve irfanını artırmak amacıyla sunni mezhepten olan, Zeyniyye tarikatına mensup şeyhler yetiştirilmiştir. Özellikle istanbulun başkent olmasıyla merkezi Bursa'da olan Zeyniyye tarikatı bu düşünceyle İstanbul'a da taşınmıştır. İstanbulun birçok semtine dergâhlar kurulmuştur. Bu dergâhlardan birçok derviş yetişmiştir. Bu dervişler aynı zamanda ilimle uğraşmışlardır. Bu şekilde yetişmiş dervişlere Zeynî Derviş denilmekteydi.

Zeyniyye tarikatı, Fatih Sultan Mehmet döneminde İstanbul'un gündelik hayatına girebilme şansını elde edebilmiş tarikatlardan biridir. Tarikatın başkent İstanbul'da yoğunlaşmasının sebebi olarak fetihten sonra İstanbul'a göç ettirilen Bursalı halk gösterilmektedir. Yine İstanbul'da çok etkin olmasının bir başka sebebi üst makamlardaki devlet adamlarının bu tarikatın mensubu olmalarıdır.

Zeyniyye tarikatının temel özellikleri olarak iç- dış bütünlüğüne önem vermesi, ilmi ön planda tutması ve ehl-i sünnet çizgisine sınıksız bağlı olması gösterilebilir. Bu tarikatın diğer tarikatlardan farklı bir yönü törenlerinde şiirler okunmasıdır.

Bu yüzyılın etkin tarikatlarından biri olan Zeyniyye tarikatında Vâhidî de bulunmuştur. Zaten Vâhidî'nin yazdığı eserlere bakıldığında tarikatların ve tarikat büyüklerinin ağırlığı hemen görülmektedir. Özellikle ele aldığımız menakıbnamesi sadece dini grupları anlatmaktadır. Zeyniyye tarikatının esaslarıyla Vâhidî'nin menakıbnamesinde anlatılan düşünceler birebir örtüşüyor diyebiliriz. Özellikle Vâhidî'nin eserinde ilme önem vermesi ve ehl-i sünnet çizgisine çok bağlı olması Zeyniyye tarikatından çok etkilendiğini göstermektedir. Yalnız Vâhidî eserinde bu tarikatın ismini zikretmemektedir.

16. Yüzyılda Edebi Çevre

16. Yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin her alanda güçlü olduğu dönemdir. Özellikle bilim, kültür, sanat ve edebiyat alanında önemli gelişmeler olmuştur. On altıncı yüzyılda Sultan İkinci Beyazıt da dâhil edilirse, bütün bir asır, şair padişahlarla doludur. Özellikle Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman gibi padişahlar da edebiyat ve şiirle çok yakından ilgilenmişler ve bu alanda da örnekler vermişlerdir. Edebiyata ilgi duyan padişahlar aynı zamanda edebiyatçıları da koruyarak onların sanatlarını rahatlıkla icra edebilecekleri ortamlar sağlamışlardır. Hükümdarların ilimden ve şiirden anlamaları, âlimleri ve şairleri çevrelerine toplamaları anlamına geliyordu. . Yalnız âlim ve şairlerin hükümdar saraylarında olması ve ileriye doğru devletin götürülüşü bu asrın önemli bir karakteri olup, padişahların şanına uygunluğu, devrin bir başka özelliğidir. Hatta padişahların ve devletin sanatkâra verdiği önem bütün Türk toplumu tarafından duyulmuştur ve bunun neticesinde İstanbul bir ilim ve edebiyat başkenti de olmuştur. *“Devrin padişahları umumiyetle âlimleri, şairleri, sanatkârları korumak; onlara maaş bağlamak; ilim ve sanat adamlarının geleceklerini emniyete almak için birtakım teşekküller meydana getiriyorlardı. Yaz aylarında 16. Yüzyıl saltanatının ince zevki ile süslenmiş Şark bahçelerinde toplanılırdı. Kış aylarında ise kahvehanelere gidilirdi. Bu kahvehaneler kış aylarında yaz bahçelerinin yerini görürdü. Bunlardan başka ilim ve sanat adamlarının meyhanelerde de toplandığı oluyor; buralarda şiir sohbetleri, münazara, müşaare yapmak bir anane olmağa başlıyordu.”*¹ Bu anlatılanlardan görülüyor ki bu dönemde sanatın gelişimi adına birçok şey yapılıyordu.

¹N.Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yay., İstanbul 1977, c.I,s.558

Türk edebiyatı, bu yüzyılda gelişimini sadece İstanbul'da sürdürmemiştir. Edebiyatımız Anadolu ve İstanbul dışında da gelişimini sürdürmüş, bu yüzyılda Azeri Türkçesinde Fuzuli, Çağatay Türkçesinde de Babür Şah gibi devasa şahsiyetleri çıkarmıştır.

16. Yüzyıl Türk şiirinin İran şiirinin etkisinden kurtulup kendi geleneğini oluşturduğu bir yüzyıldır. 13. ve 14. yüzyıllar boyu kuruluş aşamasında olan Türk Divan şiiri 15. yüzyılda bu kuruluşunu tamamlamıştır. 16. yüzyıla gelindiğinde Arap ve Fars taklitçiliği sona ermiştir. Baki ve Fuzuli gibi şairlerin öncülüğünde Türk Divan şiiri kendi zirvelerini oluşturmuştur. Bundan dolayı bu yüzyılda Türk Divan Edebiyatı kendi içinde özgünlüğüne kavuşmuştur diyebiliriz. *“Bu asırda Osmanlı Türkçesi Edebiyatı, gittikçe daha çok Türk olan bir edebiyat karakteri kazanıyordu. Asırlardan beri büyük İran şairlerini örnek edinme zaruretindeki Türk şairleri bu asırdan sonra, örneklerini artık kendi edebiyatlarında bulacaklardı. 16. asırda Divan Edebiyatı belki en büyük şairlerini yetiştirerek onların sanatlarında ve eserlerinde bir Türk klasisizmi meydana getirecek ve bundan sonraki asırların şairleri artık kendi klasiklerinin izlerinde yürüyeceklerdi; edebiyatımızda Fuzuli'yi beğenen ve onun gibi söylemek isteyenlerin vücuda getirecekleri bir Fuzuli Mektebi, aynı şekilde bir Baki Mektebi hatta bir Ruhi Mektebi kurulacaktı.”*²

16. Yüzyılda Divan Edebiyatı son derece güzel meyveler ve örnekler vermiştir. Belki de en başarılı asrını bu dönemde yaşamıştır. Bu yüzyılda şairler aruz ölçüsünü daha da ustalıkla kullanmışlar ve daha özgün eserler vermeye başlamışlardır. *“16. asırda divan şiiri dış ahengi, iç süslenişi, ses güzelliği ve nazım tekniği bakımından geçen asırlardan üstündür. Mısra ve beyitlerin mimarisindeki ses ve söz unsurları arasında, aruzla klasik söyleyişinin imale zevki devam etmekle beraber, daha bir olgun anlaşma vardır. Mısraları adeta söz mücevherlerinden seçilmiş kıymetli taşlarla süslercesine ince işleyiş, asrın diğer sanat ve sanatkârlarında görülen, servet ve ihtişam mahsulü eserler kadar göz ve gönül alıcı bir plastisiteye sahiptir.”*³

² Banarlı, a.g.e.,s.558

³ Banarlı,a.g.e., s.562

Bu yüzyıldaki Divan şiiri inceliklerle bezenmiştir. *“İşte 16. asır Divan şiiri, asrın bütün plastik ve süsleme sanatlarındaki ince işleyiş zevkini kendi mısralarına aksettiren şiirdir.”*⁴

Bu yüzyılda Divan Edebiyatı’nda önde gelen isimler; Fuzuli, Baki, Hayali, Hayreti, Muhibbi(Kanuni Sultan Süleyman), Nev’i, Bağdatlı Ruhi, Taşlıcalı Yahya, Zati’dır

Divan Edebiyatı’nın her dönemde yaşadığı yabancı sözcüklerini dilimize girmesi 16. yüzyılda da devam etmiştir. Önceki yıllarda Türkçeye girmekte olan Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısı bu dönemde iyice artmış; böylece, Türkçe-Arapça-Farsça karışımı bir dil ortaya çıkmıştır. Yeni çıkan şairlerin ve yazarların bu dili yoğun kullanmaları halkın bu edebiyatı zor anlamasına neden olmuştur. Yani bu dönemde şairler öz Türkçeden biraz daha uzaklaşmışlardır diyebiliriz. Dile Arapça, Farça sözcüklerin çokça girmesi ve bunun sonucunda, Türkçe sözcüklerin azalmaya başlaması bazı sanatçıları da harekete geçirmiştir. Yabancı sözcüklerin fazlalaşması Tatalı Mahremi ve Edirneli Nazmi gibi bazı şairleri rahatsız etmiştir. Bu şairler XV. Yüzyılda Aydınlı Visali’nin başlatmış olduğu “Türki-i Basit” akımını sürdürerek Türkçe yazmak gerekliliğini savunmuşlardır. Ancak bu şairlerin Fuzûli ve Bâki kadar güçlü olmayışları Türkçe kelimelerin aruza fazla uymaması bu akımın başarılı olmasını engellemiştir.

16. yüzyılda güzel gelişmeler sadece Divan edebiyatıyla sınırlı kalmamıştır. Bu yüzyılda Halk edebiyatında da zirve şahsiyetler çıkmıştır. İslam öncesi ozan, baksı geleneğinin bir devamı sayılan Âşık Tarzı Türk edebiyatı da bu yüzyılda gelişmeyi hızlandırmıştır. Âşık adı verilen şairlerin saz eşliğinde söyleyip anlattıkları şiir ve halk hikâyeleriyle yüzyılın örneklerini vermişlerdir. Pir Sultan Abdal, Köroğlu, Âşık Garip bunlardan başlıcalarıdır.

Bu yüzyılda nesir alanında da dikkate değer çalışmalar yapılmıştır. Tezkire türünde: Sehi Bey, Latifi, Âşık Çelebi; Tarih türünde: Hoca Sadettin, Lütü Paşa, Kemalpaşazâde Şemsüddîn Ahmed İbni Cemal ve Selanikli Mustafâ Paşa; coğrafya türünde Seydi Ali Reis, Piri Reis; anı türünde: Babür Şah önemli eserler vermişlerdir. On altıncı yüzyılın nesir sahasındaki belli başlı eserleri, tarih ve tezkire alanındadır. Bu asrın tezkirecileri arasında Sehî Bey Heşt Behişt adlı tezkiresini, Latîfi kendi

⁴ Banarlı, a.g.e.,s. 563

adıyla anılan Latîfi Tezkiresi'ni, Âşık Çelebi Meşâirü'ş-Şuarâ'sını, Kınalızâde Hasan Çelebi kendi adıyla da zikredilen Tezkiretü'ş-Şuarâ'sını, Ahdî de Gülşen-i Şuarâ'yı yazmıştır.

Bu yüzyılda seyahat edebiyatıyla da karşılaşmaktayız. Seydi Ali Reis bu sahada Mir'âtü'l-Memâlik ve Kitâbü'l-Muhît adlı eserlerini yazar. Bunlardan başka Pirî Reis'in Kitâb-ı Bahriye'si gibi eserler, asrın zikre değer eserleridir.

16. Yüzyılla ilgili şüphesiz çok daha fazla şey söylenebilir. Burada üzerinde duramadığımız birçok alan ve bu alanların temsilcileri vardır. 16. Yüzyıl başta da dediğimiz gibi birçok alanda güzel meyveler vermiştir ve edebiyatımızın zirve şahsiyetleri bu yüzyılda vücuda gelmişlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VÂHİDÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Vâhidî'nin Hayatı

Vâhidî mahlaslı birden fazla şair ve yazar bulunmaktadır. Üzerinde çalışma yaptığımız eserin yazarı olan Vâhidî hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Tezkirelerde Vâhidî ile ilgili bilgi yok denecek kadar azdır. Edebiyat tarihlerine bakıldığında Vâhidî'den hiç söz edilmemektedir. Abdülbaki Gölpınarlı, Vâhidî ve onun eseri ile ilgili birkaç makale yayımlamıştır. Onun verdiği bilgiye göre yazar İstanbul'dur ve Vâhidî mahlasını tek gözü kör olduğu için almıştır. Vâhidî'nin Kanunî Sultan Süleyman devri şairlerinden olduğu bilinmektedir. Bazı kaynaklarda ise 15. Yüzyıl şairlerinden biridir şeklinde bilgiler mevcuttur. Vâhidî'nin yazdığı eserin tarihine baktığımızda 1522 yılını görmekteyiz. Ve yine bazı kaynaklarda da Vâhidî'nin ölüm tarihi olarak 1577 yılı geçmektedir. Bu tarihlere bakarak yazarın 16. yüzyılda yaşadığını söyleyebiliriz. Dedesinin adı Kara Davut Zade Efendi'dir. Babasının adı Süleyman Çelebi'dir. Önceleri medrese eğitimi alarak ilimle uğraşan Vâhidî sonrasında tasavvuf yoluna girmiştir. 16. yüzyılın etkin tarikatlarından Zeyniye adlı tarikatın mensubudur.

“Vâhidî'nin, 948 'de Bursa'da ölüp Yıldırım civarında yaptırdığı mescid avlusunda gömülen İzmitli Karadavud'un torunu olduğunu öğreniyoruz.”⁵

Sayın Abdülbaki Gölpınarlı yine makalesinde *“Vâhidî'nin Latifi'ye göre bir gözü kör olduğu için Vâhidî mahlasını aldığını söyler. Bu açıklama basılan Latifi nüshasında yoktur.”⁶*

Vâhidî ile ilgili başka bilgilere Mustafa İsen'in yaptığı Latifi tezkiresinde rastlıyoruz. *“Gelibolu'dan, kâtipler zümresinden, çağımız şairlerindendir. Hayali'nin çağdaşdır. Hayali tarzına yakın, yalın, renkli çok gazeli, muhayyeli, sanatlı ve manzum birkaç eseri vardır.”⁷*

Vâhidî'nin üzerine çalışmalar yapan A.T. Karamustafa Vâhidî'yle ilgili tezkirelerde geçen bilgileri kitabında vermiştir. Yalnız verdiği bilgilerin Abdulvahit

⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, “Menakıb-ı Hâce-i Cihan”, *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1935, c.III,s.130,

⁶ Günay Kut, “British Museum'daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevaif-i Aşere'den Tevaif-i Bektaşiyân”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, Belleten, 1971, s.214

⁷ Latifi, *Tezkire*, haz.: Mustafa İsen, Akçağ yay., Ankara 1999, s.455,

Vâhidî'ye ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şuara'sında onun ulemadan biri olduğunu ve danışmend olduğunu bildirmektedir.

1.2. Vâhidî'nin Eserleri

Yazara ait olduğu söylenen yedi eser vardır. Bu eserlerden en önemlisi üzerinde çalışma yaptığımız Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân adlı menakıbnamedir. Bu eserle ilgili geniş bilgi eserin tanıtımında yer alacaktır. Bu eserden başka Bursalı Tahir “Osmanlı Müellifleri” adlı eserinde “*Vâhidî'nin iki tane eseri vardır. Eserlerin isimleri Saadet-name ve Şifa-us-sudur'dur*”.⁸ Bu eserlerden Şifa-us-sudur'la ilgili bilgi taradığımız eserlerde karşımıza çıkmamıştır. Karamustafa ise: “*bilinen altı eseri ve beş beyitlik kısa nazmı ile yedi beyitlik ilahisi vardır.*”⁹demektedir.

Yaptığımız araştırmalarda Abdülvâhid Vâhidî'nin yukarıda bahsedilen eserlerinin dışında eserlerinin olduğunu saptadık. Özellikle eski yazmaları taradığımızda Süleymaniye Kütüphanesinde Abdülvâhid Vâhidî'ye ait eserlere rastladık. Bu eserler şunlardır: Cenânü'l-Cinan, Pendname, Terceme-i Kıssa-i Seyyid Cüneyd b. Münzir. Bunların dışında Karamustafa şu eserleri söylemektedir: Sa'âdetnâme, Gülistan, Durj-i Lughat, Tacâribü'l- insan. Bu eserlerle ulaştığımız bilgiler şu şekildedir.

1.2.1. Cenânü'l-Cinan

Bu eserde Hz. Ali'nin sözlerine yer verilerek peygamberi gelenek anlatılmaya çalışılmıştır. Eser içerisinde mesnevi şeklinde nazım bölümleri vardır. Eserin başında şu ifadeler yer almaktadır: *Der beyan-ı Tevhid-i Hak Teâlâ*. Sonu da şu ifadelerle bitmektedir: *Kim beni eylerse anlar birle yâd eylesün darında Hak onu şad*. Eser Allahın bir olduğunun ifade edilmesiyle başlıyor ve hatime ile sona eriyor. Eserde Arapça bölümler vardır. Vâhidî, Arapça bölümlerin şiirsel çeviri ve yorumunu yapmıştır. Bu eserin yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu eserle ilgili çalışma Ahmet Cevdet tarafından yapılmış ve bu çalışma 1897'de

⁸ ,Bursalı Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, c.II,s.475

⁹ Karamustafa, Ahmet T., *Vâhidî's Menâkıb-i Hvoca-i Cihân Ve Netîce-i Cân*,Yayl.: Şinasi Tekin,G. Alpay Tekin,Cambridge:Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1993.s:43

kitap olarak yayımlanmıştır. Ayrıca Yrd. Doç. Dr. Habibe Yazıcı Ersoy, *Vâhidî'nin Cenânü'l-Cinân Adlı Eserinde İmlâ ve Dil Özellikleri* adlı çalışmayı yapmıştır.

1.2.2. Terceme-i Kıssa-i Seyyid Cüneyd b. Münzir

Bu eser bir çeviri çalışmasıdır. Vâhidî bu eseri 924(M.1518) yılında yazmıştır. Karamustafa'ya göre: “*Vâhidî, Ebu Hafs Kufî'nin eserini Farsça'dan Türkçe'ye çevirmiştir. Eser kısa bir girişle başlıyor. Bu eserde Harun Reşid'in bir hastalığa müptela olduğu ve bu deritten nasıl kurtulduğu anlatılmaktadır.*”¹⁰ Eserin nazım bölümlerinde *Vâhidî'nin adı geçtiğinden eser Vâhidî'ye kesin aittir denilebilir.* Bu eserin de yazması Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

1.2.3. Sa'âdetnâme

Bu eser yapısal ve biçimsel yönüyle Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân'la benzerlikler göstermektedir. Eserin giriş ve sonuç bölümleri birbirine çok benzemektedir. Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân'da geçen bazı beyitler neredeyse aynı anlamıyla ve şekliyle bu eserde de geçmektedir. “*Bu eseri Vâhidî 1521 yılında yazmıştır. Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân'la bu eser birbirini tamamlar nitelikte denilebilir. Bu eser de Farsça bir eserin bir nevi uyarlamasıdır. Kısa bir giriş ve 20 bölümden meydana gelir.*”¹¹ Eserde hikâyeler ve menkıbeler vardır. Eser hamdala ile başlamaktadır. Peygamberimize övgülerle birlikte Hz. Ebubekir, Hz.Ömer, Hz.Osman, Hz.Ali hakkında menkıbeler vardır. Bu eserin de yazması Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

1.2.4. Gülistân

Vâhidî bu eseri H. 937 (M.1530) tarihinde yazmıştır. “*Çeşitli bölümlerde Vâhidî'nin adının geçmesi eserin Vâhidî'ye ait olduğunu destekliyor. Eser bölümlere ayrılmamış hikâyeler art arda anlatılmaktadır. 83 adet hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyeler ayrı başlık taşımamakta ve konular çeşitlidir. Eserin büyük bir kısmında aşık ve maşuk arasındaki ilişki anlatılıyor. Bu eserin de Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân'la benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Vahidi'nin Kitâb-ı Hâce-i Cihân*

¹⁰Karamustafa, a.g.e.,s:43-44

¹¹Karamustafa, a.g.e.,s:45

ve Netîce-i Cân çokça kullandığı ifadeler sıklıkla Gülistân'da da geçmektedir. Örneğin tasavvuf tanımı iki eserde de aynı şekildedir."¹² Gülistan ve menakıbın benzerliğinden bu eserinde Vâhidî'ye ait olduğu sonucu çıkarılabilir. Eserin yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

1.2.5. Durc-i Lûgat

Bu eser Arapça-Farsça bir sözlüktür. Giriş kısmında geçen ifadelerden eserin isminin Durj-i Lughat olduğu ve Vâhidî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Eser H.937 (1531)'den önce yazılmıştır. Eserin düzeltme çalışması 1531'de yapıldığı bilgisi eserin daha önceki bir tarihte yazıldığı bilgisini kesinleştirmektedir. Karamustafa'ya göre bu eserin de yazması Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Yaptığımız katalog taramasında bu eserin bilgilerine ulaşamadık.

1.2.6. Tacâribü'l- İnsân

Vâhidî bu eserinde kırk yaşlı büyük şahsın sözlerini ve deyişlerin derlemiştir. Özdeyişler düzyazı olarak yazılmış, sonrasında bu deyişler şiirsel olarak açıklanarak ifade edilmiştir. Eserin Vâhidî'ye ait olduğu eser içinde net olarak ifade edilmemiştir. Bu eserin de yazmaları İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

¹² Karamustafa, a.g.e.,s:47

İKİNCİ BÖLÜM

2. KİTÂB-I HACE-İ CİHÂN VE NETİCE-İ CÂN

Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân menakıbnâme¹³ olarak yazılmış bir eserdir.

Bu eser çeşitli isimlerle bilinmektedir. Eserin isimleri Tevâif-i ‘Aşere, Kitâb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân, Menâkıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân’dır. Bu eserin çok sayıda yazma nüshası mevcuttur. Bu nüshalardan ileride bahsedilecektir.

Eserin değişik bir şekli şu şekilde karşımıza çıkmaktadır. Karakaşzâde Ömer Efendi bu eseri büyük oranda kopya ederek Nûrû'l-Hüdâ li-Meni’htedâ adıyla kendisine mâl etmiştir. *“Celveti şeyhlerinden Karakaşzade Ömer Efendi, başlangıcında bir düş gördüğünü ve bir pirin kendisine bir kitap verdiğini , sonra dostlarından bir merd-i sahib- ihtişamın , evine gelerek bu bendede bir kitab-ı müstetab vardır ki mazmun-ı mektubunda ol tavaif-i acibe ve lataif-i garibe beyan ve iyan olunmuştur.....bu suretle rüyasının çıktığını ve bu kitabı Arapça ve Acemce ile karıştırarak Nûrû'l-Hüdâ’yı yazdığını söylüyor. Fakat kitabın ne aslından, ne de müellifinden hiç bahsetmeyerek adeta kendisine mâlediyor.....Karakaşzade , kitabını Murad 3. zamanında yazmış ve Vezir Ali Paşa’ya sunmuştur.”*¹⁴

Eserin H.929 (Miladi 1522) yılında yazıldığı A.T. Karamustafa tarafından söylenmektedir. Eser altı aylık bir zamanda tamamlanmıştır. Çalıştığımız nüshada müstensih tarafından H.966(M.1588) tarihi yazılmıştır.

Çeviri yazı yaptığımız yazma Milli Kütüphane’de “Kitâb-ı Netîce-i Cân ve Hâce-i Cihân ” adlı başlıkta “06 M.K. Yz. A. 8467” yer numarası ile yer almaktadır. Eserin basım yılı olarak 966 [1588] senesi görünmektedir. Eser 123 yaprakтан oluşmakta ve her sayfada 13 satır bulunmaktadır. Yazı çeşidi harekeli nesih, kâğıt

¹³ **Menakıbnâme:** Kahramanların, din büyüklerinin, ermişlerin, şeyhlerin, tarikat ulularının olağanüstü işlerini, kerametlerini konu edinen eserlerin genel adıdır. Ahmet yaşar Ocak menakıbnâmenin tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Menakıbnâmeler, iç neden olarak müridi keramet anlatılarıyla tarikata bağlamak, dış neden olarak da tarikata saygınlık kazandırmak amacıyla bir velinin menkıbelerinin toplandığı eserlerdir. Ayrıca ulemaya da kendini kabul ettirme amacı vardır. Yazan kişi genellikle tarikatın içindedir ve metni sözlü ve yazılı kaynakların derleyerek oluşturur.” Özellikle tasavvuf edebiyatında yaygın olan bir türdür. Menakıbnâmelerde, işlenen olaylar, tarih ve bilim bakımından güvenilir nitelikte kesinlik taşımaz; fakat içinde yazıldıkları toplumun inançlarını, gelenek ve göreneklerini yansıtır. Türk, İran ve Arap ülkelerinde yaygın olan menakıbnâme yazımı, zamanla dinî bir nitelik kazanmıştır. Menakıbnâmeler, tarikatlar arasındaki görüş ve inanç ayrılıklarını gösterdiğinden, tasavvuf tarihi bakımından önemlidir. Masal, efsane, destan gibi türlerden sade üslubuyla ve konu edindiği kişilerin gerçek olmasıyla ayrılır.

¹⁴ Gölpinarlı,a.g.m.,s.130

çeşidi abadidir. Cilt özelliği şirazesini dağılmış, sırtı siyah meşin, kapakları kâğıt kaplı, mukavva ciltlidir.

Bu eserden bilim dünyasında ilk defa Abdülbaki Gölpınarlı bahsetmektedir. Gölpınarlı'ya göre *“bu eser hicretin dokuz yüz dokuz senesi Safer ayının evailinde bu kitab-ı pür sual- ü cevap tamam oldu sözleriyle de kitabın yazılış tarihini bildiriyor.”*¹⁵

Bu eserle ilgili geniş çalışmayı Ahmet T. Karamustafa yapmıştır. Karamustafa İngilizce olarak “Menakıb-ı Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân” adlı kitabı yazmıştır. Bu kitap tıpkıbasım ve inceleme bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme bölümünde eserle ilgili geniş bilgi verilmiş daha sonra da menakıbnamede geçen grupların bilgisi tek tek tanıtılmıştır. Özellikle Hâce-i Cihan ve grupların başındaki sözcüler arasındaki konuşmalara yer verilmiştir. Yine bu kitapta eserin içindekiler bölümü hazırlanmış, şiirlerin kafiye, redif ve vezinleriyle ilgili bilgiler aktarılmıştır. Nesirle yazılmış bazı bölümler de çeviri yazı şeklinde aktarılmıştır. Eserde geçen kelimelerle ilgili geniş bir çalışma mevcuttur. Kitabın bir bölümünde Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân ile ilgili yazma nüshaların bilgisine yer verilmiştir. Burada Karamustafa yirmi civarında yazmanın bilgisini vermiştir. Yazmaların açıklamalarında yazmanın nerede bulunduğu, nasıl başladığı, nasıl bittiği, içindeki başlıklar v.b. şeklinde bilgiler vardır. Ayrıca Vâhidî'nin hayatına ve diğer eserlerine de değinilmiştir. Karamustafa ayrıca Nûrû'l-Hüdâ li-Meni'htedâ ile ilgili de geniş bilgiler vermektedir. Hatta bu kitabı ayrı bir kitap olarak değerlendirmiştir. Nûrû'l-Hüdâ li-Meni'htedâ'nın içeriği hakkında bilgiler verdikten sonra bu eserden çeşitli alıntılar da yapmaktadır. Karamustafa'nın yazdığı bu kitap Harvard Üniversitesi'nde yayımlanmıştır.

Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân içinde geçen çeşitli pasajlar Fahir İz'in Eski Türk Edebiyatında Nesir adlı eserinde yer almaktadır.

Çalıştığımız eserle ilgili genel bilgiler şu şekildedir. Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân nesir ve nazım karışık olarak yazılmış bir eserdir. Bu eser bir menakıbnamedir. Eserde, 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda var olan Rum Abdalları, Kalenderler, Hayderîler, Camîler, Bektaşîler, Şemsîler, Mevlevîler, Edhemîler ve

¹⁵ Gölpınarlı,a.g.m., c.III,s.129

Süffiler gibi çoğu Kalenderi eğilimli zümrelerin özellikleri anlatılır. Ayrıca âlimler başlığı altında bir grup daha anlatılır.

Eserde bu gruplarla ilgili genel bilgiler verilerek, bu toplulukların kıyafet, inanç, adet ve gelenekleri anlatılır. Her bir bölümde dervişlerin canlı betimlemeleri bulunmaktadır. Vâhidî dervişlerin konuşmaları, kıyafetleri, kullandıkları araçları en ince ayrıntısına kadar aktarmıştır. Dervişleri anlatırken genellikle öz Türkçe ve çok akıcı bir dil kullanılmıştır. Vâhidî'nin bazı grupları çok eleştirdiği, bazılarını ise çok beğendiği eserde açıkça görülmektedir. Eserde ilk anlatılan gruplar genellikle eleştirilmiş sonrakiler ise övülmüştür. Eleştirdiği grupları bitirdikten sonra bu gruplarla ilgili genel bir değerlendirme yapmıştır. Bu grupların neden yanlış yolda olduklarını ve neleri yanlış yaptıklarını anlatmıştır. Burada özellikle bu grupların bireylerinin tarikat kurucularını tam anlamıyla anlayamadıklarını ve onların yolunu benimseyemediklerini vurgulamaktadır. Vâhidî genel olarak merkezde Hz. Muhammed'i ve Kuran-ı Kerim'i tutmaktadır. Yani grupların davranışları peygamberin ve Kuran-ı Kerim'in çizgisine uyuyorsa beğenmiş, uymuyorsa eleştirmiştir. Bir nevi ehl-i sünnet yolu ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Vâhidî'nin de Zeynîye tarikatına mensup olması Süffiler grubuna daha fazla yer vermesine ve Süffileri daha fazla beğenmesine neden olmuştur diyebiliriz. Vâhidî Edhemîler ve Mevlevîler'i de övmektedir.

Bu eserin içeriğiyle ilgili Günay Kut da bir çalışma yapmıştır. Onun verdiği bilgilere göre eser şu içeriktedir: *“Her bölüm yukarıda bahsedilen tarikatlardan birinin özelliğini anlatır. Yine her bölüm bu tarikatlara üzerine Vâhidî'nin görüşlerini içine alır. Buna göre her bölüm başlı başına bir bütündür diyebiliriz. En geniş bölüm onuncu bölümdür. Hemen hemen eserin yarısını kaplar. Vâhidî, bu bölümde Sofilerle kendilerini tanıtır ve anlatmalarından sonra tarikat nedir, mürid kimdir ve nasıl olmalıdır, mürşid niteliği ve aşamaları nelerdir birer birer anlatır.”*¹⁶

Kitap şu satırlarla başlamaktadır: *“Lā mişle ve lā kıymete lehu li- chlihi. Bismillaḥirrahmānirrahīm. Ḥamd-i bî- ḥad ol Ḥālîk-ı bî- bedele ki hej deh hezār 'ālem anuñ maḥlûkâtıdır.”* Ve en sonunda şu satırlar yer almaktadır: *“Tecelli*

¹⁶ Kut, ag.e.,s.216

eylesün gāh gāh Bāri, Bunı yazdum yādigar olmağičün okuyanlar bir du‘ā kılmāğičün”

Eserin ilk bölümleri Allaha ve O’nun resulüne övgülerle doludur. Daha sonra “Der Āgāz-ı Kitāb Guyend” başlığında eserin kahramanı H̄āce-i Cihān şu şekilde tanıtılmaktadır: “*Evvel zamānda vilāyet-i H̄orasanda ‘ulemā-i dīnden ve fużalā-ı yakīnden bir ‘ālim ve fāzıl kişi vardı adına H̄āce-i Cihān eydirlerdi. Ehliyetiyle ma‘rūf ve šalāhiyetiyle mevşūf muhibb-i fuķarā ve müşfik-i gurabā şāhib-i şahā kān-i vefā sūhan-āver ehl-i nazar sofrā-güster rūh- perver şöyleki āhlāk-ı zemīmeden rehā bulub ahlāk-ı hamide ile mücellā olmışdı.*” H̄āce-i Cihān’ın çocuğu olmamaktadır. H̄āce-i Cihān Allaha dua eder ve Allah ona Netīce-i Cān adında hayırlı bir evlat verir. H̄āce-i Cihān zaviye sahibi bir insandır. Zaten eserde bahse konu olan on taife H̄āce-i Cihān’ın zaviyesine sırasıyla ziyaret yapmaktadır. On taifenin her birinin başlığı ayrıdır. On taifenin önce bir nesir bölümü sonra nazım bölümleri yer almaktadır. Nazım bölümleri genellikle mesnevi şeklindedir. Mesnevi ile birlikte kıta ve rubai de yer almaktadır.

Eserde sık sık tekrarlanan ifadeler yer almaktadır. Örneğin taifeleri H̄āce-i Cihān genellikle şu şekilde karşılamaktadır: “*H̄āce-i Cihān ne ya dil ü cān yirinden tırdı bir miķdār yir karşı vardı önlerine düşüb hānķaha getürdi. Yirlerin gösterüb buyuruñ dedeler didi. Anlar daħi meskenlerin görüb miskinlik idüb geçdiler. Sākin oldılar. Bes H̄āce-i Cihān hizmetkārlarına işāret eyledi. Sofra döşeyüb ni‘metler getürdiler. Çün ni‘meti yirler Allaha hamd ü şenā idüb şāhib- i hānķaha du‘ālar eylerler. Bādehu ez-ān pīrān-i piş-ķademlerinüñ ervāhına yād kılub şād itdiler.*”

Gruplar giderken de genel olarak şu ifadeler kullanılmaktadır: “*...hānķāhdan çıkdılar, beyabāña ķadem koyub revāne oldılar. H̄āce-i Cihān oğlı Netīce-i Cān’la yārendesi šalāt-ı şubħı eda idüb ve şükr-ü Hudā eyleyüb du‘ā kılub seccādelerinden tırub hānķaha gitdiler, gördiler Hayderiler gitmişler. Maķāmlarına geçüb kārar gösterüb birbiriyle güftār iderken gördiler...*”

Eserin dili genel olarak sadedir denilebilir. Fakat bazı yerlerde sadece Farsça kelimeler yer almaktadır. Özellikle başlıkların tamamı Farsçadır. Eserin içinde öz Türkçe kelime sayısı bir hayli fazladır. Gölpınarlı eserin değeri ve Türkçe çısından önemiyle ilgili şu bilgileri vermektedir: “...zümreleri birer tablo yapar gibi çok mükemmel tasvir eden ve ananelerini kendi ağızlarından söyleyen *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*, yalnız din ve tasavvuf tarihi bakımından değil, aynı zamanda içindeki öz Türkçe sözler bakımından da çok değerli bir kitaptır.”¹⁷

Yine Gölpınarlı başka bir yazısında eserle ilgili şunları söylemektedir: “*Bu asrın başlarında, Vahidî'nin yazdığı "Menâkıb-ı Hâce-i Cihan ve Netice-i Can" adlı ve âdet olduğu veçhile yer yer manzumelerle süslü olan mensur eser, Türk nesrinin en güzel bir numunesi olmakla kalmamakta, devrin, Abdal, Şemsî, Kalenderî, Edhemî, Câmî, Bektaşî, Mevlevî gibi zümrelerini de, mahir bir ressamın, resimlerini çizebileceği kadar kuvvetli ve canlı imajlarla belirtmektedir.*”¹⁸

Eser içerisinde nazım bölümleri geniş yer tutmaktadır. Eserin bir menakıbnâme olduğunu söylemiştik. Şiirler mesnevi, kıta ve rubai şeklindedir. Şiirlerde genellikle şu vezinler kullanılmıştır:

Mefâ' ilün / Mefâ' ilün / Fe' ülün,

Feilâtün / Mefâ' ilün / Feilün,

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün,

Mef'ülü / Fâ' ilâtü/ Mefâ' ilü / Fâ' ilün,

Fe' ülün/ Fe' ülün / Fe' ülün / Fe' ul,

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün.

Bu eserin birçok yazma nüshasının bulunduğunu söylemiştik. Bu konuyla ilgili bir araştırma yapan Günay Kut on dokuz adet nüsha tespit etmiştir. Bu yazmaların bir kısmı yurt dışındadır. Münih, Torino, Paris ve Londra'da yazmalar bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'de birçok ilimizde bu eserin nüshası mevcuttur.

¹⁷ Gölpınarlı, a.g.m., c.III, s.132

¹⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, “XV.-XVI. Yüzyıllarda Türk Divan Şiiri”, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, c.IV, s.242

Tespit edilen iller: Manisa, Çorum, Konya, Ankara ve İstanbul'dur. Özellikle İstanbul'da değişik kütüphanelerde ona yakın nüsha vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KİTÂB-I HACE-İ CİHÂN VE NETİCE-İ CÂN (TRANSKRİPSİYONLU METİN)

3.1. [Dibace]

1b

Kitâb-ı Netîce-i Cân ve Hâce-i Cihân

Lâ mişle ve lâ kıymete lehu li- ehlihi

Bismillaḥirrahmānirrahīm

Ḥamd-i bî- ḥad ol Ḥālîk-ı bî- bedele ki hej deh hezâr ‘âlem anuñ maḥlûkâtıdır. Kudreti yüzinden ve şenâ-yı bî- ‘ad ol râzık-ı [lem] yezele ki dükeli şâhib-i dem anuñ merzûkâtıdır. Şefkati yüzinden ve şükr-i bî- kerân ol eḥad-i kadîma ki kamu ‘adâd-i bî-nihâye anuñ eḥadiyyetinden şadır olmuştur. İrâdeti yönünden ve sipâs-i bî- pâyân ol şamedi kerîme ki cemi‘-i efrâdı bî-gâye anuñ Şamediyyetinden zâhir olmuştur. Muḥabbeti yüzünden “**küntü kenzen maḥfiyyen fe aḥbebtü en u‘rafe, fe-ḥalaḳtu'l-ḥalka**”¹⁹ buyurmuştur. Nebî ol ilâh-i bî- nazîr ve ol pâdişâh-ı bî-vezîre bu kârgâh-ı ‘azami bu kâr-i gâh-ı mu‘azzamı şeş deriçe ve dü-der bir ḥânḳâh-ı bî-sütûn çâr- dîvâriyle bi- emr-i kâf u nûn [2a] pür- nigârile peydâ kıldı ve nüh- tâ âsumâni aña asumâne idüb ḳanâdîl-i efrûḥte yerine yir yir nücûm-ı şu‘ledârı âviḥte kılub hüveydâ eyledi ve heft ḫabaḳa-i zemîn çün mâide-i mâ üzerine döşeyüb içine enva‘-i ni‘metile memlû idüb câ-be-câ cüllâb gibi cû-revân itdi. Enbiyâ-yı ‘aleyhimü’s-selâm şüyüh-ı şâhib-i dîn kılub evliyâ-yı raḥimeḥüm’ul-lahü ḫulefe-yi râşidîn eyledi. Ve şulaḫâ-yı mürîd murâdın idüb ehl-i yâḳin kıldı. Kimini insân-ı kâmil ve kimini kâmil-i âzâd ve kimini balîğ ḫür ve kimini ehl-i taḳlid ve kimini ehl-i istidlâl ve kimini ehl-i keşf eyledi ve kimini meczûb-ı sâlik ve kimini sâlik-i meczûb ve kimini meczûb-ı şırf eyledi bu zıkr olan ehl-i cezebâtı vesâir maḥlûkâtı müsâfir eyledi ki bu altı deriçelü ve iki kapulu ḫânḳâhuñ bir ḳapusından içerü gireler ve göreler ve bu nefis ni‘metleri yiyeler ve ol cüllâb gibi cûdan içeler ve

¹⁹ “Gizli bir hazine idim. Bilinmeyi arzuladım. Maḥlûkâtı beni tanımaları için yarattım.” ‘Aclûnî, İsmâil b. Muḥammed, *Keşfu'l-ḫafâ ve Muzîlu'l-ilbâs ‘amme‘ştehere mine'l-ehâdîşi ‘alâ elsineti'n-nâs*, Beyrut 1418/1997, c.II s.173

bir iki gün mücâvir olub üçüncü gün yine onbir [2b] kapusından taşra çıkub müsâfir olub gideler, ne yirden geldilerse yine aña ‘azm ideler. Kaṭ‘-i menâzil idüb aşllarına vâşıl olalar ve murâd bulalar ḳâl’en- nebiyyü şallalahü ‘aleyhi vessellem “külli şey’in yerci‘ ü ilâ aşlihi”²⁰

3.2. Bişnev-i Naşihat-ı Ma‘nevi

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ülün

Elâ iy ṭâlib-i silk-i ṭarîḳat

Elâ iy râğıb-ı milk-i ḥaḳîḳat

Gel imdi bu söze dut gûş-ı hûşuñ

Derûn-i dilde varise ḥûruşuñ

Müsâfir-ḥânedür bildüñ cihâni

Bir iki gün sür ancaḳ mihmâni

Üçüncü gün ṭamâm olur ziyâfet

İdersin durmayub ol demde rıḫlet

Ne yirden geldün ise bil muḥaḳḳaḳ

Yine ol yire varursın sen ancaḳ

Ki bu söz Muşṭafâ sözidür iy şâh

İşidüb işbu sözden siz ol âgâh

Ki her nesne olur aşlına râci‘

Bu sözi ol göñül sem‘ ile sâmi‘

²⁰ “Her şey aslına rücu eder.”Kelam-ı kibar

Ki bu söz sözler içre çün şekerdir

Ki saña ‘âlem-i dilden haberdür

Gıda eyle bunı cân tūtisine

Varınca ten kafesinden tūtisine

3.3.Der Na‘t-i Nebî

‘Aleyhi’s-selâm ve ‘alâ âlihi ve aşhâbihi ve ahibbâihi şalavātu [3a] Bi-pâyānu taḥiyyāt-ı bi- kerân ol resûlü’s-şakaleyna ve ol rahmet-i ‘âlemine ve ol kân u şıdķ u şafāya ve ol baḥr-i cūd u vefāya ‘ani ḥazret-i Muḥammed-i Muştafā‘ya olsun ki mūcib-i icād-ı her dü ‘âlemdür ve sebep-i zuhūr-ı evlād-ı Âdemdir ki Ḥaķ subḥānehu ve te‘āla anuñ şān-ı şerīfnde “**levlāke levlāke lemā ḥalektül- eflāk**”²¹ buyurmuşdur. Ve dūrūd-i bi- şümār āline aşhāb-ı büzürgvārına olsun ki Ḥudānuñ evliyā-yı kibārıdururlar. Rızvānüllahü ta‘āla ‘aleyhim ecma‘ in.

3.4. Der Āgāz-ı Kitāb Guyend

Evvel zamānda vilāyet-i Ḥorasan’da ‘ulemā-i dīnden ve fużalā-ı yakīnden bir ‘ālim ve fāzıl kişi vardı. Adına Ḥāce-i Cihān eydirlerdi. Ehliyetiyle ma‘rūf ve şalāḥiyetiyle mevşūf muḥibb-i fuķarā ve müşfik-i gurabā şāhib-i şaḥā kân-i vefā süḥan-āver ehl-i nazār sofrā-güster rūḥ- perver şöyle ki āḥlāķ-ı zemīmeden rehā bulub āḥlāķ-ı ḥamīde ile mücellā olmuşdı. Ve’lḥāşıl taḥluķu ve bi’laḥlāķ’ı Allahi ḥadīsi ile ‘āmil bir vücūd-ı kāmīl idi.[3b] Dünyāda cemi‘ murādatına irmişdi. Ammā bir murādına irmemişdi. Ve ol murād budur ki Dünyā’da çok dem geçürüb pīrlık

²¹ “Sen olmasaydın habibim âlemleri yaratmazdım.” ‘Aclūnī, ag.e.,c.II s.214

‘ālemine kadem koşdı. Bu vücūd-ı beledīnden bir veled zāhir olub ‘āleme gün gibi cemāl-i māhir olmışdı. Ki aña kendünün kamu ‘ulūmını ta‘līm idüb māhir idi. Ve kendi yirine naşb idüb bu cihān-ı fānīden ol ‘ālem-i bāķīye rihlet eyleyüb gide idi. Āhirül-emr bu murāduñ hayret-i kesretinden bi- huzūr olub tırdı. Ol kızıyy-ül hacātuñ ol mucībü’d- da’vatūñ dergāhına yüzler sürüb gözler yaşın aķıdub münacāat eyledi nālišler idüb ve sūzişler gösterüb ‘arz-ı hācāt eyleyüb ol vāhib-ül ‘atāya çalabından bir veled-i şālih ü zibā taleb itdi. İttifāk be-ķudret-i hāllāk ol gice helāliyle mūlakāt vāķi‘ oldı. Ol hācātli kullarınun münacātın işidici ve hācetin kabūl idüb aña göre işidici Mevlā ve ol evlālerden Mevlā buña bir veled-i şālih ü [4a] zibā ‘atā eyledi. Ve ol hātun ol giceden hāmile kaldı. Bir niçe mürūr-ı eyyāmdan ve ‘ubūr-ı şubh-ı şāmdan soñra ol hāmlün iddeti tāmam oldı. Nagāh bi- emr-i İlähi bir seher-gāh vāz-ı hāml oldı. Dāye-i mihribānlar ol māye-i cānlar nazar itdiler. Gördiler māh-peyker simin-ber lāle-hād mevzūn-ķadd-gül-‘ izār hāl-dār şeker-leb sib-gabgab hilāl-ebrū siyāh-mu ğoncedehān mū-yı miyān kamer-cebhet hūrşid- tal‘at oğlan toğmuş ki yüzünün nūrı ‘āleme ziyā ve ādeme şafā virdi hemān dem bir daye dāne virüb pāye revāne olub H̄āce-i Cihān’a varub eyitdi. İy H̄āce müjdügān olsun ol murād-ı dü cihānı devletün maṭla‘ından bahtün günü tūlū itdi. Hāķ ta‘āla saña bir oğul virdi ki yüzine nazar idenün gözine nūr ve öziñe sürūr virdi. Çün H̄āce-i Cihān ol dāye-i mihribāndan bu haber-i ferāh-fezāyı bu eşer-i teraḥ nidāyı işidicek [4b] gāyet sürūrından yirinden bī- ihtiyār tırdı revān hāndān varub oğlını gördi ol cān bahrinden olan dūr yegāne murādı şadefinden kerāne çıķmış ki yüzünün şaķıķasından ‘ālem pūr-ziyā olmuş şafā kesb mesrūr-ül bāl olub fi’l-hāl öñine kitāb getürüb açdı oğlunun ṭali‘in dutdı. Gördi ṭali‘ini mes‘ūd şükr-i ma‘būd idüb dāyeyi hoşnud eyleyüb H̄āce-i Cihān oğlunun adını Netice-i Cān ķodı. Şehir halkınun şıgarını ve kiberini ğanisini ve faķirini da‘vet eyledi. Envā‘-i na‘īm bişürdüb hān-i kerem döşeyüb fuķāraya ve gurabāya ihsānlar in‘āmlar buyurdı. Ve niçe cevāri ve ‘ibād azād eyledi bir ziyāfet-i ‘ālī itdi ki cemī‘-i ahāli istihsān idüb şükr-i Yezdān ķılıb Netice-i Cān için du‘ālar ķıldılar, H̄āce-i Cihān oğul mübārek olsun diyüb gittiler.

Dāye-i mihribānlar ve ol māye-i cānlar daḥi Netīce-i Cān'ı cānları [5a] gibi nigehbānlar olub tımārlar eyleyüb emzürdiler. Cān naḥdların isārlar idüb ḥizmetinde yüzler sürdiler ve ḥizmetini üzerlerine minnet gördiler. Ol ḥulāşa-i devrān ya'ni Netīce-i Cān mürūr-ı eyyām ile ve sürūr-ı nām ile dört yaşına girdi. Derece-i ta'lime irdi. Atası Ḥāce-i Cihān ta'lime başladı. On dört yaşına varınca dīne mütea'lik olan 'ulūm-ı ma'lūmı itdirdi. 'ilmiyle 'āmil idüb bir vücūd-ı kāmil eyledi, ehliyetle ma'rūf ve şalāhiyyetle mevşūf kıldı. Amma Netīce-i Cān on dört yaşına varınca bi-ḳudret-i ilāh ḥüsn-i vilāyetiyle pādişāh oldu. Bir mertebedeki şıyt u şadā-yı şābāhati ve nidā-ı şalā-yı melāhati cemī'-i vilāyeti tutdı ve bāziçe-i camālda cümle-i cihānda milk-i hüsne mālīk olanları uvantdı. Bir derecede ki ol dil-ārāmuñ ve ol serv-i ḥirāmānuñ rüy-ı nikūsı ol iki siyāh gīsūsı arasında [5b] şeb-i tārīkde mäh-ı tamām gibi dıraḥşān ya ebrū siyāh içre afitāb-ı 'ālem -tāb gibi nūr-efşān idi. Ğalaṭ didüm belki afitāb u mäh anuñ rüy-ı nūrı bahşından nūr alub münevver olmışdur. Yüzine dönme için müdevver olmışdur.

3.5. Meşnevi

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Yüzinden almasaydı nūr o şāhuñ

Olur mıydı ziyāsı mihr ü māhuñ

Hilālinden 'alāmetdür meh-i nev

Cihān [hem] ol vecihden soñra pertev

Ruḥı ferruḥlarınıñ fer ü bāli

Yaḳar dördünci gökde afitābı

‘ İzārından olubdur rengi bu gül
Beñine hindi̇ kıldur suhte fülful

Alubdur misk-bu gisūlarından
Münevverdür dişi lülülerinden

Şaçından sünbül pür-tāb olubdur
Gözinden ‘ ayn-ı nergis ḥ̄āb alubdur

Dehānı çeşme-i āb ma‘ ārif
Kelamı kıt-ı ervāḥ-ı ‘ avārif

Lebinden çeşme-i ḥayvān ḥacildür
Anuñçün cāy- ı gāhı zīr-i gildür

Serevler kıddinüñ azādesidür
Çemenler pāyınüñ üftādesidür

6a

Hemān anda güzellik ḥatm olubdur
Ki ḥüsn-i Yusuf anda ketm olubdur

Ve ‘l-ḥāşıl-ı kelām ol dilārām nihāyet mertebede cemālde kemālde idi. Cümle-i ḥalkān-ı şehir ve merdumān-ı dehr cemālde görmeğe ḥālib ve meḳālin işitmeğe rāğib olub pīr ü cevān bā-ḥavl-i cān Netice-i Cān ‘ aşıḳ-ı divāne olub şevḳ-i şem‘ ine pervāne ḥuṣḥdılar. ‘ Işḳı meydānında nām-ı nīk-i koştı-giriyle ḥuṣḥdılar. Rūz u şeb feryād-ı yā Rab idüb kuyından çıkmaz oldılar.

3.6. Kıt'a

Feilātün Mefā' ilün Feilün

Lā- cerem kūy-1 'ışk-1 cānāndur

Dü cihānda mekān-1 'uşşākuñ

Dilemez hiç kūy-1 cānāndan

Uçmağı murg-1 cān-1 'uşşākuñ

Sıgmaz işbu ḥabāb-i eflāke

Vaqt olur kim revān-1 'uşşākuñ

Bāğ-1 dilde nihāl-i ḳadd-i ñigār

Oldı rūḥ-1 revān-1 'uşşākuñ

Virilür her nefes fenā iline

Hırmān-1 ḥānumān-1 'uşşākuñ

Bir dem içre hezār 'ālem ider

Ḥoş cihāndur cihān-1 'uşşākuñ

İki 'ālemde bī- vaşl-1 nigār

6b

Bir dem olmaz zamān-1 'uşşākuñ

Çün Ḥ'āce-i Cihān pīr ü cevān bu ḥāleti gördi ve bu maḳālāt-1 şevḳı işitdi. Aña göre iş itdi. Ḥalka fitne vü ıztırāb düşmesün diyü oğlı Netice-i Cān'un yüzine niḳāb eyledi. Bu kerre ḥalka fitne-i āşüb daḫi ziyāde düşdi. Zirā evvel tecelli idüb teselli bulurlardı. Görmeyecek ıztırābları ḥadden aşdı ve deryā- yı 'ışk-1 nigār

göñüllerinde temevvüc idüb taşdı. Bunları istigrāk ‘ālemine bıraqub rüsvā-ı āfāk eyledi. ‘ār u namus cübbesin çāk eyleyüb ser-tā-pā ālūde-i hāk olub H̄āce-i Cihānuñ sarāyını Ka‘be gibi kimi tavāf ve kimi āşitānında i‘tikāf itmeğe başladılar.

3.7. Meşnevî

Beyit

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Ka‘bedir ‘uşşāk-ı cānān hānesi

Kıbledir lābüd ruḥ-ı cānānesi

‘Āşıka mihrāb olur ebrū –yı yār

Aña karşı secde çider leyl ü nehār

‘Āşıkuñ ma‘şūkdan ğayrı şehā

Olmaz iki dārde seyr-i şehā

7a

İsteme ‘uşşākdan şabr u qarār

Olmayınca anlara vaşl-ı nigār

Çün H̄āce-i Cihān pīr ü cevāndan bu vechile cūş gördi ve bu nev‘ ile hurūş işitdi aña göre iş itdi. Oğlı Netīce-i Cān’a eyitdi. İy zübde-i zamān senüñ cemālün ‘ışkından halk-ı cihāna fitne-i āşüb düşdi. Bize düşerisi oldur ki bu şehirden rihlet kaçdın idevüz. Bir aher vilāyete gidevüz. Bir niçe rüz-i gār anda olur. Hem bunların şerrinden emīn buluruz. Bādehu ez-ān ol yüce Subhān bize ecelden emān virüb ol mekāndan yine revān olub bu mekāna hıramān gelevüz. Dostlarile iki bādem hem pisteler olub şādān u ḥandān yiyüb içüb hoş geçüb harekāt-ı uḥreviyye idüb bir yönden lezzāt-ı ma‘neviyye alavuz. Bu şehriñ halkı daḥi seni görmeyecek.

Muhabbetleri bāzār-ı kāsīd olur ve harāretleri nār-ı bārid olur yine evvelki halleri ile müvāreset kesbi eyleyüb kārlarına meşgūl olur [7b] müvāzabat gösterürler. İy cān-ı pezer eger gitmezsevüz bunlara sevdā-yı ‘ışk galebe idüb seni talebe düşürürler. Birbirinden reşk idüb birbirin helāk iylerler. Bu fitneye biz sebep oluruz. Bize daħi haķāret olur vaķārūmuza hasāret düşer. Çün Netīce-i Cān nesi H̄āce-i Cihān’dan bu kemālāt-ı maşlahat- amīz bu harekāt-ı şadaķāt-engīzi işitdi. Ma’kül gördi ve kabul idüb eyüttdi. İy peder-i bā haber gel imdi bir iş idelüm. Bu yerden gidelüm. Rūy-ı zemīni ser-ā-ser seyridelüm. İklīm ba iklīm her şehri görelüm. Ādemīlerle buluşalum ve bilişelüm ve görüşelüm ve görüş ile anlaruñ harekātın görüb kelīmātın işidelüm. Aña göre iş idelüm. Her tāifenüñ meşrebin ve mezhebin ve dīnīn ve ayīnin ve resmin bilüb nüķūd-ı ma’rifet-i şārif olur esrār-ı külüb u vūķūf bulub ‘ārif olalum. Çün H̄āce-i Cihān oğlı Netīce-i Cān’dan bu haberi pür-‘i beri işitdi. Maķūl görüb қаbūl [8a] idüb eyitdi: İy ciger kūšem egerçi siyahātüñ menf a’ati ve müzheti bī- haddür. Ammā miħneti ve meşakķati daħi bi- ‘addür. Zīrā sefer-i dirāzuñ haķarı az olmaz. Nitekim dimişlerdür: Sefer-i bisyār haķar-ı bī- şumārdur. Çünki gönlüñ siyahāt ister ve tevāyif-i muħtelife ile müşāħabet diler. Bu yirden gidelüm Ka’be-i şerefeallaha varalum. Tavāf idüb hācı olalum. Andan Medīne-i münevverehāllaha varalum. Anda i’tikāf kılub türbe-i münevver-i resūli şallallahı ‘aleyhi vesselemi ziyāret idüb yüzler sürelüm ve hāk-i pākine gözler yaşın aķıdub, ol gaffar çalabından ma’rifet taleb idelüm ki bāb-ı sa’adet-baħşidür. Hācet қаbūl olacaķ yirdür. Cihānuñ eşref mekānidir ve raħmeti kānidur. Merci’-i maħlūķātıdır ve mecma’-ı mevcūdātıdır. Melce-i enbiyā ve evliyā ve melāz-ı ‘ulemā ve fużalādur. Anda şehir ucında bir hanķāh-ı ‘āli-bünyād idelüm ve etrāfına muħkem havālı çeküb içine girelüm. Mücāvır olur ‘ālemde hoş ad idelüm. [8b] Gelen müsāfirlere sofrā döşeyüb Hāķ celle ve ‘alā virdiği ni’āmdan yidürelüm. Āyende vü revende ile her tayıfe ile müşāħabet eyleyüb ma’rifet söyleşelüm. Dīnlerini ve ayinlerini ve mezheblerini ve meşreblerini ve isimlerin ve resimlerini bilüb esrār-ı külübe vaķıf olur ‘ārif olalum. Biz hōd ķamu mezāhibi ve meşāribi bilürem ve cemī’-i esrār-ı külübe vāķıf-ı ‘ārifem

amma senüñ murādunca olalum. Ta sen daħi benüm bildüğümi kemāliyle bilesin. Aña göre ‘‘amel kılasun diyüb hemān dem ıurub yol yarağın görüb esbābı amāde idüb aħbābı du‘āda kıoyub sarāyda birkaç kıul kıodılar. Daħi kendüler birer ‘Arabī atlara süvār oldılar. Bir gice şāhāne şehirde çıkub beyābāna kıadem kıoyub revāne oldılar. Ez-īn-cānib yarındası ‘ale’s-seher şehirüñ halkı pīr ü cevān nālān u giryān geldiler. H̄āce-i Cihān’uñ sarāyını ıavāfa başladılar. Feryād ü āh idüb divāne-veş sīnelerini açdılar. Ol gün ne H̄āce-i Cihān ve Netīce-ii Cān gördiler. [9a] Hizmetkārlarından istifsār itdiler. Anlar daħi bunda degillerdür. Bir yire girdiler diyüb cevāb virdiler. Bir hafta pīr ü cevān āşüftevü hayrān u nālān u sergerdān gezdiler. Āħir anlaruñ yine gelmiyeceklerin sezdiler. Anlar ki ‘āşık-ı şādıqlardı. Vişāl-i ma‘şūka lāyıklar idi. Terk-i ‘alayık ve ‘avāyık idüb şehirde gidüb ol ma‘şūq-ı zībāyı ve ol cānāne-i dilārayı eıtrāf-ı ‘ālemde her arayı arayı girdiler ve anlar ki ‘āşık-ı kāzibler idi ve nefisleri hevāların ıālibleridi. Şehirde kıaldılar.

3.8. Kııı‘a

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

Kalma ten şehirde hayvānlar gibi

Dil diyārına sefer kııl ol revān

Zerrece ger ‘ışka meylüñ varsa

Bu söze taşdıķ eyle bi’l-cinān

‘Işka māyil olmayān hayvān olur

Daħi andan kem disem itme gümān

H̄āce ‘atıtar ol Feridüdīn daħi

Mantıķu’t- ıayrında dimiş hem çünān

Her ki ‘āşık nist o rā ḥar şümürd
 Ḥar besī bāşed zi ḥar kemter şümürd

Ez-īn-cānib çün Ḥāce-i Cān Netīce-i [9b] Cān ile şehirlerinden gitdiler. Diñle gör ki nitdiler. Yiye içe kona göçe günlerden bir gün Ka‘be-i şerefeallaha yitdiler. Tavāf-i Ka‘be idüb ḥacı oldılar. Andan gidüb Medīne-i münevvere’l-tāha vardılar. Türbe-i münevvere-i Resūl-i şalavātullahi ‘aleyhi’s-selām ziyāret idüb ‘āşitāne-i sa‘ādet-baḥşine yüzler sürüb ḥāk-i pākine gözler yaşın aqıdub ol Gaffār çalabdan mağfıret taleb eylediler ve anda şehir ucında ḥānḳāh-ı ‘āli bünyād idüb etrāfına muḥkem ḥavālī çekdiler. İçine girüb ‘itikāfına kaşd itdiler ki mücāvırları olub gelen müsāfırları ‘izāz u ikrām idüb önlerine simāṭ döşeyüb ta‘ām yidürelər. Ḥāce-i Cihān’uñ ‘ādīleri oldı ki her şabāḥ şalāt-ı şubḥı eda idüb şükr-i Ḥüdā eyleyüb ḥalvet sarāylarından çıkub gelürler idi. Ḥānḳāhuñ kapuların açub içerü girürler. Bir küşe ihtiyār idüb qarār gösterüb üzerlerine vaqar vururlardı ve Ḥāce-i Cihān āyende vü revende [10a] ile ve ḥānḳāha gelen tevāif-i muḥtelife ile her bābdan su’āl ü cevāb eylerlerdi ve muḥātablarının ḥaṭālarına cevāb u şavāb virüridi ve oğlı Netīce-i Cān yüzine niḳāb çeküb, ḥāmūş olub söylenen kelimātı gūş-ı cānile guş eylerdi. Gāyet beğendiği sözi gūş-ı ḥūş-ı mengūş iderdi ve beğenmediği sözi ol sāa‘t ferāmuş eylerdi. Günlerden bir gün Ḥāce-i Cihān ile Netīce-i Cān söyleşürken gördiler. Bir cumhūr-ı pür-sürür gelür.

3.9. Āmeden-i Ṭāife-i Ābdālān-ı Rūm Başed ve Çerāğ-ı Kudūm

Rūm abdālları ḥayrān ve yal ü bālleri ‘üryān cism-i pür dağlar ve şedde vü çerāğla dāire ve kudūmların döge döge ve boynuzların çala çala na‘ra-künān ve sinezenān başları kabaḳ yalın ayak tenleri çıplaḳ birer tennüreleri var. Ancaḳ üzerlerine birer yünden örülmüş kuşaq şöyle ki azıcaḳ eğilse görünür taşaq, birer omuzlarında Ebu Müslimi nacaḳ ve birer omuzlarında birer [10b] şücā‘ī çomaḳ miyānlarında

ikişer cür‘a-dân birinde hav u çakmak ve birinde ‘ubârdur. Muhaqqak birer yanlarında birer abdālīn şarı kaşık şöyle ki bir kerre şorva ile talsa toyâr iki ışık ve kaşık şapında aşılı birer ‘aşık ve birer yanlarında birer keşkül kuşaklarında şarkık ve bedenlerinde pol pol yanuk âteşiler idüğine anlar tıtuğ ve kimünün sinesinde resm-i şekl-i Zülfikâr kiminün bazusunda çün heyât-ı mâr kiminün sinesinde nakş-ı nâm-ı Haydar-ı kerrâr cümlesinün şakağlarında döğün derüni lâle var. Görenler dirler ki hâzâ ‘alâmetü ehl-i nârı pes bu cumhūr-ı mekhūr-ı pürsürür u hubür bu tımkurat ile ve tarağ u çomağ ile H̄‘ace-i Cihân’uñ hânkâhına mütevvecihe oldılar. H̄‘ace-i Cihân daği anları bu şüret-i nâ-meşrû‘ ile ve bu sîret-i nâ-meṭbū ile göricek ṭab‘ına hoş gelmedi. Ammâ ne eylesün şâhib-i zâviyedür. Zirâ şâhib-i zâviye olan kimesneye bu lâzımdur ki her gelen cumhūra [11a] ne ṭâifeden ise belki murğ u mârâ ve mûra gaḍab ve sitem şüretin göstermeyüb luṭf u kerem sîretin gösterüb edeb yüzinden mertebelerince ri‘âyet eyleye ve derecelerince ziyâfet ide. H̄‘ace-i Cihân ne ya dil ü cân yirinden ṭurdı, bir miqdâr yir karşı vardı, önlerine düşüb hânkâha getürdi. Yirlerin gösterüb buyuruñ dedeler didi. Anlar daği meskenlerin görüb miskinlik idüb geçdiler, sâkin oldılar. Bes H̄‘ace-i Cihân hizmetkârlarına işâret eyledi. Sofra döşeyüb ni‘metler getürdiler. Çün ni‘meti yirler Allah’a ḥamd ü şenâ idüb şâhib-i hânkâha du‘âlar eylerler. Bâdehu ez-ân pîrân-i piş-ḳademplerinün ervâhına yâd kılub şâd itdiler. Daği pîrlere karşı yekbân sücûda vardılar. Ḳalkub dâirelerin ve ḳudūmların ellerine alub ḳadīm rüsūmlarınca sem‘â vü şafâ ve hüy ha idüb ve cûş u hurûş gösterüb ḥamûş oldılar. [11b] H̄‘ace-i Cihân daği girîbân-ı tefekkürden baş ḳaldırub zebân-ı tezekkür birle eyitdi: Hoş geldüñüz dedeler ve ḳadem getürdüñüz dervîşler, ne diyârdan gelürsüz, ne ṭâifedensüz ve size kim dirler ve pîrünüze kim dirler, pîrünüñ pîrine kim eydirler. Çün ṭâife-i abdālân şâhib-i zâviyeden bunuñ gibi su‘âl işitdiler. Fi’l-hâl ol cumhūrın müfredi ya‘nî pîrleri altında oturan ol gümrâh-ı ebed-i ḥayrân dede kereminden pîrleri ḳatından miskinlik idüb dizi üzerine gelüb eyitdi: İy ḥoca biz diyâr-ı Rûm’dan gelürüz. Seydi Seyyîdi Ğâzi Ḥağ ḳatında geçer nâzı anuñ ocağında şedde vü seccâde ḳudūm u çerâğıla Rûm abdâllarıyuz.

Cism-i pür-dāgile ve Otmān Baba göçenlerüyüz. Birer şücā'ī çomağile ve Seyyīdi Ġāzinūñ selīm yetimleriyüz ve Muḥammed 'Alī dost şāhib- i post-'uryānlaruz ve Ḥasan Ḥüseyn'e ḳurbānlaruz ve bu pīrümüzze [12a] Ḳurbān Baba eydirler ve bu pīrümüzün pīrine 'Uryān Baba dirler. Ṭarīḳat silkinūñ mīrleridürürler. 'Āşitāne-ı dergāh-ı Aḥmed-i muḥtāra yüzler sürmeğe ve cānlar nuḳūdın ḥāk-i pākine nişāre geldük diyicek hemān Ḳurbān Baba dehān açub zebān debredüb nazmîle eyütüdi:

3.10. Meşnevi- i Der Ḥulāşa-i Süḥan Ez Zebān-i Abdālān-ı Kühün

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Elā iy Ḥoca isterseñ peyāmum

Ki guş-ı hūş ile gūş it kelāmum

Ki ta esrār için vāḳıf olasın

Cihānda merdüm u 'ārif olasın

Ḳaçan kim ḥuld içinden çıḳdı Ādem

Ki ser-tā-pāy-i 'uryān idi ol dem

Teninde yoğ idi hem hiçbir mū

Mu'arrā idi her mūden o mehrū

Ḥayā idüb Ḥüdādan 'avretini

Seter pūş eyledi bir berki teni

Olub işden berü yürürdi 'uryān

Yiyüb berk sebzeyi olurdu ḥayrān

Anuñ evladı kıldı bizi ھاللāk
Bize düşmez ki aña ölevüz ‘āk

Veled kim vālide uysa ھاlefdür
Eğer uymaz ise ol nā- ھاlefdür

12b

Bugün Dünyāya geldün çünkü ‘uryān
Yine ‘uryān gider biz yārın iy cān

Ne ھاacet ھırқа vü tesbīھ kaydı
Biz olmaduқ bu Ādem dāne şaydı

Ezelden itmüşüz ten cübbesin çāk
Olub ser-pā bürehne cümle bī- pāk

Olub ‘uryān gezer biz ‘āşıkāne
Atub destārı da başdan yabana

Çü Ādem cümlemüz ‘uryānlarız biz
Yiyüb berk sebzeyi ھاyrānlaruz biz

Bizüm berk sebze [de] esrārımızdur
Yimek anı hemīşe kārımızdur

İdüb esrārile bir cür ‘adānı
Ayılmazuz yirüz her dem biz anı

Yemekden cur' adān döndi kurşak
Yimesevüz de hayrānuz muhaķaķak

Çağan esrārı yisek cür' adāndan
Ferāgat eylerüz kevn ü mekāndan

Haķāik naķdine maķzendür esrār
Daķaiķ dürrine m' adendür esrār

Ma' ānī sırrına mükşifdür esrār
Ĝıda-ı cümle-i ' arıfdür esrār

Yiyin esrārımız düner gubāra
Olur efser emīr-i tād-dāra dāre

Yiyin esrārımızdan gāh gāhi
Olur kevn ü mekānuñ pādīşāhı

13a

Geçer aķkāmı anuñ milk-i tende
Dilerseñ anı yi iy H̄āce sende

Bizüm tennüremüz ol berk-i tine
İşāretdür varınca tād-be-sīne

Biziz tennüre pūş abdāl- ı bī-ķūş
Dü ' ālem kārını itmiş ferāmūş

Bize bir hānqahdur işbu ʿālem
İrişür güne güne lūti her dem

Herise vü mahallebi vü tutmac
Ares aşı ve zerde telye umaç

Yoğurtlı dane qarlu tağumuzdur
Sibānaç aşı ḥod otlagumuzdur

Hemīşe aqçe selma naqdimüzdür
Gönülde ḥod erişte ʿaqdümüzdür

Börek aşıda ḥod sertācumuzdur
Şeker paluda ḥod miʿrācumuzdur

Güllāc u şekkerin ü māmuniyye
Piliç çorbası ekşili miniye

Gelür geh gāh tufaḥiyye aşı
Yirüz tūtmadīn ani ani nāşi

Gelür geh tencene gāhi noḥud ab
Gelür geh kendüm aşı gāh ḥoşab

Zemistanda gelür tarḥaḥa sīrīn
Pirinç aşı gelür geh gāh şīrīn

Kebāb bürre vü kebk ü kebūter
Şekerli baklağı börek s̄imin-ber

13b

Gelür her yılda bir aş- 1   aşūre
Yirüz hem yidürür biz mār u mūre

Gıda-1 ruğumuz ağırde  elvā
Nitekim cennet i re mennu selvā

Bulardan soğra  oş-ab-1 şafā-bağş
Ki teşne dillere eyler şafā bağş

 amūdan sođra envai  fedā-ger
Ne  acet yād boylarlar meh ü ger

Ki olarda vardurur nice lezāfet
Ni e lezzet nice  u  mu nezāfet

Bulardan soğra esrār ider if ar
Olur biz  an u  ayrān cümle yekbār

Semā  a girüb eyler biz şafālar
İder biz bir birimūze vafālar

Bu nev  üzre dūrur ađvāl bizde
Bu vechile dirir efā 1 bizde

Bu ni‘metler bu biz hayrān icündür

Bu i‘zzetler bu biz sulṭān içündür

Şitāgerde biziz şulṭān-ı gülḥan

Bize ateş olur ol demde gül-şen

Görinen cismümüz tağında dağlar

Qızıl güldür ye lāle iy bürāzer

Elifler sīnede servi sehīdir

‘Alī şekli semā-yı dil mehīdir

Qaçankim rāḥat için ḥāb varsun

Olur bālin pister taş u toprak

14a

Bizi uyārmağa boynuz bir abdāl

Çeler heb kalkāruz ol demde derḥal

O boynuzdır hemān şūra işāret

Qıyāma gelmege oldur beşāret

Bizüz abdāl-ı Rūm u la‘ubālī

Bizümle kimsenüñ yok qıl ü qālī

Degil diye añlar pes yañalar biz biz

.....²²

²² Bu mısra yazmada unutulmuş

Ḳālem diye añalar divānına yoḵ
Belā vü derd olaruñ cānına yoḵ

Namāz-ı rūze tesbiḥ ü tehlīl
Mükellef olanuñdır bunları bil

Müberrāyuz bu teklīfātđan biz
Mu‘ arāyuz bu taşnīfātđan biz

Bize mescīd ile puḥāne birdir
Bize ma‘ mūr ile virāne birdir

Bize çün Ka‘ bedir seyyīd ocağı
Anuñçün götürür biz cūra‘ dānı

Biziz seyyīd ocağınuñ yetimi
Burāhne pā vü ser A‘ bdu’s-selīmi

Bize her kim iderse urmağa müşet
Ṭutar biz muştına karşı anuñ pūşet

Anuñçün bu saḵal u sac u ḵaşı
Tıraş itdüĸ bu yüzden ki oldı nāşi

Şu nesne kim cihānda ā‘ riyetdir
Anı terk itmemeĸ bil ma‘ şiyetdir

14b

Bu kıllar ā' rīyetdir milk-i tende
Gider varise gaflūñ anı sende

Tıraş eyle bu yüzden sen saşaluñ
Ki ta rüşen ola çün meh cemālūñ

Mücelli ol yüri ayine şūret
Ki senden görine yüzni kudūret

Nemed pūş ol cevāyine hemīşe
Ki dervīşe nemed pūşide pişe

Anuñçün gayrı sın eyledük biz
Hevā-yı menzīli terk eyledük biz

Cihāna gelmedin gelmiş geçindūñ
Cefāya çalmadın çalmış geçindūñ

Cihānda ölmedin ölmüş dirildün
Zamāna gelmedün gelmiş dirildün

Bizi iy H̄āce şanma sen diriyüz
Et ü kan u sūñük bir deriyüz

Haşşuñ emrīdir iden bizi zinde
Yüriden cā be cā bu yiryüzinde

Ve ger ne bu teni Hâkkuñ mecâli
Olur mıydı gidüb ide maqâli

Hâkğundur bu maqâlât u bu cünbüş
Hâkğundur cümle pîrlerde olan iş

Bizi azâde alât itdi Hâlîk
Bu yüzden işler işin añlayayık

Biz ol şâh-ı ebed azâdesiyüz
Şeh-i azâdenüñ şehzâdesiyüz

Bizi iy Hâce şanma bendeyüz biz
‘İbâdet bendine efgendeyüz biz

15a

Velî bir şâhayuz bende kim anuñ
Kulı ehl-i zemîn-i asumānuñ

Bizüm kulluğumuzdan ol ganîdir
Ki her ten ehlinüñ pîrâhanıdır

Ne cünbüş kim kıpar her şey öziñden
‘İbâdetdir aña ma‘ani yüzinden

‘İbâdetdir bizüm her kârîmüz bil
İtâ‘tdir aña efkârımız bil

Velîler biz deliler şanma bizi
Bizümle eyleme siz de sizi

Vilâyet milkünüñ sulţanıyuz biz
Sarây-ı serserî hânlarıyuz biz

Muķîmiyüz maķâm-ı vaĥdetüñ biz
Nedimiyüz ķadîm-i ĥazretüñ biz

Ķadîmden eyleyüb bu kesreti terk
Bişdüķ ĥabl ü ĥubbi vaĥdete berk

Bu kesretten ezelden rişneyüz biz
Ķadîmden ĥabl ü hubbe besteyüz biz

Muĥibb-i Muşţafa olub ‘alî dost
Göziñ itdük cihân içinde bir post

Hüseyn ile Ĥasan ‘aşıklarıyuz
Olaruñ cānile şādıklarıyuz

Şehî-i Kerbalâ oldukları gün
Bize mâtem yüzinden oldı düğün

İdüb her yıl öñinde zâr u nevĥa
Ķılub tıgile cismi şerĥa şerĥa

Olaruñçün eylerüz qanı revāne
Ki sende itmemek eyle revāne

Olaruñçün muḥabbet qānı sende
Ki aqmaya muḥabbet qanı sende

Nice sevgüdür iy H̄āce bu sevgü
Ki kesmezsın olarçün hiçbir mū

Neye qalsañ behāk oldur senüñ bil
Olardan yekmi oldı saña bir qıl

Yezīde beñzeme iy H̄āce sende
Bize beñze ölünce cān bedende

O sāa' tden o demden ta kıyāmet
Yezīde eylerüz her demde la' net

Ebū Müslim nacağı destümüzde
Ḥavāric boynıdur ol destümüzde

Keremler görmüşüz şāh-ı Nicenden
Kim itmişdir bizi aşıl Ḥalıqdan

Bize server Muḥammed Muştafādur
Bize rehber ' Ālī murtażādur

Bu şedde vü çerâğ ol şâh-ı Hüseyniñ

O sırrı şâh- ı merdân nûr-ı ‘aynuñ

Bu seccâde anuñ seccâdesidür

Bu abdâlân anuñ azâdesidür

Selâm olsun müdâm ol dem han

Ki olardır mücib- i icâd cihân

Dürüd ez cân u pâkân bād her ki

Be- ervâh-ı imâmân-ı düvâzdeh

16a

Bir yer keşf eyledüm remz-i rümûzı

Saña iy H̃âce dilden saz u sözi

Seni olsun diyü aḥvâle vâkıf

Seni olsun diyü ebrâra vâkıf ‘ârif

Bâhirden kıatresin keşf itdüm ancaḳ

Mehirden zerre sin şerḥ itdüm ancaḳ

Bu deñlü keşf-i sırra ‘âriflere pes

Bu yolda naḳd-i cân ‘âriflere pes

Diyüb Ḳurbân Baba ḳodı yire ruḥ

Gör imdi nice virür H̃âce nâsiḥ

Nice virür aña şāfi cevābı

İdüb aña dil ü cāndan hīṭābı

İşüdüñ guş u huş ile siz anı

Olasız ta ki şehr-i ma‘ani hanı.

3.11. Cevab Dāden-i H̄āce-i Cihān Pīr-i Abdālān-ı ‘Uryān

Çün H̄āce-i Cihān Ḳurbān Baba’dan bu kadar harekāt-ı fesād-ı engīz gördi ve kelīmāt-ı küfr- amīz işitdi. Gör ki ne iş itdi. Hemān sāa‘t dehān-ı melāḥat açub zübān-ı fesāḥat birle eyitdi: İy pīr-i girye şuret ve iy esīr-i nefis bed-sīret iy layıḳ-i ‘ikāb-ı cehīm ve iy müsteḥaḳḳ-ı ‘azāb-ı elīm [16b] Ādem beni ‘aleyhi’s-selām cennetden ‘uryān çıḳdı diyüb biz daḫi ‘uryān yürürüz dirsiz ve ol berki sebze idi ḫayrān oldı. Biz daḫi berki sebze yirüz ḫayrān oluruz dirsiz, ‘abeş söylersiz. Zirā Ādem o cihetden cennetden ‘uryān çıḳdı ki vesvese-i şeytāna ‘aleyhi’l-laneti Ḥavva ana dilinden uyub şecere-i kendümden bir dāne yedi. Anuñ elinden Ḥaḳ celle ve ‘ala ḫod anı zinhār yemin ifṭār itmek diyü nehy eylemiş idi. Ol emr-i şıduḡı acilden Ḥaḳ celle ve ‘ala arḳasından cennet hüllelerin alub anı ‘uryān kılub cennetden çıkarub Dünyā’ya bıraḳdı. Çün Ādem ol dem ki maḳām-ı ‘āladan maḳām-ı esfele düşdi. Hemān dem cümle-i melāike asumāvata velvele düşdi ve cemi‘ arazında olan ehl-i cennete gulgule vaḳi‘ oldı ki Ādem ḫazret-i ‘İzzete bu kadar aḳreb iken aba‘d oldı. Fürḳate düşti diyü melül ü maḫzūn oldılar. Ḥikmet-bāri bunuñ üzerine [17a] cadīdür. Ḥikmetin ancak kendü bilür diyüb kārlarına meşḡul oldılar. Çün Ādem ol dem asumāndan zemīne düşdi. Bir zamān bī-hod yatdı. Aḫir göziñ açub kendüzin ‘uryān gördi. Ah u efgān idüb giryān oldı ve Ḥazreti-i Zül-celālden istiḫyā idüb fil-ḫal ṭurdı. ‘Avretin setr itmek istedi. Bir nesne bulmadı ki anuñla ‘avretin setr ide. Aḫir dilediḡi evrāḳ-ı eşcārdan bir varaḳ alub setr-i ‘avret ide. Hiç bir şecer aña varaḳ virmedi. Bu Ḥaḳḳuñ emrīn şımışdır diyü ve bu kez Ādem müteḡayyir olub müteḫayyir oldı.

Şecer-i acîz Âdem'ün bi-emri taqđır bu hayretin ve bu gayretin göricek özi göyütdi. Terahum idüb bir varağ virdi. Âdem hemân dem varağı alub 'avretine setr eyledi. Hağ ta'âla dağı ol eylik içün encir ağacına yakmağa men eyledi. Pes iy pır -i segih ol varağ senün tennürene nice şebih olur.

Mefülü Fâilâtün Mefülü Fâilâtün
Müstef'ilün Fe'ülün Müstef'ilün Fe'ülün

Ol dem ki ateşile tennüre olsa pür-tâb
Tennüre eyleyedi tennüre gile per-tâb

[17b] Âdem nebî 'aleyhi's-selâm ol berk-i tîni alub 'avretin setr idüb cüş u huruş eyleyüb, iki Yüzyıl tamâm ruz u şeb ber devâm rüy-ı zemîn geşt itdi ve hay huyı önüni asumân gitdi ve berki sebze iftar idüb hayrân u zâr dilefgâr gezüb ağladı ve istigfâr idüb her dem nâr-ı nedâmetle yüregın tağladı. Ol Gaffâr Çelebinden mağfîret taleb eyledi ve ol 'âşi kullarınıñ özrin qabül idici ve 'işyanın bağışlayıcı 'aybın setr eyleyici pâdişâhlar pâdişâhı Âdem'ün bu vechile nâlîşin ve bu nevi'le suzişin eylediği eksikliğe nedâmetün ve kendüzine itdüğü melâmetin göricek merhamet idüb eyledüğü taqşirâtdan geçüb mağfîret itdi ve arkasına hıla't-ı kerâmat geyerüb başına sa'âdet geçürdi ve altına seccâde-i hilâfet döşeyüb eline 'ilm-i siyâdet virdi, beline kemer-i ibâdet kuşadub diline kelîme-i şehâdet bağışladı ve gönline deryâ-ı m'ârifet ağıdub [18a] alnına 'alâmet yazdı ve maqbül idüb bârigâh-ı mu'allâsında mükbil kul idindi. Hatta Ba'zı melâik reşk itdi ve eşk ağıtdı. Siz iy pır-i 'âsi ve iy garîk-i baħr ma'âşi anuñ evvelki hâlîn 'itibâr idüb 'uryân u zâr yürürsüz. Ol berki sebze idi diyüb siz dağı heşîşeh berki sebzedir diyüb yiyüb her dem kan u hayrân olub sergerdân gezersüz. Anuñ hod hırka furqati cennetden idi. Sizün hayretünüz hırkat-i cennetdendir.

3.12. Kıt'a

Mef'ülü fâ' ilätü mefâ'ilü fâ' ilün

Cinneti degül müdir ki kişi 'aqlı yâr iken

Bir nesne ekl idüb kıla kendüziyi sefih

İnsân degildir ol kişi kim hür u habde

Hayvâna eyleye öziñi ruz u şeb şebih

Leyl ü nehâr yiyüb içüb gözleye yatağ

Hayvân degil mi şüret-i insânda ol kerih

Bir müceb-i hadîş direm sırrı çâr pâ

Anuñ gibi behime ki hayvân olur ebih

Bir dañi bu kim kaşuñızı ve şaķaluñızı yüzüñüzden tıraş idüb kendüñüzi dñsizlikle 'âlemde ve ve miyân-ı ben-i âdemde fâş eylesüz. Zirâ hiçbir dñde [18b]şakal u kaş tıraş itmek ve ve dibinden kırkmağ yokdur. Ne peygamber itmişdir ve ne ümmetine buyurmuşdur. Bize bir dñ ihdâs itmişdir ve siz ki bunu dñlemekden vâz gelmeyesiz. Bugün haţaya girüb haţar-ı 'azîme düşersiz ve yarın 'azâb-ı elîme uğrarsız. Zirâ yüzüñ şahîfesinde kaş u şakal huţuţ-ı zül-celâldır ve muhasenât-ı cemâldir ki ruy-ı insân be kavli kurân-nâme-i ilahîdür ve kaş ser-nâme-i şâhidir. Ya'ni tuğrâ-yı pâdişâhıdır. Anı tıraş iden o başuñ başın tıraş eylerler ve 'arsa- i 'araşâtda bñ el-enbiyâ ve evliyâ feşâhat-i kibriyâyla ve feşâhat-i 'uzma ile fâş iderler. Nitekim Dünyâ pâdişâhları nâmelerinden bir harf tıraş idenüñ elin kalem gibi kaţ' idüb dergâhdan red eylerler ki varur şahn-ı kırtâs-ı rimenende ser-nüküd olub dili şak olub hñn-ı siyâh aqidub zâr u nâle ve ah idüb hâli tebâh olunca ve giryân u sergerdân yürür. Ol hod pâdişâhlar pâdişâhıdur ve cemi' mañlûkuñ ilahıdır. Anıñ

nāmesinden ḥarf [19a] tıraş idenüñ ḥālin var kıyās eyle. Gör ne oliser. Dergāhından merdūd düşüb şeyṭān gibi dergāhından maṭrūḥ olur. Ateş-i hicrānda yanub vişāl-i ma‘būd kıılır. Neu‘ zübillaḥ min zālīḥ.

3.13. Kııṭ‘a

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Fe‘ ülün

Gözün ‘ayn u saçun lām u femun mīm

Bular bu nāmede ‘ilme ‘ālemdir

Kaşun rāsin saçun dālin ko yoksa

Ḥuṭṭ u reddehü müjgān kııl kalemdir

Bir daḥi bu kim Ādeme secde idüb boynuzuñuzu şūra naẓıre eylersiz. ‘İşyān-ı kebıre idüb şeyṭān-ı çekire uyub kāfirden biter ve Naşranı’den ebter olursız. Zirā anlar daḥi bunuñ gibi girdārdan bezerler. Bir daḥi bu kim biz mükellef ve ‘aql ile müşerref degülüz. ‘Āşık-ı divānelerüz ve bī-sāṭ-i neṭi‘ rimenende şāh māt idici ferzānelerüz ki bize kalem yokdur ki biz divāne vü ‘āşık kalem nıst dirsiz ve bize namāz-ı rüze nemuze gerek ve bize günāh olmaz diyüb herze söylersüz ve biz olmadan olmışız mükellifātdan berı hemān bir et ü [19b] kıan deri olmışuzdır. Ölmiş olan kimesne namāzı neyler ve niyāzı nice ider dirsüz yalan söylersüz ve galaṭ beyān idersiz, mükellefsiz ve ‘aqlıile müşerrefsiz diledüğünüz kāri ider siz ve istedüğünüz diyarı görmeğe gidersiz ve her şehirde olan bazarı dervāze idüb şarab u kebāb ve boza içüb yersiz ve nafaḳāt-ı nefsunüz için keşf ü kerāmet satarsız ve mü‘mināne kelīmāt söylersiz ve niçe sāde dillerün ‘ömürleri ḥasılı hırmanın hevā ide bāde virüb yabaña atarsız ve size şadaḳāt idene muhmelāt söylersiz. Dönbekilerdir kıanları ḥānümānları ḥelāldır dirsiz vebale girürsüz, yedüğünüz ni‘ mete küfrān ve ḥazrete ṭuğyān olursız. Bu ma‘nıde ‘ākil degüliz diye enelerüz didiğünüz daḥi rāstdır. Zirā

‘âkil olan kimesne bunuñ gibi harekât-ı nâ-maḥbû‘a ve kelīmât-ı nâ-meṣrû şüru‘ itmez.

3.14. Kıṭ‘a

Fe‘ ilâtün Mefâ‘ ilün Fe‘ ilün

‘Ākil olan kimesne ḥāṣā kim
Söyleye ol maḥal-i nâ-meṣrû

20a

Ger ola ‘āṣıḳāre ve penhān
Eylemez ol fi‘āl-i nâ- metbū‘

Bir daḥi bu kim Muḥammedi Muṣṭafā’nuñ ṣalavātüallahü ‘aleyhi’s-selām muḥabbetini ve ‘Alī murtaḫānuñ raḍıyallahü ‘anhü muḥliṣ Ḥasan ve Ḥüseyn’üñ raḍıyallahü ‘anhüma ḳulıyuz ve ḳurbānuyuz diyüb her yıl bedenüñüzden ḳan revān idüb muḥabbet ‘arz eylersiz ve her zamān izḫār-ı meveddet idersiz, ‘abes eylersiz keḳ yola gidersiz. Zirā Muḥammed’üñ ‘aleyhi’s-selām dostı olmaḡun ‘alāmeti oldur ki ḳan revān itmek nedir bil ki her dem yollarında cān revan idüb anuñ gibi ḳar -ı yār-ı kibārını büz ru güvar dutub cān u dilden beraber sevesiz. Bilā garaḫ ve anlaruñ gibi ‘amel eylemeḡe ivesiz. Bilā ‘ivaḫ ve anlarun eşḳālīne girüb aḳvalīne uyub efā‘line dürüşesiz ki anlaruñ ḥiṣālīne giriṣiz ve aḫvalīne irişesiz. Yoksa bu şüret-i nâ- metbū‘ ile ve bu sīret-i nâ- meṣrū‘ ile ve bu ṣekl-i mekrūhle ve bu ḳabīḥ vüçūhla Ḥudādan ḫavf eylemeyüb ve enbiyādan hayā etmeyüb anlaruñ gibi [20b] Dünyā ve Aḫiret sulṫānlarıyuz muḥabbetleri da‘vāsın ve meveddetleri sevdasın eylersiz. Siz ḳande anlaruñ muḥabbetlerinden dem urmaḳ ḳande. Sizde ḫod anlarda olanlardan ne eṣer var ve ne ḫaber var. Ne ṣeklüñüz ṣeḳillerine beñzer ve ne fi‘ülüñüz fi‘illerine ve ne ḳavlüñüz ḳavllerine beñzer. Anlar her gün ıṣlāḫ-ı mesālīḫ ḫalkada ve her gice ‘ibādet-i ḫālīḳda her nefes nefsi-i düṣmanile mücādelede ve her dem hevā ‘askeri ile muḫārebede idiler.

3.15. Meşnevi

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

Olar eylerdi düşman nefsine ceng

Ferah-ı 'ālemi idüb aña tek

Yeñerlerdi hevā cinedini dāim

Gice qāim olub gündüzde şāim

Kaçankim şalsalar şamşām-ı şavmı

Qırarlardı o yüzden nice qavmi

Bu idi anlaruñ şayyede kārı

İderlerdi ölünce kār u zārı

Siz olduñuz bu düşman nefsile dost

Güzin idüb cihān içinde bir buset

Uyub nefse qoyub anuñla cengi

Yürürsüz gāh ser-hoş gāh bengi

21a

Bulursuz bilerek çün kelb-i lūti

Olursız gāh zāni gāh lūti

Olub bu nefsile şeytān mürīdi

Şer işde bemdüñüz diyü merīdi

Eyle siz bir işde ve bir cünbüşde degilsiz ve ne Hâlık'a taa't ve ne resüle 'iṭā'at ve ne halka müteā'bāt idersiz ve ne kendü vakāruñuza mürācaa't eylersiz. Şöyle her dem berki sebze yiyüb kan hayrān gibi ot isteyüb iz izleyüb avare sergerdān olub çün seg-i gürüsne iklīm-ba- iklīm şehri be-şehri hāne be-hāne derbeder zāviye be-zāviye zevāid ruzigar olub bī-ṭahāret ve ser-dar leyl ü nehār gezersiz. Ebedī cünüb idüñüz. Halk daḥi bildüklerin sezersin, amma nefsi emmāreye biṭ-ṭabi' tābi'süz ve anuñ hayātını lezzatı bi-şāibe kāni'siz. Hiçbir milletden degilsiz. Ne dīnüñüz var ve ne imānuñuz var ve ne ismüñüz ma'lūmdur ve ne resmüñüz ve ne ölüñüz peydādır ve ne dirüñüz seze mezīn ki imāna gele içüñüzden birinüz.

3.16. Kıṭ'a

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Kāfir imāna gelür gelmez 'ışık

Kānde vardır kabiliyet bunda yok

21b

Bu recādan çıkdı ol havf içredir

Bunuñ üzre el-Haḥ anuñ fazlı çok

Bir daḥi bu kim biz şehzādelerüz ve azādelerüz, bende degüllerüz ve bendelik bendine efgende degillerüz dirsiz herze söylersiz eyle idügünuze ḳati' bürhānuñuz ve hüccetüñüz Dünyā'da cekkun 'ibādetinden ferāğına izin ve hürriyete destür ne tefāsir de var ve ne eḥādisde var meger maḥzūb şırf olasız mükellef olmayasuz sizde ḥod hezabātdan ne eşer belürür ve ne haber bu cümle ile hem eydirsiz. Bizüm her işümüz Haḥḳa 'ibādetdir ve her cünbüşümüz taa'tdir gāh olur ki biz Hudāyız dirsiz kāfir olursuz. Ḳatle müsteḥıḳ ve iḥrāf-ı nāre layıḳ olursuz. Zirā siz abdāl degilsiz ṭurlaḳsız. Hudā'ya ve Muşṭafā'ya 'āşisüz ve meşhūr-ı afāḳsız ki iḥrāḳsız siz ḳande abdāl olmaḳ ḳande. Abdāllar içre ehl-i ḥāl olmaḳ ḳande. Size bāri bi-ināyet-i Bāri abdāllığı beyān

ideyin ve esrārından bir mikdār ‘ayān eyleyeyin. Bilūñ ve agāh oluñ ki abdāl beş harfdir. [22a] Evvel harfi elifdir. Elif ulūluğa işaretdir. Ülfet-i muḥabbetdir. Ya‘ni abdāl olan kimesne muḥebbatullah t̄arīḳında elif gibi rāst ve s̄abit ḳadem ve şādıḳ dem ola ta ki ol münācāatda ḳaṭi menāzil idüb pāye-i mi‘rac bula. İkinci harfi bādır. Bā bire işaretdir. Bir eylikdir. Ya‘ni abdāl olan kimesne kendü nefesine olsun gayri nefesine olsun eylik eyleye ki eyliğe yetişe ve iki cihānda eyüler gürūhuna yetişe. Üçüncü harfi dāldir. Dāl delālete işaretdir. Ya‘ni abdāl olan kimesne kendi nefisini olsun ḡayrı lar nefisini olsun ḡayra delālet ide ta ki Dünyā’dan Ahiret’e sa‘ādetle gide. Dördüncü harfi yine elifdir. Bu elif ilhāma işaretdir. Ya‘ni abdāl olan kimesne ilhām-ı İlahi gelmeyince bir işe iḳdām eylemeye, tamām ḳılmaya. Beşinci harfi lāmdır. Lām lillaha işaretdir. Y‘ani abdāl olan kimesne her iş kim işleye Allah için işleye ta ki anuñ her işi her cünbüşi asān ola. Bilā ḡusrānın hem Dünyā’dan Ahiret’e imānla gide. İy p̄ir-i bī -haber işde ben saña [22b] Abdāllık t̄arīḳından bir eşer gösterdüm diyüb Ḥ̄āce-i Cihān Netīce-i Cān’la maḳāmlarından t̄urdılar. Ḥanḳāhdan çıkub ḡalvet ḡānelerine vardılar. Çün Ḳurbān Baba’yla Ḥayrān Dede Ḥ̄āce-i Cihān’dan bunuñ gibi mü‘minān-ı kelīmāt işitdiler ve muvaḡḡidāne ḡareḳatın gördiler. Ṭurmayub hemān dem s̄ā‘t t̄urdılar. Yeraḡların gördiler şedde ve çerāḡların durdılar. Ḥanḳāhdan t̄aşra çıkıldılar beyabāna ḳadem ḳoyub revāne oldılar. Ḥ̄āce-i Cihān oḡlı Netīce-i Cān birle yārindesi şalāt-ı şubḡı eda idüb şükr-i Ḥudā eyleyüb du‘ā ḳilub seccādelerinden t̄urdılar. Rāha girüb ḡanḳaha geldiler, gördiler Rūm abdālları gitmişler yine meskenlerine geḡub s̄ākin olub birbirile kelīmāta d̄uḡul idüb ma‘ānī ye meşḡul iken gördiler, bir cumḡur p̄ür s̄ürür gelür hezār hay u huy ile.

3.17. Āmeden-i T̄āife-i Ḳalenderān Be-Ḥanḳah-ı Ḥ̄āce-i Cihān

Ḳalenderler gürūhı pāk tıraş vüçūhı başlarından ḳıldan örülmüş külahları ve arḳalarında şalları kimi ‘asālı kimi siyāhlar p̄ür-sürür u ḡubūr ḡayl u ḡaşemle [23a] ve ṭabl u ‘ālem ile ahenüñ nü‘māile ve ḡülbeng-i şalavāt ile Ḥ̄āce-i Cihān’uñ

hançahına mütevvecihe oldılar. H̄āce-i Cihān yirinden t̄urdu, bir miqdār karşı varub
 öñlerine düşüb hançahına getürdi. Meskenlerin gösterüb buyuruñ dervişler didi.
 Anlar dañi meskenlerin görüb miskinlik ile geçüb sâkin oldılar. H̄āce-i Cihān dañi
 hizmetkârlarına işâret eyledi. Hemân h̄un-ı kerem döşeyüb envâ'-i ni' am getürdiler.
 Çün ni' meti yidiler. Allaha hamd ü şenâ idüb şâhib-i hançaha du'âlar kıldılar.
 Ba' dehü ezân t̄ablũn ve dâire ellerine alub rüsüm-ı kadîmleri üzre ten u terane ve yel
 ü yelâle ile k̄ubbe-i hançahı güm güm gümllettiler. Andan soñra pîrân-ı piş
 kademlerinũn ervâhın yâd idüb, şâd kıldılar. Dañi sâkin oldılar. H̄āce-i Cihān dañi
 hemân dehân açub şirin zübân birle eyitdi: Şafâ geldüñüz müsâfirler ve kâdem [23b]
 getürdüñüz dervişler ne diyârdan gelürsüz ve ne t̄âifedensüz ve size kim dirler.
 Pîrũñüz kim eydirler ve pîrũñüzün pîrine ne kişi dirler ve sîmânuзда nûr u sürûr u
 bâhir ve nûr u h̄uyüb u zâhir görünür. Ancağ diyecek ol cumhûruñ müfredi yâni
 pîrleri altında oturan Baba Siyâhî İfridi dizi üzerine gelüb eyitdi: İy H̄āce biz diyâr-
 ı 'Acemden gelürüz. Biz 'Acem ferrzendeleriyüz ve şehrumüz Hemadândır ve hem
 Hemadânî lerüz k̄alenderler t̄âifesindenüz ve bu pîrũñüzün adına Baba Rüstem-i
 Hemadânî eydirler ve bu pîrũñüzün pîri adına Baba Ca'fer-i Şâhâni dirler. Pîrân-ı
 silk-i t̄arîkât ve mirân-ı milk-i haqîkât dūrurlar diyüb h̄amuş oldu. Baba Rüstem
 Hemadânî açub dehânı depredüb zübân-ı nazmla eyitdi.

3.18. Meşnevî Der H̄ulâşa-i Şehun Ez Zübân-i Kalendarân-ı Kühün

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün fe'ul

Elâ iy rümüz-ı cinân isteyen

Rümüz-ı cinândan beyân isteyen

Beni diñle iy H̄āce ba güş cân

Ki saña k̄alenderlik iy dem beyân

24a

Vefā 'āleminde alenderlerüz

Cefā ateşinde semenderlerüz

Bize ateş ü cev̄r kār eylemez

Gam u fāe bizde arar eylemez

Belāda çü Eyyüb şābirlerüz

Bu nefsi hevā cuya cābirlerüz

anāa' t sırrında serverlerüz

Diyānet arıkında rehberlerüz

Fenā meclīsinde beā bulmuşuz

Beā şöhetinde şafā bulmuşuz

Gınā piş̄e zārında arslānlaruz

Anā gühisārında ablanlaruz

Bize bir loma ile bir postın

Cihān anahında budur hemin

Bize her kim eylerse urmacı baş

Hemīşe bizüz şāl- i peşmine pūş

Degül biz çü şufi sema' fūrūş

Bizüm aramızda bu eski palās

Yek andan kim ola üzerin libās

Cihān ḥayrī şerrinden asūdeyüz
 Koyub ğayrī duttuĝ o mā‘ budeyüz

Bize bir derür seng ü sīm güher
 Görür bunları böyle ehl-i nazār

Bize her kim isterse urmaĝa müşet
 Dutar biz anuñ muşdına karşı pūşt

Yoĝumuzda yoĝdur gam u nām tek
 Cihān ḥalkıyyla ne şulḥ ne ceng

24b

Zer ü sīm için hiç yoĝ guşşamız
 Kim ider bize den bedem ḥışşamız

Behiştle düvazeḥden azādeyüz
 Yire yüz sürüb dāīm üftādeyüz

Ki var ḥarfümüz üzre ikrārımız
 ‘ İbādetümüz üzre inkārımız

Zevāye-i ‘ ālem mücerredleri
 Bizüz kâfdan kâfa seyrān eri

Cihān ḥanḫahında mihmānlaruz
 Bugün geldük irtē gider cānlaruz

Bu yiryüzinüñ cümle seyyahıyuz

Felekler cesedir biz ervaıyuz

Bize yoğ mekân lâ-mekândur gayr

Anuñçün ider biz cihânı seyr

Bugün mekânıñ bizüz râdası

Bu ‘ arz u semânıñ bizüz zâdesi

Bizi besler işbu zemîn ü zamân

Meh ü mehr ü bad u ebrû asūman

Bize bu felek ate yirañedur

Bizüm çün bular işde pervânedir

Bize rızık için pes ne guşsa ne gam

Virür Hağ bize rızkımuz dem bedem

Bu dâr-ı fenâda tutan er mekân

O m‘ anıde olur çü tıfl-ı mekân

Fenâ ‘ âleminde mekân mı olur

Cihân ü ten ü cân beğâ mı bulur

Biz añlamışuzdur cihân hâlini

Dağı bilmüşüz dür bu cân hâli

Görũn işbu maħlũk leyl ü nehar
İderler mi bir laħza şabr u karar

Ĥaħķuñ emrĩ üzre ķamu işdedir
Ki her biri biñ dürlü cünbüşdür

Bu cünbüşden iy Ĥāce oldur murād
Ki her şey diler aşlına ittiħād

Anuñcün şeb ruz seyrānlaruz
Gehi Ka' be geh devri didelerüz

Bize mescid-i ĥańķahu günşib
Ķamu bir dürür duzħile behişt

Bizüz ĥamdulahi pāk ' ittiħād
Ne gam müdde' i der eya ĥoş nihad

Bizüm pişemüz terk-i tecriddir
Vefā vü rıza şabr u tevħiddir

Bizüz filħaķiķa cihān zübdesi
Cihān içre bu cism-i cān cübbesi

Ol esrār-ı Ĥaħķuñ bizüz maħzũmı
Ol envār-ı Ĥaħķuñ bizüz m' adeni

Bizüm gönlümüz levh-i maḥfūzdur
Ki esrār-ı Ḥaḳḳuñ anda melfūzdur

Ki menzil-i Ḥaḳdır iy Ḥaḳ eri
Eger çi menāzilden oldur beri

25b

Bizümle olur hem nefes ehl-i ‘arş
Bizümle mülebbeşdürür ehl-i ferş

Kemālat-ı Ḥaḳḳuñ bizüz mazharı
Sözümüz o baḥrün dürür gevheri

Bizi ḥalk-ı ‘ālem şanūrlar faḳīr
Ḥaḳāret göziyle görürler ḥaḳīr

Egerçi ki zāhirde ‘uryānlaruz
Velī milk-i ma‘ānide sulṭānlaruz

Ḳoyub ğayrı olduḳ muḥtāc-ı Ḥaḳ
Demādem iderbiz çü mi‘rāc-ı Ḥaḳ

Ki biz virmezüz dīni Dünyā için
Hem eylemezüz ṭa‘at uḥra için

Ṭama‘ var bizde Ḥudā vaşlına
Ki her nesne ister ḥulūl aşlına

Şakalı ve kaşı bu yüzden tıraş

ılur biz ki idem saña anı fâş

ider anı  arizden ol razı fâş

Kim ol  arizidir ıl anı tıraş

ic b olsa bir m ha ebru siy h

M nevver ider mi ciahanı o mah

Mehir her açankim virse dehre şu   

ider c mle zerr t-ı raş u sem 

G relden o mehr n y zin b -niab

D ş bd r bize zerre-veş iztir b

Gir b raşa id b sem   u şaf 

 r r z ser-i arza biz p şt u pa

 n oldu cih n ire mab b biz

am  alka merg b mal b biz

Bize l yık oldur ki ref  -i ic b

ılub ider z der n afit b

Ki seyrider z şark u arbt tam m

Tul ya ziy  virer z iy h m m

Yüzümüz görenler ziyā kesb ide

Sözümüz işiden şafā kesb ide

Ki her kuşede zevk ü ‘ ayş u tarab

İdüb görürüz biz nüķüş-1 ‘ aceb

Bu vech ile dehr-i be tablı ‘ alem

Temāşā idüb eylerüz yahşi dem

Muħibbi cemālũñ dil ü cānile

Bölüb biz şeref ruy-1 cānānile

Ki göz nürin eyler güzel yüz mezid

İşit bunı cānı sem‘ ile iy vaħīd

Ḳāla ennebiyyi ‘ aleyhi’s-selām ennażaru fil-vechi’l-ħasani yezidünnūra fil başari ve ḳāla ‘ Alī rażıyallahü ‘ anhü: **“Ru’yetü el-ħabībi cilāü’n ‘ ayni.”**²³

Cemīl olan olur muħibbi cemal

Cemīl olmayanlarda olmaz bu ħāl

Cemal ü Cemīl i Ĥudā’da sever

Bizi şanma ancak sen iy m‘ uteber

Ḥadīş-i ḳudsi ḳāla Allahü ta‘ āla **“İnnallahe cemīlun yuħibbu'l-cemale”**²⁴

²³ “Sevgiliyi görmek gözün cilasıdır.”

²⁴ “Allah güzeldir, güzeli sever.” Sahih-i Müslim (İman 147. hadis)

Nice sevmeyelüm güzel yüz şehā
Ki olur r'uyeti 'ayna 'ayn-ı cemāl

26b

Degil biz riyā ehli iy bā haber
Ki yok bizde rızq u riyādan eşer

Dimezler bize var qallaşuñüz
Dağı gözüñüz üzre var qaşuñuz

Bulunmaz aramızda merd u zegal
Ki yok mezhebümüzde mekr ü hil

Olunmaz içümüzde kizb ü nifāk
Bulunmaz aramız bir mürd ü 'āk

Şafā şuffası üzre şāfi dilüz
Qademlerde dāim cevābı gilüz

Ki ya'ni tevažu' dürur pişemüz
Şūfī şavtuñ olmağdur endişemüz

Beyān eyledüm ben qalenderliğı
Cefā ateşinde semenderliğı

Velikin o baħrün hemān qaťresin
Didüm ol mehirden hemān dersiz

Bunı şanma iy H̄āce zinhār lāf
Ki rāh-ı ƣalenderlik olmaz gūzāf

Diyüb oldu h̄āmūş ol dem cevāb
Aña hocānuz nice virür cevāb

3.19. Cevāb-Dāden-İ H̄āce-i Cihān Pīr-i Ƙalenderan-ı Hemedān

Çün H̄āce-i Cihān pīr-i ba Rüstem-i Hemadanī 'den Ƙalenderlikden bu ƣadar harekāt-ı gūzāf-ı engīz gördi kelīmāt-ı laf –ı amīz işitdi. Aña göre iş [27a] itdi. Hemān sa'āt dehān-ı melāhat açub zübān-ı feşāhat birle eyitdi: İy pīr-i nā-bālig ve iy dīn-i Muḥammed'den fārig Dünyā'da ḥalƣ arasında mezmūm 'uƣbāda H̄ālīk rāhmetinden maḥrūm işden ƣaçub bu şūret-i ƣabāhatile esīr-i nefis-i emmāre uyub öziñ bezersin ve bu sīret-ı siyāhatile sinerek bir nice bī-çāre bulub şehir be şehir gezersin. Kendü elüñi elüñ eline baƣub cānuñı nār-i zillete yaƣub su'āl idersin her ez zillet ile ve bazar be-bazar derbeder dilenü saña nesne virmeyene ilenü gidersin hezār 'illetle ol H̄ālīk-ı yektā ve ol ol Rāzīƣ-ı bī -hemtā ḥod seni ḥalƣ idüb sebep-i ma'ışet çün muḥibbi rāhatun çün saña bu elleri ve bu gözleri anuñ çün virdiği kendü işün işleyüb kimsenüñ elin gözlemeyesün ve bu ayakları anuñçün virdiği kendü yoluna yürüyüb bir kimsenüñ izin izlemeyesin bir ƣuşe-i ƣabūlü ihtiyār idüb kesb kār ü ki meşgūl olasın ve enbār-ıgaybda olan erzāƣ-ı İlahdan ƣısmetüñ ƣadar naşīb bulub nefis-i emmāreye [27b] gıza idüb ve ol yüce Subḥān'a ḥabīb olasın ki ḥabībūllaha 'aleyhi's-selām “el-ka' sibū ḥabībullah”²⁵ buyurmuşdur ve m'üminlerüñ nüfūsını bu ni' met-i nefis ile toyurmuşdır.

²⁵ “Çalışıp, kazanan Allah'ın sevgilisidir.” Alusî, *Ruhu'l-Meânî*, c:20,s.109

3.20. Kıt'a

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

Yüri meşgül ol var kesb-i kâra
Habîb olmak dilersen sen Hudâya

Su'âli ko cevâbum al dervîş
İnanduñsa hadîş-i Muşafâya

Zehi lütf u kerem ıssı şehinşâh
Ki adaş ola kesb iden gedâya

Ve dañı eydirsın ki cevr ü cefâ nârı bize kâr itmez ve faqr u fâqa gamınıñ bârı bizde kârar eylemez ve Eyyüb peygamber gibi 'aleyhi's-selâm belâya şabr idici ve nefsi-i tağâya haber idiciyüz dırsız. Galağ idersiz ve saqağ söylersiz. Zirâ nâr-ı cefâ vü cevr-i cefâ ve yâr-i fâqa ve faqr-ı şol kişi çeker ki bir kuşe-i havl ihtiyâr idüb üzerine meşgül ola ve Eyyüb peygamber gibi 'aleyhi's-selâm belâya şabr ve nefsi-i tağâya cebr bir kimesne ider ki bir şavme' küncinde künc-i qanâa't bulub mütemekkin olub ma'bûda 'ibâdet ide ve beyhûde söylemeyüb [28a] zıkrullaha mülâzemet eyleyüb müdâvemet gösterüb sâkin ola. Zirâ nefis bir aç kelb gibidir. Gezmekle şikârın alur helâl harâm gözlemeyüb yalmakla kârin görür. Nitekim müftiyân lût bazen dimişlerdir ki: "Toğ yatur kurtan aç yalar it yegdir." Ol cihetden kim bilerek her maqâma kim gider dürlü dürlü ta'âm arar. Andan vâfir burin betürüb qarnın toyurur. Şafâ kesb idüb her kişünün dâiresin uyârur. Işırub dışın koyurur halkı talamağa başlar. Giderek qudurur. Ahır biri urur öldürür. Felek halkını aña güldürür. İmdi nefis kelbine eşedd-i 'azâb ve vacib-i 'iğâb oldur ki bir hâlî kuşede zencir-i perhîzle bağlayasın bi-nân ab koyub nâr-i qahrıyla ciğerin dağlayasın. Bi-ğurd u h'âb.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Zebün-ı bî- t̄ākat-ı t̄āb ser-nigün qala²⁶

Nefs kelbin iy bürāzer itmek istersen zebün

Gezme sen çek bend-i cū' a koy ' ataş demine

Ta qalb bi hurd u ḥ̄āb ola za' if bi-mecāl

Urmaya ısırma kıymaya kimse qanına

Gice gündüz dil-i sarāy-ı ' āşitānında yatub

28b

Qāni' ola az ve öz bu ulusı ab u nāna

Kuh-ı ervāḥa qaçan gice çıkmasa şāh-ı dil

Ol rūḥı ol vaqit gidebile düşeb yanına

İdüb anuñla şikār-ı şeri' ola mugtanem

İdine etden gıda şükür eyleyüb sulṭānına

Ba' dezān olub kanāa' t meskeniniñ sākini

Şaña ğayrı her ne kim şunduysa kendü cānına

İy p̄ir-i bî -nūru cumhūr ve meḫhūr

Ehl-i şenāa' t olub fesād-ı sanāa' t idünüb şehirlerinde fezār itmeğe yüzleri olmayub diyārlarından gidüb ḥunḥūrılar. Siz daḥi anlardan biter anları yoldaş idünüb ve onlara baş olub kendü ve özünüüz gibi qaşlarını ve saqallarını yüzleri şaḥīfesinden tıraş idüb ruy-ı insān mahı ile der mah yüzinden ebrū siyāh gerekmez. Olursa gözlere

²⁶ Bu mısranın vezni bozuk.

nūr ve gönüllere sürūrümüz diyüb fetva virürsüz ve ʔabl u ʕālemler ve Һaylū Һaşemle bunları uydurub daҺi degüşük yirlerde nice sāde dillerün ʕumurları Һırmanın bāde virüb laf u durūgla ve güzaf-ı bī -füruaʕ ile iblīs-i pīr-i telbis gibi izlāl idüb perişān Һāl eylersin. Dünyā mecālisinde [29a] abāsıyla celīs olub Һayāsuzluk sākisi elinden edebsüzlik camen alub müdām şarab u şhevāt-ı nefsaniyeden nüş idüb mest-i la-aykıl olub kār-ı ʕqbā yı ferāmüş eyleyüb ve Һarekāt-ı rūhaniyyeden beri olub hevāy-ı sırr-ı serire zerrāt-ı hava gibi ser-gerdān ya bād-ı şabā gibi bi-mekān lā-mekāndır diyüb baṭtal yürürsüz.

3.21. Meşnevi

Mefāʕilün Mefāʕilün Feʕülün

Havāda zerre-veş ser-geşte sensin

Ki baht-o-ı devlet-i bergişte sensin

Gözünden kirpügün dişün yüziinden

Giderdin al yüziin külli öziinden

Giderme anları sen ʕāşi olma

Günah deryasınıñ gavvāşı olma

Ki yüzinde saķaluñ Һaķk-ı Muşsin

İdübdür Һaķ cemālünde müzeyyin

Bu maʕnānuñ sırrı Һod efvāh-ı ʕālemede faşdır ki ruy-ı ādemʕde saķal kirpük kaş muşessanātı cemāldır ve mezidāt-ı cemāldır ve tecridāt-ı ber Һudret-i zül-Celāldır ve nüķüş-ı ber kemāldır. Nitekim resül-i Һudā yaʕni Һazret-i Muştafa ʕaleyhissalavātu vesselāmu Һadısi “lihyetüʕl meriʕ zinetühü”²⁷ buyurmuşdır: [29b]

²⁷ “Kişinin sakalı onun süsüdür.” Böyle bir hadis kaynaklarda bulunamdı.

Eyle olsa resûl-i Yezdānuñ ve ol ḥabīb-i cemālün bu görgülü ḥadīsine ‘an zamīm-ül
 k‘alīb taşdıķ eylememiş ve öziñi aña taṭbīķ itmemiş olursız, ḥaṭāya girürsüz, ḥaṭāra
 düşersüz ve Ḥudāya ‘āşī olub ‘azāb-ı elīme uğrayub nār-ı ceḥīmeye yanarsız.

3.22. Kıt‘a

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Maḳāluñ kes saķalun kesme dervīş

Maḳāluñ ḳuş ḳıl ko ḳıyl u ḳ‘alī

Ḥadīs-i Muşṭafāya ḳıl r‘iāyet

Ki Ḥaḳ maḥvedsinde ol vefālī

Ḳışaldub ehl-i bid‘at olma zinhār

Çü zinetdür özi ḳosan saķalı

Gider başuñdan ol tac u ḥurūsi

Degülsün engürisi ṭut maķalı

Resûl-i Ḥaḳ bini gey tac u ḥırķa

Bıraḳ ol ḳıldan örülmüş çaşalı

Ve daḥi eydürsin ki saķalsızlar şāḥib-i cemāldirler severüz ve görmeğe iverüz
 ki yüzleri gözlere nūr ve gönüllere sürür virür diyüb, iḳtibās için ayet-i kerīme
 getirürsüz ve istişhād için eḥadīs-i şerīfe naḳl dersiz, şafāhat idüb mā‘şiyet ḥāşıl
 eylersüz, belki kāfir olursız. Zirā ol [30a] ayet ol ḥadīs ol ma‘nāya idügin ne bilürsüz.
 Ḥadīs-i resûl-i zül-celāl mucebince şāḥib-i kemāl oldur ki şāḥib-i cemāl ü ‘ālim ü
 fāzıl olub ‘ilmiyle ‘āmil bir vücūd-ı kāmil ola. Anuñ yüzi nūrıdur gözlere giden nūr

ve gönüllere sürür virür. Yoksa bilünüz ab u gilden olan cemâlden cân u dillere ne hâşıl olur. Beķası ĥod bir demdir binâsı daĥi gadir seriü‘ z-zevâldir ve naķş-ı ĥayâldir ki.

Mefâ‘ ilün Mefâ‘ ilün Fe‘ ülün

Şu üzre naķş olmuşdır [...] ²⁸

Şu üzre naķşun olur mı beķası

Beķasına göre olur şafâsı

Pes ol cemâl cemâl-i rûĥanidir

Ve vişâl-i rāĥm‘ anīdir. Anı seven ricâl-i Rabbānīdir ki beķası abadīdir ve şafâsı sermedīdür.

3.23. Kıt‘a

Fe‘ ilātün Mefâ‘ ilün Fe‘ ilün

‘Ömür bâķi dilersen iy dervīş

Ĥâşıl eyle cemâl-i rûĥani

Nefsün ister cemâl ü ab u külli

İstemez fil-ĥaķika rûĥ anı

Ve daĥi eydirsin cennetden ve cehennemden fariĥ ü azādeyüz ve dāīmi dehre üftādeyüz [30b] ve Dünyā için kimseye itāa‘ t itmezüz ve ‘uķbā için tāa‘ t yolına gitmezüz. Gidersevüz Ĥudā‘ nun emrin eda itmek için gideriz dirsiz. ‘İllet idersiz Ĥudānīn emrin eda itmezsiniz. Tā‘ at ĥarīķına gitmezsiniz garazuñuz ĥalkı taĥmīķa

²⁸ Yazmada unutulmuş.

çekmekdir. Mağşūduñuz anlardan itmekdir ve daħi eydirsiz ki cennet ü cehennem ve Ka‘be vü puthāne ve mescīd ü hānķāh bize birdir. Eyledir bir ma‘ānīde cümlesi birdir. Hālıkı Allah’dur. Kamūsı anuñdur. Amma mütefāvitdir, birbirinden beraber degildir. Zirā cennet maķām-ı şafā ve rāhat-ı vuşlat ebedīdir. Mü‘minler muvaħħidler için ve cehennem çah-ı çefa ve cevr ü hırķat ü mihnet sermedīdir kāfirler ve müşrikler için. Ka‘be beytullahtır, daħi mü‘minler kıblegāhdır ve mescīd-i hāne- i Rabbül-‘ālemin dir ve muşallā- ı m‘üminindir ve hānķāh-ı penāh kāh-ı fuķarā-numādur. Ve kelise maķām-ı aşunāmdır ve secdegāh-ı müşrikindir. Bunlarıñ cümlesi ķande bir olsa gerekdir amma [31a] bu maħlūķatuñ birliği ciheti hılķati yüzindedir. Mertebesi ve rütbeti yüzinden degildir. Maķāmatda ve derecāda birbirinden ‘alādır.

3.24. Kıt‘a

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

Ehl-i tevħīdūñ [ķamu] budur didüđi cümleye

Yoksa ķande bir olur ol bābda şāh [u] gedā

‘Ālimle cāhilūñ farkı bu yir gök gibidür

‘Āşıkla gāfilūñ de eyledir farkı şehā

‘Ārifle zāhidūñ yok farkı baħrine kenār

Mürşidle hem mürīdün eyledir iy pādişāh

Yine bu cümleye vardır farkı her bir farkınuñ

Bir yire cemi‘ olsalar farkın bilür ancak Hudā

Nice kim birbirine beñzemez eşķalde

Beñzemez efā‘ lde efķarde hem iy ķata

Görmez misin bir dükanda bir nice şakerd olur
Bir degildir işleri gerçi ki birdir üstād

Liki ancak zāhiri bir yoldan olur nisbeti
Birbirine yoksa olur her biri rehnümā

Cān gözile gözleseñ cümle cihānıñ halkını
Her birinde görünür biñ dürlü sevdā ve hevā

Vaķıf olmaz birbiri aḥvālīnūñ esrārına
Birbirinden gizledi ol ‘ālimül esrār-ı ma

Kimine didi halīlüm kimine rūḥum didi
Kimine didi habībüm ḥālīk-ı arz u semā

Bir degüldür bunlaruñ dergāh-ı Ḥaḫta pāyesi
Birbirinden farkı vardır dīnle kim didim saña

31b

Böyle bilürseñ olursın vaḫdet iklīminde şāh
Böyle bilmezsen olursın kesret içinde dütaḥ

Ve daḫi eydirsın ki bu ‘ālem-i fenāda beķā bulduk ve ‘ālem-i beķāda sefā sürdük. Ya‘ni demek olur ki bu vücūdumuz ‘ālem-i fenādır. Bu ‘ālem ‘ālem-i beķādır. Çün ol ‘ālem-i ādemden ‘ālem-i vücūda geldüñ. Bu ‘ālem-i beķāyı bulduk Ḥaḫ ile ḫaḫ olduk ve bu ‘ālem-i beķāda şafā sürdük ve murādumuz gördük ve cennet sarāya girdük ve Ḥudāya irdük. Öyle degüldür bu ‘ālem-i vücūd vücūd ‘ālemi ikisi daḫi fenādır. ‘Ālem-i beķā Ahiretdir böyle ‘itīķād iden ehl-i şafā ve rāhatdır ve şāḫib liķā ve cennetdir ve lāyık-ı vuşlatdır ve müstaḫaḫ-ı rāhmetdir. Amma böyle ‘itīķād

itmeyen ehl-i düzaḥdır ve her dem kâri āvâḥdır. Lâyık-ı nâr-i cehennemdir ve müstaḥak-ı ‘azâb-ı elîmedir.

Bu ‘âlem-i nâsût fenâ-yı ebedîdir

Ol ‘âlem-i lahût beḳâ-yı ebedîdir

Ve daḥi eydirsin ki aramızda kizb ü nifâḳ ve bir merd ü ‘âḳ çün şûfî-i Rezzâḳ ve bed ahlâḳ vücûd fûrûş ve bâdenûş hîle pür-dâz mekr ü saz süma‘ nümâ ehl-i riyâ fitne-engîz [32a] bî-temîz kallâş ev baş yoḳdur. Yalan söylersiz vardır. Ol cihetden ki bir yirde bir hafta kârar etmeyüb, çün pür kâr-ı ser nükûn ve sergerdân olub dâire-i ‘âlemi devridersiz cer itmek içün ben-i âdemi şehir be-şehir derbeder geşt idüb iklîm ba-iklîm gezersiz ve tevażu‘ gösterüb ḥalkı aldamak içün riyâ vü zirḳ satarsız. Bir aḳce alınca biñ lehce kızardub düruḡ bî-feraglar söyleyüb hileler idersiz ve eger nesne virmezlerse alınub bir yire daḥi dileñürsüz ve eger bir yirde kârar idecek olursañuz bu ahlâḳ-ı zemîme sizden ‘âşikâre olub hemân gidersiz. Bir yire daḥi varıcaḳ bir gün yine yir idünürsünüz. Anda daḥi laf-ı güzaf idüb ehl-i tevḥîd geçersiz mü`minaña kelîmât idüb mütevaḥidâne ḥarekât eylersiz. Sâde diller aldamaḳ içün ‘umurları ḥırmanları ya‘ni saḥrâ-yı hevâda bâde virmek içün yoḳsa mezhebünüz ve meşrebünüz [32b] öyle degildir. Biz ḳalender mezhebüz dirsiz. Amma anı daḥi bilmezsiniz. Size bâri bi inâyet Bâri ḳalenderliği beyân ideyin ve ḥarfleri esrârından ‘ayân eyleyin. Zirâ ḳalender beş ḥarfdır ḳalenderlik ma‘nâsını zarfıdır. Evvel ḥarfi ḳâfdır. Ḳâf ḳanâa‘te işâretidir. İkinci ḥarfi lâmdır. Lâm lafa inâyete ve lûṭfa işâretidir. Üçüncü ḥarfi nundur. Nun nedâmete işâretidir mâ‘şiyetden. Dördüncü ḥarfi dâldır. Dâl delâlete işâretidir. Ḥayra kendüye ya ḡayrı ya. Beşinci ḥarfi râdır. Râ r’uyete işâretidir. Ya‘ni kişi her işi kim işler eger âşikâra vü eger penhan hemân Ḥaḳkı görür gibi işleye. Anı her işde nazîr ve her cünbüşde ḥâzır bile ve her endîşesin aña göre ḳıla. İy pîr-i gümrâh ve iy esîr-i nefis ru siyâh işde ben saña ḳalenderlik ve cefâ ateşinde semenderlik râhımuñ ma‘nâsını icâz ṭarîḳından bir miḳdâr efrâr idüb, gönül levḥine

tahrîr eyledüm ve zübân-ı rüşen [33a] beyânla takrîr eyledüm diyüb maqâmılarından tırdılar, selâm virüb hâlvet hânelerine gitdiler. Çün pîr-i Baba Rüstem Hâce-i Cihân'ın bu elfâzı durür bârin ve güftâr cevher nişârın işıtdi. Hemân dem aña göre işıtdi. 'Alâ-essağra yârenine hâber idüb tırdılar. Şedde ve çerâğların düzdiler. Hânkâhdan taşra çıqub beyâna kadem kıoyub revâne oldılar. Hâce-i Cihân daği oğlu Netîce-i Cân'la yârindesi şalât-ı şubhı eda idüb şükr-i Hudâ eyleyüb du'â kılub seccadelerinden tırub hânkâha geldiler. Gördiler ki Kalendariler gitmişler. Yine meskenlerine geçüb sâkin oldılar. Birbiriyle kelîmâta duhûl idüb ma'nâya meşgûl iken gördiler bir gürûh enbuh gelür garîb vücûhla.

3.25. Âmeden-i Tâife-i Hayderiyân Be-Hânkâh-ı Hâce-i Cihân

Hayderiler gürûhı birbirine beñzetmişler vücûhı. Yüzleri yülük ve bıyıkları çün sülük sunub çeñelerinden aşub kulaqlarına varmış bıyıklarınınuñ [33b] ol kılları çün girevet kıurılıb ağızlarına girmiş ve başlarında birer perçem ol daği hem ender hem ve guşlerinde birer mengüş. Ya'ni Hâzret-i 'Alî bâbında her biri bende-i halka beguş ve boyunlarında ve bellerinde ve bileklerinde ve degerlerinde ve ayaklarında birer demürden zencîr halka. Ya'ni nefislerin zebûn ve ser-nükûn idüb endâmlarını demür zencürle gösterürler. Hâlka ve yanlarında aşılı dımışkıdan birer zenk harekât eyledüklerince birbirine olur ahinûñ nemed-püş 'abâ püşlar ve düvâzdehi terk külahdarlar ve bad-i şafa-nüşlar amma nigâhdarlar 'aşıklar ve 'ayânlar tabl u 'âlemle ve hayl ü haşemle gülbeng-i salavâtile ve avâze-i tekbîratla Hâce-i Cihân'un hânkâhına müteveccihe oldılar. Hâce-i Cihân daği hemân tırub revân kârşu vardı. Anları bu eşkâl-i garîbeyle ve bu ef'âl-i 'acîbe ile göricek tabı'na hoş gelmedi. Amma neylesün şâhib zâviyedir. [34a] Lütf u kerem yüzinden kadem rencide kıluñ diyüb önlerine düşüb hânkâha getürdi. Meskenlerin gösterüb buyurun dervîşler didi. Anlar daği meskenlerin görüb miskinlik idüb meskenlerine geçüb sâkin oldılar. Hâce-i Cihân daği hâdimlerine işâret eyledi. Sofra döşeyüb ni' met getürdiler. Çün

ni‘ meti yidiler, Allaha Һamd ü Һena idüb ҺaҺib-i ҺaҺkaha du‘alar eylediler. DaҺi p̄rān-ı piş Һademlerin yād idüb, rūҺların Һād Һıldılar. Ba‘ dehu Һabl u dāire ellerine alub rūsūm-ı Һadīmлерince semā‘ u Һafā ve cūş u Һurūş gösterüb Һāmūş oldılar. Һāce-i Cihān daҺi baş Һaldırub eyitdi: Hoş geldünüz dervişler ve Һadem getürdünüz dedeler ne diyārdan gelürsüz ne Һāifedensüz ve size kim dirler ve p̄rūnūze kim dirler ve p̄rūnūzūn p̄rine kim eydirler. Çün Һāife-i Һayderiyān Һāce-i Cihān’den bunuñ gibi su’āliştdiler. Fil-Һāl ol gürūhuñ [34b] müfredi ya‘ni p̄rleri altında oturan Һüseyn Tirmidi eyitdi: İy Һāce biz diyār-ı ‘Irakdan gelürüz. Һamūmuz İraqī lerüz. Bu p̄rümüzüze Baba Һüseyn-i ‘Irakī dirler ve bu p̄rümüzüñ p̄rine Baba Kemāl-i Firāқи eydirler. P̄rān- silk-i Һarīkat ve m̄rān-ı milk-i Һaқиkat dürürler diyüb Һāmūş olıcaқ. Hemān dem Baba Һüseyn-i ‘Irakī başın Һaldurub dehān açub depredeb eyitdi:

3.26. Mesnevî Der Һulāşa-i SeҺun Ez Zübān-ı Һayderiyān

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Fe‘ ülün

İşid iy Һāce sen benden seҺunlar

Tecerrüde bizüz p̄r-i kühünlar

Tecerrüd milkinūñ maliklerüyüz

Teferrüd silkünūñ saliklerüyüz

Һaқиkatde o p̄r-i Һayderiler

Bizüz der bārigāhı Һayderiler

Geçürdük gerdane Һalka demurden

Ki ya‘ni pişevüz her dem demürden

Ḳuliyuz Ḥaydar' uñ boynı demürlü
Muṭi' iz itse emri her ne dürlü

Anuñçün komışuz farḳ üzre perçem
Ki nefse itmişüz başumuz hem

Bu perçem hem mebadini cihānda
Nişāndır nefs-i başan pehlüvānda

35a

Bizüz nefsi başmış pehlüvānlar
Anuñçündür bu perçemler nişānlar

Geçürdük ḥalḳa nefsüñ gerdanına
Anı meḳhūr idüb ḳoduḳ inine

Biz anı eyledük zencirle bende
Ol eylerken cihānuñ ḥalḳını bende

Geçürdük ḥalḳa-ı zencir deste
Ola ta ruz u şeb peveste beste

Ki özenüb deḡmeye nā-maḥreme ol
Ḥarāmi olmaya hem bekleye ḳul

Geçürdük ol sebebden guşe menguş
Ki degme bir sözi işitmeye guş

Hem olduđ cān u dil idüb ħurūŝi

Miyaña ahenin itdük kemerler
 Miyān besteyüz olmazuz kem erler

Geçürdik ahenin zencire pāye
 Ki gördüñ biz aña lāyık o pāye

Ki ya‘ ni gitmeye bağıl yola ol
 Tarīķ-i müstaķim içre ola ol

Bizüz meydān-ı ‘ıŝkuñ pehlivanı
 Ki ya‘ ni başduğ yaĥŝi nefsin temanı

Çeküb zencire zorla bir anı
 Ebed ĥapis itdük ol şirin zübānı

Ne cānı var kim ide bize ĥamle
 Nice itsun ki dönmiŝdir oĝula

Biz anı cu ‘ ile mur itmüşüzdür
 Cihān içinde meķhūr itmişüzdür

Bizüz el-Ĥaķ bu dīnde rūĥ-ı perver
 Degilmüyüz cihān-ı cānda server

Tıraş itdük bu yüzden biz saķalı

Saña şerh idelüm biz añla hãli

Ki yüzümüz bizüm ayine-veşdir

‘Ubār olmaķ bu yüzden zerre hoşdur

Gubar olursa ayine yüzinde

Görünmez şad hezārān yüz özinde

Ḳalur pīre gidüb anuñ şafāsı

Görünmez cehr-i cān Muştafāsı

Gel imdi sil yüzüñ ayinesinden

Gubārı ğayrı ta kim ol rüşen

Görine her dü ‘ālem naķşı anda

Biline bulına maķşūd sende

Yüzün ayine –i leyli-nümādur

Uzuñ İskender-i kişver-geşadır

Reva mıdır yüzüñ maķcüb idersin

Sikender olmadın uzuñ gürasin

Yüzüñ göster münevver kıl cihānı

Ḳicābuñ bir kıl ancaķ gider anı

Neye kılsa kişi oldur bahası
Gider kim görine yüzün bahası

Bir vaği bu vecihden kesdün biz
Ki Hıydar kesmemişdir anı her giz

36a

Bizi hem cennet ire ol gani Rab
İder tađđık şahib seyleler heb

Sağallı kimse girmez anda tađđık
Dil ü cān'la kııl bu söze tađđık

Ki bu sözi řabīb-i şazret-i Hığ
Dimişdir hiç şek yokdur muđakđak

Anuñcün renk ařduñ yanumuza
Ki eyler ol şaber yaranumuza

Nitekim şac yolu üştürlerine
Dođurlar jeng anuñcün her birine

Ki ayrılmaya biribiri öziñden
İrilmeye biri biri göziñden

Eger birisi ayrılırsa nagāh
Bulurlar anı andan olub agāh

Bizümde zāviye Ka‘be mişālī

Oldur fil-ḥaḳika dinle ḳālī

Anuñ rāhında ruz u şeb revānuz

Hemān üşütürlerüz kim hem revānuz

Bizi ayırmayan bu zeneklerden

Ki biri birine ahengelerdir

‘Araz bu zeneklerden bir şadādır

Ki tenbīh için aşlına nidādır

Cemāl ayinesin idüb mücellā

Görürüz gösterürüz nūr-ı eclā

Çü ḥurşīdiz semāvāt-ı dil üzre

Revan olsak ne var ab u dil özre

Ẓiyā bizden bulur her zūlmet-i ten

Şafā bulur ḳamūnuñ cānı bizden

O şīr-i Ḥaḳ şer ebrār bizden

Ki zirā Ḥaydar-i kerrār bizden

Olub razı bize oldı ‘ināyet

Bu rāh-ı rasta itdi hidāyet

Bize hâşıl olub keşf i kerâmet
Bu yolda eyledük қаti‘ maқāmāt

İrişdik bar-i gâh-i Muştafâya
Girüşdük biz bezmgâh-ı cân қазaya

Bize sâķī Hüseyn’le Hасandır
Bize râh rûh-ı quds-i cam u tendir

Hezârân cam her dem nûş eydir biz

Bizüm mest ü mey ü cam-ı ilahi
Kalın ten cübbesin cāk idib ahi

Cihānı ahımız iһrāk eyler
Gözümüz yaşı istigrāk eyler

Eğerçi yerde қılmadık namazı
Çıkârdık göklere amma niyâzı

Niyaz u nazdar dervîşe pişe
Ki söz ü sazdır dil rişe pişe

Bu biz dervîşi dil rişe ne һacet
Namaz-ı rûze vürer ola ‘âdet

Size ‘âdet namaz u vird-i rûze
Bize ‘âdet al urmaқ saz u söze

Eğerçi duzah için bizde gam var
Velî bizüm için lütf u kerem var

37a

Haḫkuñ eltâf-1 baḫrine giran yok
Aña garḫ olmaduḫ hiçbir cân yok

Anuñ katında ḫahrı baḫri ḫatre
Olur ol daḫi zindikaña baḫre

Behiştü bizüm için itdi ḫālîḫ
Hem itdi nūr-1 didârına lâyıḫ

Anuñçün ḫavfdan çoḫdur recâmuz
Ki gösterdi bize lütfü Ḥudâmuz

Bize dirseñ kovmak ḫavfına işdir
Recâ dutmaḫ ki küstaḫâne işdir

Ṭarîḫ-1 râst ayinidir el-ḫaḫ
Edeb terk eylemek istersenüz Ḥaḫ

Bize Ḥâce edeb terk- i edebdir
Bizi küstaḫ iden lütf-i Çelebdir

Bize bu bezmgâh-1 cân fezâdır
Mürâḫı ḫadd-i yâr-i nuḫ u bâde

Hemîşe naqlimüz ħod çeşm-i lebdir
Bize hemdem olan ‘alî nesebdir

Bu nev‘a bezmümüz ħod özü şebdir
Tenāna ü yelale ü tarebdir

İder biz dehri pür avāzelerle
Sürer biz ‘ömri ruy-ı tazelerle

Bu vechile cihānı geşt ider biz
Gehi şaħra vü guh u deşt ider biz

Bu yüzlerden sürüb zevk ü safālar
İder biz birbirümüze vefālar

37b

Ki yokdur bizde ašlā rızk için gam
Ki virür rızkumuz Rezzāk her dem

Budur iy Ĥāce rāh-ı Ĥayderilik
Hem oldur bārigāh-ı Ĥayderilik

Velî biñde birin taħrîr kıldum
Diyüb bu sözi baba haydi bes
Sükūta vardı güya pîr-i gerekser

İşde imdi aña şāfi cevābı
Nice virür idüb Ĥāce ħiṭābı

3.27. Cevāb-Daden-i H̄āce-i Cihān Be-Seḥunān-i Pīr-i Ḥayderiyān

Çün H̄āce-i Cihān Baba Ḥüseyīn-i ‘Irakīden Ḥayderilik ṭarīḫından bu kadar ḥarekāt-ı güzaf- engīz gördi ve kelīmāt-ı laf- ı amīz işitdi. Gör ki ne iş itdi. Hemān s̄āa‘t dehān-ı melāḥat açub züban-ı feṣāḥat birle eyitdi. İy pīr-i bī -ḥaber ve iy esīr-i nefis hile-ger iydirsinki mālīk-i milk-i tecerrüd ve salīk-i silk-i teferrüdü. Eyle degilsüz zirā milk-i tecerrüde malīkiyet ve silk-i teferrüde salīkiyet oldur ki sālīk olunan gönlünde aşla bir tura kadar belki bir zerre kadar Dünyā’ya ve ehline ‘ılaḫası olmaya māşiva [38a] māşivallah amma maḫşad-ı aḫşası ve minnet-i ‘alāsı faḫr u fāḫası ola ta ki fenāfillaha yetiṣüb beḫābillaha yetiṣe. Senünle ḥod bu nice ḥayl ü ḥaşem ve ṭabl u ‘ālem ve ‘ıyş u şafā vü dem ve kār u ve bar u ḥezam saltañatdan ur dem ve meskenetden söyleme ol apsem. Zirā bazar-ı Dünyāda ḥarira urfāḫa degilsin giriftār-ı ‘ılaḫasın.

3.28. Kıt‘a

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Fe‘ ülün

Tecerrüd rāhın asān şanma dervīş

Ki bir söziñ ḥicāb oldı Mesiha

Senün ḥod bunca ḥayl ü bunca ḥayme

Yenünce bunca eşkāl-i ḫabiḥe

Yüri bu bābdan baḫs eyleme sen

Saña didüm ben aḫbār-ı şaḫice

Eşitmedün mi da‘ nefsün ḫiṭābın

Ḥudā’dan Aḫmed-i vech-i meliḥe

Dağı niçe bunuñ misli olubdur
Ki Şek yoğ budur ağval-i meriĥe

Ve dağı eydirsin ki biz ol p̄ir-i Ĥayderilerüz ki biz ulularuz anda
bedergāh-ıĤayderilerüz amma eyle değilsiz.

3.29. Rubāi‘

Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün

38b Olmadın bunda olub olur nebāt-ı ĥay diri
Yoğsa olmağ ĥande siz kandeye rāh-ı Ĥayderi
Bir ayağ üzre çözüb siz dāire pergarınuñ
Ser-nükün sergeŐte afāķi gezersiz serseri

3.30. Nesir

Ve boynuñuza demürden zencir geğerüb Ĥazreti Ĥaydar’un bābında gerdan
beste isterüz dirsiz. Amma eyle degilsiz zirā:

3.31. Rubāi‘i

‘ ĀŐitān-ı Ĥazret-i Ĥaydar’da kerden beste ĥul
Ol kişidir kim ide cāndan anuñ emr̄in ĥabul
Toğ kerden arz pes toğ emr̄idir anuñ
Tavđ u ahen sanduñuz siz oldunuz anı ĥamul

Ve ĥulađunuzda demürden ĥalka döğüb bende-i ĥalka beguş Ĥazret-i
‘Alī’yüz ve vilāyet-i dilde gerĥek veliyüz ve zulumet-i ab u gilde nür u celiyüz dirsiz.

Amma eyle degilsiz zirā uř u huře pened perhiz alkasın dokmek gerek idi ki bende-i alka beguř bāb-ı Hazret-i ‘Alī olub vilāyet-i dilde gercek velī ve zulumet-i ab u gillde nūru celi olaydunuz. Amma siz galať itdünüz beden ulađına alka-ı ahen muřallat eyledünüz. Bilmezlikle hem saať soz bilersiz anlamazlıđ ile.

3.32. Rubā‘i

Guş u huşe penedir menguş bu menguş ul
 Bende-i alka beguş olursanız bu uş-i ul
 39a Byle olmayınca olmazsız vilāyetde velī
 Pendümi eyleñ abul ve bu uruř u oř-i ul

Ve elünüzde demür zencür bađlarsız ki nā-maħreme uzatmaya ve iblisle el bir idüb arāma uzatmaya ve ayađunuzu zencirle herdem bend-i girāne ekersiz ki nā-meřru‘ yola revāne olmayasuz. Tariķ-i müstaķim üzre řābit ādem ola dirsiz. Galať eyledünüz. Zirā destüñ bend-i ‘uzmāsı zencir-i cü‘durki istedüđi dildeki ‘ameli itmeđe omaz ve payun istedüđi yolu gitmeđe komaz. Yođsa bu demürden zencir-i nefsüñ dest-i pāřin ayd idemez. Yine bu ayd içinde řāhin gibi hevāsı selvasın řayd eyler.

3.33. Meşnevi

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Yüri dervişler bozuñ bu bendi

Nice nefis ide size riş ü andı

Demür zenciri bozuñ dest [ü] pādan

Dađuñ yirine zincir-i udā’dan

Ki zencîr-i Hudâ cuu' vera' dır
 Ki ol zencîrden nefis olmaz her

Demür zencîr nefsiñ [39b] dest-i pāsın
 İderse bendelerine hevāsın

Demür zencîr anlar kayd olmaz
 Olur bu bende hergiz şayd olmaz

Ve daħi eydirsin ki ' ışk meydānuñ pehlüvānı şuķ cihānuñ şāhib kıranuyuz zorbayla bu nefis-i şir-i zübānı zebūn idüb maħālin kımayub ħālin diđer gun eyleyüb çün mürü meķhūr huru bī -zor kılub hiç aña bir sened kımayub ħabs-i ebedī etmişüzdür. ' Ālem-i cesedde nefis zir ü zeber ve rūḥ-ı ħuş pervez idici server dilaver deęilmiyüz dirsiz eyle degilsiz. Zirā nefis-i seḥḥāre ol ' ayyār-ı țarar deęildir ki sizüñ gibi bī-çāre ve āvāre anı zor u zarile zebūn eyleye. Ya tıg-ı efkār ile alub ruz u şeb kār zar ile ħālin diđer gun ide. Mur u meķhūr döndere. Amma ' ışk meydānında pehlüvān ve şevķ cihānında şāhib kıran ' ālem-i bedende rūḥ u perver ve vilāyet-i dilde dilāver ol kimesnedir ki: şir-i zübān nefis-i ve pili deban nefis-i şemşīr-i cu ile ve tirini [40a] he[m] cū ile tir-i ' ațeşile ve teber-i zıkr ile müdām döge döge zebūn idüb ħālin diđer-gun eyleyüb künc-i cesede ħabs-i ebed ider.

3.34. Meşnevi

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Enbiyā vü evliyā dervīşler

Nefs elinden gitdiler dil rişler

Cān çıkınca cisimden ceng ü cidāl
İtdiler nefsiler ruz u şeb ricāl

Dimediler biz anı itdük zebūn
Birbirinden deb idüb ol cāhidun

Siz nice bunca hevālarla anı
Başmışuz dirsiz nişān sizden kanı

Liki görünür nişān sizden geh ol
Siz başmışuz eylemiş merdānı gul

Rinde debsunlık hayasuzlık ki siz
Nice söylersiz ki başduğ anı biz

Başar anlar anı dimezler velī
Kim dutar üslubı dayi her velī

Ve daḫi eydirsinki başumuz üzre perçem olmanuñ işāreti oldur ki nefis emrine başumuz ḫam itmeyüz ve murādınca olan yola gitmeyüz. Ğalaṭ idersiz saḫaṭ söylersiz kej yola girersüz. Zirā perçem emrinden ‘araz başuñuz ḫam itmek idi secde-gāḫ ve dil ü cānla [40b] gitmek idi ṭarīḫ ile. Amma bilmezlikle ḫüllāb virdüñüz ki sizi perçemüñüzden keşān be-kaşān cihān be-cihān şehri be-şehri bazar be-bazar derbeder gezdürüb sergerdān iden ve nālān u muḫtac eyleyen ve ac u ‘uryān ḫılan ve bī -ḫānumān ḫılan oldur.

3.35. Meşnevî

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ülün

Çomağ şimden geriübaş üzre perçem

İdüñ emr-i Hağ üzre başuñuz hem

Ki siz de nefsüñüz kıallab ü kıüllab

Bulub gezdirmesün sizi beder bāb

İbādetten kaçan olur beher hāl

İki 'ālemde Hağ alūde pā māl

Zelīl ü bikes ü mekhūr efkār

Düşüb ' izzetden olur gayet aħğar

Hağkuñ emrinden olanlar gir-i nirān

Olub muhtāc bir naña virür cān

Su 'āl terk idün aluñ cevābı

Kovuñ elden bāb-ı Hağdan gayr bānı

İdüñ dervişler emre iṭāa' t

Qılun ma' būda ruz u şeb ' ibādet

İddete rızkuñuz Rezzāğ evfer

Ola söz çün şehi ba ' izzet ü fer

Dü ' âlemde murādâta iresiz
Ki cennet-i ni' ama hem giresiz

Ve bu saşalumuzu bu yüzden tıraş [41a] eyledüğümüz ve bıyığımızı nâ-tıraş
koduğumuza garaş oldur ki vücūhumuzı girde ehl-i cennet vücūhına teşbih eylerüz.
Belki gürūh-ı ehl-i cennet bizüz diyüb halk-ı ' âleme tenbih iderüz dirsiz haţaya
girürsüz. Ma' âşi kesb idüb Hudâ'ya ' âşi olursüz. Zirâ Dünyâ'da ben-i âdem vücūhını
ehl-i cennet vücūhına teşbih idersüz ve özünüzi halk katında sefih ve Hâlık ilahide
girye eylersüz. Eğer bu siz itdüğünüz teşbih eyü olşaydı enbiyâ ' aleyhimüsselâma ve
evliyâ rāhimehümüallaha teşbih idelerdi ve Hâlık-ı ' âlem daği celle Celālühü
Dünyâ'da ben-i âdem vücūhını ehl-i cennet vücūhı gibi eyleyeydi ve kelam-ı
kadiminde ve Furkân-ı ' aziminde habibine şallahu ' aleyhi vesellem söyleyeydi.

3.36. Meşnevi

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ülün

Bu şüretten geçün dervişler siz
Tutun söz ki olasız dil-rişler siz

Dilerseñüz ki²⁹ olasız ehl-i cennet
Bu fi' ili kıl ki budur fi' il-i cennet

Girün siz enbiyānuñ şüretine
Ki olardan ğayrı sınıñ şüretine

41b

Ki olardan ğayrı şüret uğrısıdur
Olaruñ şüreti Haş tuğrısıdur

²⁹ Mısrada "ki" fazla

Resül-i Hâk ne şûret ise añâ
Girün kim bulasız cennetde meâvi

Kim oldur cümle şûretlerden aḥsen
Añâ yüz döndürüñ siz cân u dilden

Hem olmaz andan ahen yüz muḥakḳak
O şûret içre olanı sever Hâk

O şûretten eyü şûret olaydı
Anuñ giden eyü sîret olaydı

Yürürdi Muştafâ ol şûretle
Olurdi pür şafâ ol sîretle

Añâ ümmetsenüz girüñ o şekle
Anuñ tek siz de şorba ekle

Yüzüñüz döndürüñüz şûretine
Özüñüz gönderüñüz sîretine

Ki ta şayiste-i dergâh olasız
Anuñ bâbında ‘ izzetler bulasız

Anuñçün virdi Hâk işbu saḳalı
Ki Dünyâ’da müyezzendir cemâli

Siz anı giderirsiniz yüzünüzden
Hakka ʿāşi olursız özünüzden

Çırub anı olursız zışt şüret
Firengi şüret olursız haķikat

Ne vechi var bu vechile müsülmān
Firengi şüret içinde vire cān

42a

Çoya bu vechile yarın yine ol
Resül-i Haķ katında ola maħzūn

Ki böyle buyurđı peygamber
Bugün kim neyse yārın eyle qopar

Yüzini enbiya vü evliya hem
Görüb ʿirāz ideler cümle her dem oldur

Buyura Haķ kime dönderdiyse yüz
Anuñla bile haşrolsun bu dersüz

Çāla ennebiyyü ʿalayhiʿs-selām: “**Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhüm.**”³⁰

Mefāʿilün Mefāʿilün Feʿülün

Tıraş idüb giderdüñ yüzden anı
Yanar nār-ı saķarda cism ü cānı

³⁰“Bir kimse herhangi bir topluma benzerse onlardandır.” ʿAclünî, ag.e.,c.2 s.314

Ne tek bu fi‘ili iden bulsa ihrak
Ki Haḡka vü resûlüne olur ‘âḡ

Daḡi dervişlersiz Ḥaydar için
O çi‘r-i Haḡ dilir-i Ḥızır er için

Didüñüz kesmemişdir seble hergiz
Bürüti bu vecihden kesmezüz biz

Bilüñ taḡḡık kesmişdür ol anı
Çü bilmezsiz ne söylersiz temānı

şu kim bir mehe benzete öziñi
Bilür yārın olarla kendüzini

Ve daḡi eydirsinki yanumuzda zeng ařduġumuzuñ sebebi oldur ki řadāsı yārāña ḡaber vařl-ı cānān virür bir yire cem olub birbirümüzle ten [42b] terāne idüb avāzede ahenün iderüz ve rehvar-ı ceresdār olub birbirümüzden cüdā düşmeyüb hem hevā alub beriyye-i Ḥicāz üřtürleri gibi hem avāze vü serfirāz revāne olub ḡānḡāha varub Allah’a naz ü niyāz ve söz ü ġudaz ‘arz eylerüz dirsiz ġalaḡ idersiz, saḡaḡ söylersiz, nefsi özrüñüze musallaḡ idüb keġ yola gidersiz. Zirā zenekden murād dehāndır ve dehāndan murād bāddır, bāddan ġaraż hevā ve řadādır. Siz anı nebg ile temürden zenḡ ile ten ü terāne řanub yabaña ġitdüñüz ve řarīḡ-ı řekk-i kemāne düşüb betüñüz. Amma bilmezsiz ki özüñüze nitdüñüz. Hevā u řadādan maḡşūd ġüft u řünüddur ki her vücūhı ḡaber-i ma‘būd virüb maḡşūda yetiřdürür ve ol hevā “**ve nefaḡtü fihi min rūḡi**”³¹ eřeridir ki ceres dehān-ı amīden peydā olub ‘āleme řur u

³¹ “Ben kendi ruhumdan bir parça üfledim.” K.Kerim, Hicr 29. ayet

gavga ve miyan-ı bi -ādeme aşub sevda bırağub her birini ‘ aşık-ı şeyda kılub hānķāh-ı cihān cemi‘ idüb valihü cism ü cān u ve namaz u niyaz söz ü güdaz itdürür ve cānib-i cināne cānān giden [43a] yola gitdürür. Ol hevā-yı uķrevīdir ve şadā-yı samedīdir ki cemi‘ -i gökde anuñla zinde eğer gökde ve eğer yiryüzünde.

3.37. Meşnevi

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Fe‘ ülün

Hevādan ğayrı ‘ ālemdede ne vardır

Şadadan ğayrı amedde ne vardır

Beşükdür zeng ü ‘ azukdur dehānı

Dehān içre dilüñ anuñ zübānı

Beşükde pür şadāile ceres var

Dil ü cānunda anuñla hevādar

Dehānuñ ğuyıyā ğuya ceresdir

Şadāsında murād anuñ nefesdir

Nefesden de garaż bu ğüft u gudur

Bu feryād u figān u hay u hudur

Hevā şanma ‘ abeş sen bu hevāyı

Bu ahu bu aninü bu nevāyı

Derun-i dilde Allah emridir bu

Düğüne sığmayan şāh emridür bu

Ger olmayaydı zengünde zebānı
İder miydi bu feryād u figānı

Dehānuñ açuben depret zübānuñ
Ki yāran guş idüb gülbengin anuñ

Yanuna cemi' ollar cümle yekbār
Senüñle ollar hemdem hem esrār

43b

Diyessin anlara vuşlat sözinden
Göresin anları vaḥdet gözinden

Diyessin anlara esrār-ı cānān
Saçasın anlara envār-ı cānān

Olub bu meclis-i vaḥdette sāķī
Viresin anlara sen rāh-ı bāķi

Olub sermest çak idüb nefāler
Şadā ile ideler pür cihānı

Açub zengü dehānı cism-i cānı
Velī sen gāh serḥoş gāh bengi

Demürden sanduñ iy bengī üzengi
Demürden zengi terk it bengī olma

Özün koyub demür ahengi olma
Sözüm tut vaz gel sen bu ceresden

Biri ol bu hevâ ile hevesden
Gülünç itdün cihânı kendüzüne

Yapışup ‘Araba koduñ özüni
Özüni eyledün hayvâna teşbih

Sözüm tut kıl özün insaña teşbih
Derun-i dilden ol bu kula qabil

Ki ta sen olasın insân-ı kâmil
Değildir bu cāmī-i Ādem insân

Eğerçi qalīb-i insānda yeksân
Cu‘ insân var ki hayvāndan efzal

Geçer zu‘munca amma gayet añlar

.....

Ve daği eydirsin ki asumân-ı dilde [44a] afitâb-ı tabende ve cihân-ı ab u gilde vema hitab-ı dırâhşanda yüz ki her qande varursavuz ‘uyüne ziyâ ve qulube şafâ viriciyüz ve ol şir-i perverdigâr ya‘ni Haydar-i Kerrâr bizden hoşnud olub bize râh-ı Ma‘bûdı keşf itdi ve bizi zulumat-ı cehilde mesdûd kılmayub maqşûdına irgürüb keşf-i kerâmet taşşîl itdürüb ve qat‘i maqâmat iyledüb dergâh-ı Muştafâya irişdürüb ve bezm-i cân fezaya girişdürüb ve Hasan Hüseyîn bize sâqî iyledüb ve illerinde şarab-ı bâki nûş itdirüb bizi serhoş cam-ı İlâhi qilub her gâh derun-i dilden bir ah

itdürür ki iki cihānı ih̄rāk iderüz ve oldem giryān olsavuz kun-ı mekanı ih̄rāk eylerüz dırsız yalan söylersiz. Zirā siz kıanden anuñ gibi şafā-ı maķāmat-ı subhānide server-i serdārlar gibi seyrān kıande ve hevā-ı kerāmet-i rabbānide rūḥ-ı kıudsiler gibi tayrān kıande. Eşkāl-i ‘acibe göz aḥval-i [44b] garibeñüzden peydādır ve efā‘l-i kabihenüz ḥod aḥval-i kazibeñüzden huveydādır. Siz Ḥayderiler degilsiz gayderilersiz ki bu kıadar bar-i aheni yüklenüb cihānı gezersiz ve bu aheninlerle kendüzü göz bezersiz ki ḥalkā ‘aceb gelüb zeheb vireler sezersiz. Bu şüret-i nā-meşru‘ ile ve bu şüret-i nā-meṭbu ile rindan-ı cihān ve fettān-ı devrān geçünüb bal ü yelāle fiten kesb eyleyüb feryād ü nāle idüb bazar be-bazar ḥāne be-ḥāne derbeder nevale isteyüb bu ḥalk-ı cihāna ḥavale olub cerrar ü tarrārlarsiz. Siz kıande Ḥayderilik ve derbergāh-ı Ḥayderilik kıande. Size Bāri bi ināyet-i Bāri Ḥayderilik ve der bārigāh-ı Ḥayderilik bābından bir miķdār beyān ideyin ve esrārından ‘ayān eyleyeyin. Ḥayder dört ḥarfdir. Ḥayderilik ma‘nasına ṭarifdir. Evvel ḥarfi hādır. Ḥāsil ve ḥāyaya işāretdir. Ya‘ni Ḥayderi olan kimesne hilye-i ḥayā‘ile mücellā ve ziver-i ḥilmile mürebbā ola ki merātib-i uḥra [45a] bula. İkinci ḥarfi yādır. Yeme işāretdir. Yem deryādır. Ya‘ni Ḥayderi olan kimesne derya dilü ola ta ki Ḥayderilik maķāmın bula. Üçüncü ḥarfi dāldır. Ḥayra kendü nefsuñe ya gayre. Dördüncü ḥarfi rādır. Rā rüşendir ya‘ni Ḥayderi olan kimesne ṭariķ-i müstaķīm üzre Ḥayderi gibi rüşen gösterüb bir veş bula. Ta ki aña Ḥayderilik ve der bārigāh-ı Ḥayderilik müsellemler ola diyüb Ḥāce-i Cihān oğlı Netice-i Cān‘la yirlerinden ṭurdılar, ḥānķāhdan çıkub ḥālvet ḥānelerine vardılar. Çün Ḥayderiler pīr-i Baba Ḥüseyn ‘Irakī Ḥāce-i Cihān‘dan bu vechile kelīmāt-ı mü‘minān işitdi ve ḥarekāt-ı muvaḥḥidān işitdi, gördi, hemān turdı yāranına havādarlarına işāret idüb ḥānķāhdan çıktılar, beyabāña kıadem kıoyub revāne oldılar. Ḥāce-i Cihān oğlı Netice-i Cān‘la yārendesi şalāt-ı şubḥı eda idüb ve şükr-ü Ḥudā eyleyüb duā‘ kılub [45b] seccādelerinden ṭurub ḥānķāha gitdiler, gördiler Ḥayderiler gitmişler. Maķāmlarına geçüb kıarar gösterüb birbiriyle güftār iderken gördiler bir cumḥūr-ı nemed püş ve hezār kune cüş u ḥurüş idüb gelürler.

3.38. Ameden-i Tāīfe-i Cāmīyān Be- Hānķāh-ı H̄āce-i Cihān

Cumhūr-ı cāmīlerine ‘āmiler ki meclis-i cāmīde cāmīler ve müdām-ı şarab-ı şevķi aşāmīler ve kāmūs-ı ‘ilm-i musikīde kāmiller ve ‘ilimlerle ‘āmiller hoş-avāzlar dil-i suz u cān güdāzlar ve yanlarında dımışķıdan birer zenekler ser agaz itdüglerince ol zenekler eylerler. Aheneñiler ve bileklerinde demürden zencīr kemerler. Ancak sebillerinde miyān besteler degüllerdir. Kim erler ve saķal tıraşlar ve bıyık nā-tıraşlar yalın ayak ve başlar ve ba dil ü cān serdaşlar ve sim ü zer başlar rind ü gayyaşlar ve ve nemed pūşlar, beniznuşlar, serhoşlar, pür cūşlar ve guş u yeminlerinde menguşlar ya‘ni bāb-ı Hāzret-i ‘Alī de bende halka beguşlar. Amma başlarında saçları fetīl fetīl tarumār güya ki [46a] her fetile pecide tumar ez farkı tabez anu senükun sarlar ve bedenlerin itmiş hişār. Güya ki gence ölmüşler nikahdar ve bileklerinde demür zencīrden halka. Ya‘ni dest beste görünürler halka. Tabl u ‘ālemler ve hayl ü haşemle gülbeng-i salavātla ve avāze-i tekbīratla H̄āce-i Cihān’uñ hānķāhına mütevevcihe oldılar. H̄āce-i Cihān daħi yerinden tırdı, bir miķdār yir kārşu vardı, anları bu şūret-i nā-şayiste ile ve bu siret-i nā-payiste ile görincek gönline hoş gelmedi. Amma ne eylesün şāħib-i zāviyedür. Lütf ü kerem yüzinden kadem rencide kılun diyüb öñlerine düşüb hānķāha götürdi, meskenlerin gösterüb, buyurın dervīşler didi. Anlar daħi meskenlerine geçüb miskinlik idüb sākın oldılar. H̄āce-i Cihān daħi hemān hüddāme işāret eyledi ta‘ām-ı sūmat döşeyüb ni‘met getürdüler. Çün ni‘met yediler Allah’a hamd idüb, şāħib-i hānķāha du‘ālar eylediler. Bāde zan pīrān-ı piş [46b] kademlerinüñ ervāħın yād idüb, şād kıldılar. Daħi ellerine tablūñ ve dāire alub rüsum-ı kādīmlerince ser agazlar hoş avazlar ile yel ü yelāller, hezār güne fer bad u naleler eyleyüb, semā u şafā ve şevķ u vefā gösterüb ve cūş u huruş idüb, deryalin hāmūş oldılar. H̄āce-i Cihān daħi giribān-ı tefekkürden başın kaldırub, dehān-ı tezekkür açub, hoş geldüñüz dervīşler ve kadem getürdüñüz dedeler, ne diyārdan gelürsüz ve ne tāīfedensüz ve size kim dirler ve pīrūñüze kim dirler ve pīrūñüzüñ pīrüne kim eydirler. Çün tāīfe-i Cāmī şāħib zāviyeden bu kelamı işitdiler. Aña göre iş

itdiler. Hemān dem ol ʔāīfe-i tek müfredi ya‘ ni pīrleri altında oturan Baba Temūri nemedi dizin ʔöküb eyitdi: İy H̄āce biz diyār-ı Şīrvān’dan gelürüz. Cümlemüz Şīrvanlıdur. Bu pīrümüzüñ adına Baba Maḥmūdi Şīrvanī dirler ve bu pīrümüzüñ pīri adīna Baba Ḥamedī Ḳīrvanī eydirler. Pīrān-ı silk-i ʔarīḳat ve mīrān-ı milk-i ḥaḳikat [47a] dirirler diyüb ḥāmūş olıcaḳ. Hemān sāa‘t Baba Maḥmūd-i Şīrvanī aḳub dehānı debredüb zebanı ḥoş rindane ve ḥurūş ‘arīfane gösterüb eyitdi:

3.39. Meşnevī Der Ḥulāşa-i Seḥun Ez-Zübān-ı Cāmīyān-ı Kühün

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Ela iy H̄āce-ı devr-i zamāne

Gelürse varıdat-ı dil zübāne

Diyem cān guşile guş it ol agāh

Kelam u ḥub u mevzūn u müvecceḥ

Ḥarīḳatda bizüz cumhūr-ı cāmī

Bizi ḥaş eyle bezme şanma amī

Ḥaḳikatde bizüz yāran-ı cāmī

Müdām elden ḳomaz biz ḫolu camı

Ki bezm-i ‘ışḳda cāmīlerüz biz

Demadem baḫr-i ašemīlerüz biz

Bize bezmüñ bizümle bezme birden

Bize bizden sezerseñ sezme bizden

Günah için ider biz her gün ahi

Bizüz hem 'ilm-i musîkîde kâmil

Olur biz 'ilmümüzle daği 'âmil

Ḥudâ virdi bize davudî avâz

İder ihrâk-ı cân itsek ser agâz

Bize virdi Ḥudâ âvâz-ı muḥriḳ

Olur serhoş u veş kuş eydîn ayak

Kim itse istimâ' ide semâ'

Olunca isteye ol istimâ'

47b

Göziñe gelmeyüb 'âlem çü ḥabbe

Ete çek eyleyüb destar cübbe

Dımışkı zenekler her yanumuzda

O mehr ü mihri daği cânumuzda

Kacânkim itsevüz avâze aheniñ

Ḥurûş idüb ider her zenk aheniñ

Girüb der yüzeye bazar be-bazar

Ser agaz istevüz ol zengi barlar

İderler üstümüze zerfişânlar

Bulub avâzemüzden tâze cânlar

Ḳacān ḥulkumı taḥrir it ḥurde
İderseñ zinde olur yirde mürde

Ne var olsaḳ biz ‘āṣi nefesden
Ki guya tuṭi-i cān bu ḳafesden

Kuṣatduk ṣıdḳla ahen gerler
Miyān beste bizüz ṣanma kem erler

Murād ahen kemerden iy bürāzer
Ki kiṣi-yi vücūda ola lenker

Anuñçün dakmıṣuz guṣ temine
Bu mengūṣ ki iṣāretdir temine

Ki guṣ itmeyüz esrārdan ğayrı
Kelām ola ṣeh-i ebrārdan ğayrı

Ki anuñ bende-i ḥalḳa beguṣı
Olub payende eyler biz ḥurūṣı

Hem itdük destümüzi beste zencir
Ki ta iblisle itmeye el bir

Kiṣinüñ nefsidür ma‘ānide iblīs
Kim eyler her nefes biñ dürlü telbīs

Saçumuz üzre düb kılduk fetîle
Ki ola bu silsile bize vesile

Vesâildür bize işbu selâsil
Olunca Aḥmed-i Câmîye vaşıl

Varur andanda şâh-ı evliyâya
‘Alî-yi Mürtażâ şir-i Ḥudâya

Çeragıyuz anuñ beşde fetîle
Bizüm yanumuza oldur delîle

Ki nâr-ı ‘ışķa biz beşden dutuşduk
Kurudan şanmavuz yaşdan tutuşduk

Ki zirâ aşlımuz bir kaçre nemdir
O nem aşlı daḥi bir kaçre demdir

O dem kim şülbden raḥme düşübdür
O demden nâr-ı ‘ışķa dutuşubdur

Bizüz ma‘ânide bu bezmün çerâğı
Fetîli başumuzda dilde bağı

Yaķub ‘ışķ ateşile cism-i cânı
İder biz pür ziyâ kun mekânı

Yüzümüz Һod Һerāğ-1 bezm-i  alem
Bu rüşen  aleme iy cān-1 Ādem

Yüzükdür afitāb-1  alem efrüz
Sözüñdür Һod dil ü cān-1 cihān söz

Niçün korsun yüzüñ üzre seҺabı
Niçün maҺcüb idersin afitābı

48b

Sözümü Һıl Һabül gider anı
Münevver Һıl zemīn ü asumānı

Ki ya ni  alem-i ten  alem-i cān
Münevver mi ŝeved ez ruy-1 cānān

Bu yüzden biz tıraş itdük saҺalı
Ki nūrın gösterür biz anla Һālī

Buruti na-tıraş işbu vecihden
Ƙoduğ anı ki gördük oldur aҺsen

Ki bu vechile olur ehl-i cennet
Bu günden biz de olduğ haydi cennet

Kim ol kan-1 ŝafā ŝāhib sa adet
 Uŝata eyleyin yārın ŝefā at

Sağallı cennete girmez dimişdir

Yüce ʿ izzetlere irmez dimişdir

Bu sözden biz tıraş itdik yüzümüz

Behişt ehline döndürdük özümüz

Bizüm abdāl u pa vü ser burehte

Bize ne hükümü şeh ne hükümü şehne

Bizüz bi bim ü ni-pāk ü ve nemed pūş

Demādem bāde nūş u nim ü serhoş

Bu bezm-i cisimde ʿ ayyaşlar biz

Çadem dosta zeri başilerüz biz

Kılursağ çeşm-i cānile nikāhı

İder biz ʿ ayn-i zerher hağ-i rāhi

Bizüz maʿ ānī yüzinden kimyāger

Bize sikkeyle sīm ü zer beraber

Bizi şanma sen iy H̄āce fağirüz

Nemed içinde bir şey hağirüz

Nemed içre egerçi biz nihānuz

Velī ayine ru şāfi ʿ ayānuz

Kim olursa aña yüz gösterür biz
O yüzden sad hezār öz gösterür biz

Gören yürüyen bulur özre hemān dem
Öziñden bir daħi urmayıser dem

Ki zirā ursa dem ayine tīre
Olar göstermez olur özi hayra

Dilersen anuñ şāfi vü rüşen
Şaħin iy H̄āce dem urma öziñden

Ve ger ne sen olub tire kılırsın
Öziñi görmeyüb hayra kılırsın

Velī bir rüşen ayine dürür biz
Görür biz özimiz hem gösterür biz

Şikest ider bizi ölmez dürüst hic
Öziñi bir daħi bulmaz dürüst hic

Çü ayine yürür hāmilerüz biz
Bisaṭı arzda kāmilerüz biz

Ne yire varsavuz hāşıl murād et
İderler cānile bize ri'āyet

Şafâ-ı kalb ile her bir maķâmı
Görür biz hem yirüz dürlü ta'âmı

49b

Ki bizde rızķ için yok guşsa u gam
Virür biz rızķımız Rezzāk her dem

Bu vechile gezer biz kâinâtı
Temâmet seyrider biz mümkinâtı

Görür biz her vecihden nür-ı Aķmed
İder biz anuñla 'ıyş u sermed

Esirüyüz Muķammed Muştafâ'nuñ
Yetimüyüz 'Alîy-yi mürtazanuñ

Ĥüseyn'ile Ĥasan 'aşķlarıyuz
Olaruñ cânile şadıķlarıyuz

Olarun alîne evladına hem
Dürüzu bî-'adad olsun demâdem

Zevâl irişmesün ol ĥândâna
Beķâ bulduķça bu devr-i zamâne

Saņa iy Ĥâce cāmîlik yüzinden
Didüm bir niçe söz cāmî sözinden

Velî bir kaçre gösterdüm o nemden

O derya-yı firavân-ı kıdemden

Diyüb Maḥmūd Cāmî oldı sâkin

Gör imdi Ḥâce nice dir cevâbın

3.40. Cevâb-Daden Ḥâce-i Cihân Be-Seḥunân-ı Pîr-i Cāmîyan

Çün Ḥâce-i Cihân Baba Maḥmūd-i Şirvanî'den cāmîlik ıtarîkından bu kadar ḥarekât-ı rindâne gördi ve kelîmât-ı ıtarîkanı işitdi. Gör ki ne iş itdi. Hemân sa'ât dehân-ı melâḥat açub zeban-ı feşâḥat [50a] birle eyitdi: İy esir-i bende hevâ ve iy giriftar-ı kaydı şitü şadâ şâh-ı avâze-i cân güdazlaruz ki serâgâz dilnüvazlar idüb her bezimde ḳalub şafâ ve ervâḥa gıda virürüz ki, her meclis-i pîraye ve ehline sermaye biz ol cāmîlerüz ki âvâz-ı rûḥ-ı efzamüzden ve ser agaz-ı dil rubamuzdan ve aya olub çün mest ü bi yak yakâlar çak idüb bu sevdaya düşüb ḥānumānlar ḥarc eyleyüb cānlar virürler dirsiz. Siz daḥi şadānuze garre olub zerreler gibi hevānuza düşüb sergerdān olub ceres var leyl ü nehar feryād u figan eyleyüb afâķî seyran idüb ve enfüsünüzi 'āleme şayi' ḳılub ve enfesünüzi ben-i ādeme bayi' olub dirülürsiz bu 'alîle ḥaḳikatsizlik mertebesin bulursiz ve Cāmîler ıtarîkından cāhillersiz. Cümle-i nas ḳatında nâ-ḥaḳ-şinas guyendellersiz ve lehce kızardub aḳçe vü libas cuyendellersiz.

3.41. Ḳıṭ' a

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Görmeyince aḳçe açmazsiz dehân

Anuñçün çağrışursiz her zamân

50b

Gönlünüzce kimse inâ' m itmese

Siz ni' metlerle hoşgam itmese

Hissetle yâd idersiz siz anı

İtmeyüb biri hıkuğ-ı nânı siz

Hak-ı nân-ı Hak budur guyendeler

Hiç bilmezler didi peygamber

Hak budur ki avâze hoş dilrubâdır ve serâgâz-ı dilguşâdır ve rûh-ı cân fezâdır zirâ nefis-i rûhanidir ki kafes-i cismânîden peydâ olub 'âleme şadâ düşürüb dil-i âdeme şafâ virür. Nitekim Hak ta'âla buyurur: **"ve nefahtü fihî min rûhî"**³² emrinden bir eşer-i mu'teberdir. Cânuna ki 'âlem-i ervâhdan haber pür-gabardır. Cünânga ki bi lafzu ve harf ü rabbânî hâlile ma'ânî -yi ezeliye beyân idüb esrâr-ı lem yezliyye 'ayân eyleyüb seni 'âlem-i vecdi hâle bıragubdur deryâ-yı şafâ-ı vişâle garğ eyler. Ta be farku ne 'âlem-i vücûdı fark idersin ve vücûd-ı 'âlemi şöyle ni hıdlik 'âleminde kalursın. İmdi bunun gibi m'üessir avaze-i hoşı serâgâz-ı dilkeşi ve şafâ bahşi yahşi görün ki değme bir vücûda müyesser itmez. Muqaddir muqadder eylemez bu bahşayış-i rabbânîdir ki [51a] şahibine asâyış-i dü cihânidir mahâlinde şarf iderse ve eger nâ-mahâl yirde şarf iderse öziñe 'azâb-ı rabbânîdir, 'ikâb-ı Yezdânidir ferda-yı kıyametde imdi şahrâ-yı selâmette olmağ dilersen özünüzün müşfikî olub bunun gibi âvâz-ı muhriki nesaka ve cühelâ meclisinde bi ma'ânî yel ü yelale birle ve male ya'ni feryâd ü nâle birle zâyi' itmeye siz ki anı Râhman size rayıgan virmişdir siz daği ani bâyi' olmayasız her ne virürlerse hoş görüb kani' olasız ve özünüzü cerrârlığı bî -arlıg ile şâyi' eylemeyesiz ve 'ulamâ ve şulahâ ve fuzala mehafilinde ilahi mevzûn ve ma'nevi sözlerle ya beyhüde sözlerden mülkam hub müveşşehler uquyesiz hurde hulqumı tahriratla ya mürh-ı resûl-i râhmanîyle ya tilavet-i Kuran

³² "Ben kendi ruhumdan bir parça üfledim." K.Kerim, Hicr 29. ayet

idesiz ki ta'zimatla ki sam' iin ehl-i dīn şafalar kesb idüb ve gönülleri ihya olub du'alar eyleyüb Dünyā'da ve 'uqbā'da size mu'in olalar ve sizi sevüb kıarin olalar 'asi nefes oldum olursız.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

51b

Rast-ı hoşdur şadā-yı ādemi

Kim iden cān sem' ile anı istimā'

Cübbe-i cism-i yakasın çak idüb

Vecd ü hālet kesb idüb eyler semā'

Ve sizün zeneklerünüzi ve ahenklerünüzi ve eliñüzde ve bilüñüzde olan zencir kemerlerünüzi ve arañuzdaki kem erleri ve gözi ve göşünüzdeki mengüşlerünüzi ve bihuşelerinizi ve saçallarunuzuñ tıraşı ve saçunuzuñ ve bıyıklarunuzuñ nā-tıraşı ve esrārınuzuñ fāşını ve ebraruñuzuñ kıallaşını ve evbaşını ve 'ayyāşını yukāru bāb-ı Hāyderide denilmiştir. Bir daħi demek emekdir. Ba çün ta'ām-i bī -nemekdir. Bir tarīķ ile birbirünüzden serīka idüb yağı sizde anlardan yakārsız çerāğı ve anlaruñ kabilesündensüñüz başuñuzda saçunuz fetīlesi zāid hemān yoħsa mezhebüñüzdür yeksan katuñuzda birdir yaħşı vü yeman ve küfr ü imān ve nemed pūşlukda ve nebiz nūşlukda ve pürçüşlukda bir söz hemān şāfi rüşen ve şāfi ayinelerüz ki her ayine görürüz ve gösterürüz dirsiz [52a] ve Cāmilerüz ki bizi şikest iden her giz dürüst olmaz. Olursa da evvelki şıħhatin bulmaz diyü söylersiz yalan söylersiz. Halka vilāyet satub vilāyet seyran eylersiz. Şehir beşehir derbeder cerr ü nān için gezdürürsiz. Siz Cāmiler degilsiz Cāmiler şeklinde 'āmilersiz. Belki ma'ānide harāmilersiz ki halkun hāline bakmayub kaçd eylersiz. Cāmī mezhebümüz dirsiz amma anı daħi bilmezsiniz. Size bāri beināyeti Bāri cāmīlik tarīķından beyān ideyin ve esrārından bir miqdār 'ayān eyleyin. Cam üç harfdir, Cāmīlik ma'ānisini

t'ârîfdir: Evvel harfî cimdir. Cim cefâya ve cevre işâretidir. Ya' ni Câmî olan kimesne nasuñ cefâsuna şabr ve nefsine cebr idici ola, ta ki Câmîlik mertebesin bula. İkinci harf elifdir. Elif emre işâretidir. Ya' ni Câmî olan kimesne Hâkkuñ emrinde elif gibi şâbit kadem ve rast ola taki rastın maķâmın bula ve ehl-i yakîn. Üçüncü harfî mimdir. Mim muhâbbete işâretidir. Ya' ni [52b] Câmî olan kimesne muhâbbetullah deryasında şınadar ola ve her dem gavvâş olub durur haş u âvâz ola. Ya' ni Hâlîkuñ halkına mertebelerce muhâbbet ide ve derecelerce ri'âyet eyleye. İşde ben size Câmîlik ma'nâsın ve ism-i fehvâsın icaz tarîķından ifrâz idüb, gönlüñüz levhine tahrîr itdüm ve zeban-ı rüşen beyânla takrîr eyledüm diyüb H'âce-i Cihân oğlı Netîce-i Cân'la yirlerinden tırdılar, hânķâhdan çıkub hâlvet hânelerine vardılar. Çün Câmîler Pîr-i Baba Maħmûd-i Şirvanî H'âce-i Cihân'dan bu vechile kelîmât-ı mü'minat işitdi ve harekât-ı muvaħħidan gördi, hemân dem turdı, cemâ'atına işâret eyledi, hânķâhdan hezâr haclet birle çıkub, bir hâlet itdiler, beyâbâña kadem koyub, revan olub gitdiler. H'âce-i Cihân oğlı Netîce-i Cân'la yârindesi şalât-ı subhı eda idüb ve şükr-i Hudâ eyleyüb du'â kılub, seccâdelerinden tırdılar, râha girüb, hânķâha geldiler, gördiler Câmîler cemâ'ati gitmişler. [53a] maķâmlarına geçüb kârar idüb, kendülerine vakâr vurub birbiriyle güftâr iderken gördiler bir cumhür-ı tacide iz nemedin ve aba püş ve ruber zemin geldiler, hânķâha müteveccihe oldılar.

3.42. Āmeden-i Tāīfe-i Bektaşīyan Be-Ĥanķaĥ-ı H'âce-i Cihân

Gürûh-ı Bektaşīler vücūhı tıraşiler, başlarında bir aķ keçeden düvâzdeh tezek taclar ikişer kârış enleri, ikişer eriş uzunları, tıruları, sivri eretleri ve önleri birer kârış yerin torılarında birer Seydi Gazi daşından dögmeler ve her döğmenüñ ucında aşığa şarkmış birer şaraba yükden bükülmüş ve omuzlarına dökülmüş ve kemer tacuñ birer yanlarında naķş-ı lafzatullah ve birer yanlarında naķş-ı nâm-ı Muħammed 'aleyhi's-selâm ve kemer tacuñ birer yanlarında naķş-ı nâm-ı 'Alî Mürteza ve birer yanlarında naķş-ı nâm-ı Ĥasan Ĥüseyn ba vefâ rızvânullahi 'aleyhim ecma'in ve

kemer tac [53b] kütah sâde ve kimi nemeddeh ve kimi cübeddeh ve kimi kabedeh hayl ü haşem ile ve tabl u ‘âlem ile ve gülbeng-i salavâtla ve avâze-yi tekbiratla Hâce-i Cihân’un hânkâhına mütevecihe oldılar. Hâce-i Cihân bunlara bir miqdâr yir kârşu vardı. Bunları bu kisvet- i garîbe ile ve bu heyet-i ‘acîbe ile göricek dehşet eyledi. Amma ne eylesün şâhib zâviyedir. Lütf u kerem yüzinden kadem rence kıluñ dervîşler diyüb, önlerine düşüb hânkâha getürdi. Meskenlerin gösterüb buyuruñ buyurun dedeler didi. Cumhür-ı Bektaşîyân dañi ba dil ü cân miskinlik gösterüb, meskenlerine geçüb, sâkin oldılar. Hâce-i Cihân dañi işâret eyledi. Sofra döşeyüb ni‘metler getürdiler. Çün ni‘met yidiler, Allaha hamd ü şenâ idüb şâhib-i hânkâha du‘âlar eylediler. Bâde zan pîrân-ı piş kademlerin yâd idüb, şâd kıldılar. Dañi ellerine tabl u dâire alub, rüsüm u kadimlerine semâ şafâ cüş u hurüş [54a] idüb deryâlîn hāmüş oldılar. Hâce-i Cihân dañi baş kaldırub eyitdi: Hoş geldüñüz dervîşler ve kadem getürdüñüz dedeler ne diyârdan gelürsüz ve ne tãifedensiz ve size kim dirler ve pîrünüze kim dirler ve pîrünüñ pîrüne kim eydirler. Çün cumhür-ı Bektaşîyan Hâce-i Cihân’dan bu vechile su’âlîşitdiler fil-hâl cumhürü müfredi ya‘ni pîrleri altında oturan Dervîş Evhadi hemân dehân açub zeban depretdi, eyitdi: İy Hâce biz diyâr-ı Sāsân’dan gelürüz, ‘Acem ferrzendeleriyüz ve cümlemüz Sāsânî’lerüz bu pîrümüze Baba Sefer Şâh Sāsânî dirler ve bu pîrümüñ pîrüne Baba Zeynüddîn-i Gürâfî dirler. Pîrân-ı silk-i tarîkat ve mîrân-ı milk-i haqîkat dırırlar deyüb, sâkin oldı. Hemân sa‘ât Baba Sefer Şâh Sāsânî giriban-ı tefekkürden baş kaldırub, açub dehânı ve depredüb zübânı kasd idüb ma‘ânî eyitdi:

3.43. Mesnevî Der Hülâşa-i Şehun Ez Züban-ı Bektaşîyan -ı Kühün

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

54b

Elâ iy merdümân-ı sofra-güster

Su’âl itdün çü iy ecsam-ı perver

Tut imdi guş u huşuk ol haberdâr
Ki saña cân u dilden virem aḥbâr

Bizüz pîrân-1 râh-1 Hacı Bektaş
Esîr-i ḥânḳâh-1 Hacı Bektaş

Şadâkat şadrınıñ şâhiblerüyüz
Bu nefsi düşmanuñ gālîblerüyüz

Hemişe gālîbüz cinne hevâya
Ki mâil olmazuz biz mâ' şivaya

Ḥudâdan ğayrı na itmez biz ülfet
Nice bag u sera vü ehl-i külfet

Olmazuz giriftar-1 'ılaka
Çü ḥar götürmezüz bar-1 'ılaka

Bu kesretten bizi derya-yı vaḥdet
Yüyüb yak eylemişdür ehl-i vuşlat

Baḥar-1 vaḥdetüñ gavvâşuyuz biz
O mehrüñ zerre-veş rakkâsuyuz biz

Ṭarîḳ-1 vaḥdetüñ rehberlerüyüz
Sürür-1 vuşlatun serverleriyüz

Bu  alem ire Bektaşiler z biz

  Ő fi Şanma kallaşilaruz biz

Biz rhan milketin n p diş hi

G r nmez bize cism n   izz   cahı

Bu biz sult na leşkerdir bu eşya

Ki yokdur b bumuzdan b b-1   al 

55a

Biz z ş bit  adem bu r h-1 H kda

Biz z makbul  ul derg h-1 H kda

Biz z h ddem-i b b-1 H c  Bektaş

Kıdemden   aşit nında komış baş

Alub   izzetle başa tacu n anu 

Ri   ayet eyler z minh acun anu 

Yazub bir yanına hatt-1 Cel le

İder biz anı baş  zre hav le

Ki ya   ni  st m zde h zır oldur

Cemi   -i fi   ilim zde naşir oldur

Yazub bir yanına n m-1 Muşammed

Eydir biz anu la faşr-i sermed

Yazub hem H̄aydar-i Kerrar namın

O ūi' r-i H̄aḡ ūeh-i ebrar n̄amın

H̄üseyin'le H̄asan namın yazub hem

Görür biz anlaruñ her ismin ' aḡam

Ol esmā ile bu t̄ac-ı müūerref

İdüb görür biz anı her dem eūref

Alub ta' z̄imle ser üzre anı

Serāser seyrederiz her mekānı

Anuñçün hürmet ü ' izzet bilürüz

Anuñçün kāināta ḡuḡb olur biz

Ki bizden feyḡ irer her ḡalbe her dem

Bizüz evtadı burı-yi zemīnūñ

Bizüz abdāl-ı cümle ādemīnūñ

Cihān-ı cān bizümle oldı ḡāim

Mekān-ı ten bizümle oldı dāim

55b

ḡaçankim gitsevüz bundan temāmet

Kopar ḡalḡa üstine oldem ḡıyāmet

İūāretdir size tac üzre dögme

Ki her ūāḡsa dimekdir anı degme

Ki ya' ni ser buride mürdeler biz
 Ādem meydānına bī-berdeler biz

İşāretdir saça hem ol şarāba
 O muy-ı perçem ü peric ü tāba

Tıraş itdük anı başla bile
 Yoğ olduk qalmaduk bu baş u kıla

Vücūdumuz bize 'ayn-ı 'ademdir
 Anı maḥveyledük mā bākī demdir

O demdir her dem iden bize zinde
 Yüriden cā-be-cā bu yiryüzinde

Bir ağaç üzre kırk yıl Hacı Bektaş
 Hakkā ṭā'āt kılıbdur eyle sabaş

İdüb terk hevā-yı ḥurd u ḥābı
 Tāamı vardı yanında ne anı

Bizümçün anda kılmışdır namazı
 İdüb cāndan Hakkā naz u niyazı

Döküldi ol riyāzetden saqalı
 Ne saçı kaldı ne qaşı hilālī

56a

Özünden bizden ol savm u şalâti

Daği nâr-ı cehennemden necâti

Tenini eylemişdir anda Hâkdan

Bu söze cânla taşdıķ kılsan

Aña teşbîh idüb bizde bu yüzden

Sağalı sacı giderdük bu yüzden

Saña iy H̄âce Bektaşî tarîķi

Didüm fil-cümle olursak ferîķi

Deñizden dimişem bir kaçre ancak

Diyüb bu sözleri Baba Sefer Şâh

Sükûta vardı bir kerre idüb ah

İşid imdi aña H̄âce cevâbı

Nice virür aña idüb hitâbı

3.44. Cevâb-Dâden-i H̄âce-i Cihân Be- Seḡunân-ı Pîr-i Bektâşî yân

Çün H̄âce-i Cihân Baba Sefer Şâh-ı Sāsâniden Bektaşîlik tarîķından ku kadar kelîmâtı-ı dürug-ı amîz işitdi ve ḡarekât-ı fitne-engîz gördi. Hemân sa'ât dehân-ı melâḡat açub zeban-ı feşâḡat birle eyitdi: İy pîr-i gümrâh iy esîr-i nefis ru-siyâh biz Bektaşî'lerüz kallaşîler deḡillerüz. Şadâkat sadrınıñ şâḡibleri ve 'asker-i nefis düşmanınıñ gâlîblerüyüz ve giriftâr-ı 'alayık ve ḡamal-ı bâr-ı 'avâiķ deḡülüz. 'İraqı baḡri [56b] vuşlatuz m'âşivallaha iltifat idüb ülfet eylemezüz ve deryâ-yı vaḡdetüñ

gavvâşları her dem getüründürur haşları bizüz ve zerre-veş hevâ-yı mihrün
 rakkaşlarıyuz ve mema'lık-i cân u dilde sulţân-ı 'adıl ve bârigâh-ı Bârîde bende-yi
 muqbil ve heva-perestgeri mubtıl ve hilâl-i her müşgil biziz dirsiz, abes söylersiz,
 eyle degilsiz. Zirâ şâhib şadr-ı şudûr-ı şadâkat ve gâlib-i galebe-yi leşker-i nefis afeti
 ol kimesnedir ki ehl-i bida't olan kimesneden içtinâb gösterüb ehl-i şerîa't ve tarîkat
 emrîne imtisâl eyleye ve bir müceb-i şerîa't ma'îşet idüb ihtiyâr-ı hâlvat eyleyüb
 'avam u havaşdan 'uzlet kılub mâşivaallaha ülfet etmeyüb sulţân-ı aqâlim-i vahdet
 olub her an ma'bûduna 'ibâdet ide ki dem-i ahırde Dünyâ-yı fânîden 'uqbâ-ı bâkîye
 şâhib sa'âdet gide ol.

3.45. Kıt'a

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

Tarîk-ı rastı isterseñüz siz
 Şerîa't mucebince cümbüş eyleñ

57a

Çoyun Bektaşî uyun Muştafâya
 Siz ol sulţâna şayiste iş eyleñ

Ol 'alâ bâbda Bektaşî kimdir
 Muhammed kûluna serhoş iş eyleñ

Ki iden olmaz 'ibâdetden ferâğa
 'İbâdete koş cânile koşuş eyleñ

Budur dervîşler râh-ı şadâkat
 'İbâdetde olunca kuşuş eyleñ

Savm u şalât fahr-i mevcûdât Muḥammedi Muştafānuñ ‘aleyhi’s-selām tuḥaf-rahmānīyesidir. Ümmetine sefer-i mi‘râc-ı eflak-ı rûḥanīyetden Bektaş anları nice bağışladır. Şıgar-ı mi‘râc-ı eşcar-ı cismānīyetden ya ‘uşāta nice necat virdürür ‘azāb-ı Yezdan-i rabbānīyetden. İy dervişler evvel ol kendü nefsi ḥālas idici varta-i uḫubat-ı nefsānīyetden ki ğayrı nefsiñ ruzesin ve namazın ve nar-ı ceḥīmde sūz u güdaz getüre ve anı sahn-ı sahra-yı selāmetde getüre. Bu batıl ḥayāli ve bu fakri muḥāli gönlünüzdən giderün ki dile bunuñ gibi ḥayālat-ı bâtıla ve savis-i şeytāniden ḥālacāt eyler ki ezvaḳ-ı cisimde dem gibi seyalān eyler.

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

57b

Geçüñ dervişler siz bu fikirden

Uyun Rāḥmanā siz şeytāna uymañ

Ki bed-sīret olan insān şeytān

Didi Ḥaḳ kaçuñ ol insān uymañ

Amma ravīler şöyle ri‘āyet eyler ki Ḥacı Bektaş rāḥmetüallahı ‘aleyhi esrār-ı dīnden ve şāḥib-i esrār-ı yakīnden bir vücūd-ı k‘āmil ve ‘ilmile ‘āmil idi. Silk-i riyāziye süluk itmişdi. Nā-gāḥ bekudret-i ilah bihar-i cezabat-ı rabbāniye rüzgar-ı nefahāt-ı subḥāniyeden temevvüc idüb garḳ eyleyüb meczüb sırf kıldı. Ne kendüzünü ne ğayrı özünü fark ider oldı ve Dünyādan Aḥirete ol ḥāletle gitdi. Amma kisvet-i Ḥacı Bektaş meczüb iken bir nice rind ü kallāş fitne cemi‘ olub bu kisveti peyda idüb aña geydirdiler. Hem kendiler geydiler tağyīr ü ş-şekl itdiler. Anı sermaye idüb ḥalk-ı cihān-ı egil itmek için yoksa bu şekl-i nā-meşru‘dur ve fi‘il-i nā-meṭbūdur ve bu tāca [58a] Celāl ismin ve ol Dünyā ve Aḥiret sulṭānlarınun esma-yı mu‘zmalariñ yazub ta‘zīmler eyleyüb başumuz üzre aluruz dirsiz ta‘zīm eylersiz. Belki tahkir eylersiz. Zirā ol asam-i mübarekleri bir kiçe üzre yazarsıiz daḥi bī-taharat belki

cenâbetle başunuza alursuz, gâh başunuzdan çıkârub dizinüz üzre, gâh yer üzre, gâh önünüzde, gâh arduñuzda kalur, vebale girürsüz. Ol gice eskiyüb rize ririze ve pâre pâre olub haķe bulaşub nâ-pâk yirlere ulaşub kalması olur. Ol ‘aziz isimlere haķâret deĝil midir? Amma garažuñuz oldur ki anlaru tâcuñuza yazub hâlayıķa gösterüb ol hub isimlerle teshîr kılub, dirsiz neleri var ise size vireler ve kisvetüñüz göreler ve mertebeñüze ireler ve sizi ‘azîz göreler ve şadr-ı ‘izzete göreler ve Celâl ismiñ tâcumuz üzre yazduĝumuza işâret oldur ki sacı bize havâle olsun ve her işümüze nâzır ve her cünbüşümüze hâzır olsun [58b] diriz dirsiz. Ya‘ni hâzır nâzır ve baṭın u zâhir ve evvel ü ahîr deĝil midir? Ol esmâ-i mu‘zımâlara ta‘zîm oldur ki levḥ-i dilde ĝayrı ḥuṭuṭ yazub ve ciger ḳatın azub anları yazusiz ki bir güzîde-i ben-i âdem olasız ve cihânda ḳuṭb-ı aḳṭâb-ı ‘âlem derecesin bulasız.

3.46. Kıṭ‘a

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

Levḥ-i dilde ĝayrı naḳşı maḥv idin

Naḳş idüñ yirine ism-i ‘azam

Aña t‘azîm eyleñüz dervişler

Ta bulasız cay-ı ḳuṭb-ı ‘âlemi

Ve tâcumuz ucundaki döĝme başumuza işâretdir başlar kesüb meydân-ı âdemde tir-i cevri merdüman-ı nişân diledük ki kemanâ al urub pehlüvaña atsınlar diriz dirsiz. Ya‘ni “**mutû ḳalbe ente mütû**”³³ ḥadîsle ‘âmil bir vücüd-ı k‘âmillerüz dimek istersiz, eyle deĝilsiz. Zirâ tâcuñuza bir kimesne el uzatsa degmeye döküb dökmeĝe çapunürsüz. Ḳande kaldı ki sizi ḥalḳ çevre alub tir-i cevri dutalar ol vaḳt cenĝ eylemek için ‘azâb siperin yaparsız [59a] bize Bektaşîler ṭarîḳından bâri be-

³³ “Ölmeden önce ölünüz.” ‘Aclünî, a.g.e.,c.2 s.384

ināyeti Bāri beyān ve bazı menāzilden ‘ayān eyleyeyin ta Bektaşīlik nice imiş bilesiz, aña göre iş kılasız. Bektaş beş harfdir: Bektaşīlik ma‘ānīsine zarfdır. Evvel harfi bādır. Bā bülūga işaretdir. Ya‘ni Bektaşī olan kimesne kendīnūñ zātı esrārına vākıf ve sıfat-ı kārine ‘ārif ola ki derece-i bi‘l-ğayr bula. Ol derece “**men arefe nefsehü fekad rabbehü**”³⁴ derecesidir. İkinci harfi kafdır. Kaf kifāyete işaretdir. Ya‘ni Bektaşī olan kimesne bu hānqāh-ı ‘ālemde bir lokma ile bir hırka kıfayete ide ki Dūnyā’dan Ahrete yoqluğ ile gide. Üçüncü harfi tādır. Ta şaraba işaretdir. Ya‘ni Bektaşī olan kimesne hemīşe türāb misal olub, her kişünūñ payimal ola ve hiç kimse ile kı u kal olmaya ve gönlünde Dūnyā eşgālī yir bulmaya, faqr u fāka ile hālī hoş ola, ta ki fukāra menāzilin bula. Dördüncü harfi elifdir. [59b] Elif uhuvvete işaretdir. Ya‘ni Bektaşī olan kimesne her mü’mini yār bilüb, uhuvvete eyleye. Ahiret için muhābbet ide. müzāheret için hāzret-i resūl ‘aleyhi’s-selām buyurmuşdır: “**‘kulli m’üminin ihvetün**”³⁵ diyü. Beşinci harfi şindir. Şin şebīhe işaretdir ve ‘ardır ve kabahtadır. Ya‘ni Bektaşī olan kimesne hemīşe ‘ar ile ola bi-‘ar olmaya ve ‘amal-i kabīheden perhīz idüb, aqval-i şahīha temiz ola ta ki temizler mertebesīñ bula. Her yirde vakār ile vakārına hālel ve ‘arına zelāl gelmeye. İy dervīşler işte ben size Bektaşīlik tarīkından zeban-ı rüşen beyān ile ‘ayān eyledüm diyüb H̄‘āce-i Cihān Netīce-i Cān’la yirlerinden turub, hānqāhdan hālvet hānelerine vardılar. Çün Bektaşīler H̄‘āce-i Cihān’un bu vechile mü’minān-ı kelīmātın iştdiler ve muvaḥḥidane harekātın gördiler. Hemān dem turdılar, hānqāhdan çıkdılar, beyābāna kadem koyub revāne oldılar. Yine H̄‘āce-i Cihān oğlı Netīce-i [60a] Cān’la yārindesi şalāt-ı subḥı eda idüb ve şükr-ü Hudā eyleyüb, seccadelerinden turdılar, rāha girüb, hānqāha geldiler, gördiler Bektaşīler gitmişler. Maqāmlarına kārar gösterdiler, özlerine vakār virüb, birbirile güftār idüb efkārda iken, gördiler bir cumhūr-u pür sürür gelür.

³⁴ “Nefsini bilen Rabbini bilir.” ‘Aclūnī, a.g.e.,c.2 s.343

³⁵ “Bütün müminler kardeştir.” K.Kerim, Hucurat 10.ayet

3.47. Āmeden-i Ṭāife-i Şems-i Tebrīzīyān Be-Ĥankāh-ı Ĥāce-i Cihān

Gürūh-ı Şemsiler saķalu ķaş, bıyık tıraş vücūh-ı Şemsiler nemed siyāh ve sipide pūşlar şarab u nebizi nūşiler, serhoşlar bī-papūşlkār ve başlarında birer külāh-ı nemedin dibleri açık ĥayl ü ĥaşem ile ve ṭabl u ‘ālemlle gülbeng-i salavāt ile ve aheng-i tekbīratla Ĥāce-i Cihān’ın ĥānķāhına müteveccih oldılar. Ĥāce-i Cihān daĥi yirinden turdı. Bunları bir miķdār kārşu vardı. Bunları bı kisvet-i ‘acībe ile ve bu şūret-i garībe ile göricek dil ü cāmı dehşet itdi. Amma ne eylesün şāĥib zāviyedir lūtf u [60b] kerem yüzinden ķadem rencīde ķılıñ diyüb, öñlerine düşüb ĥānķāha getürdüler, meskenlerin gösterüb, buyurun dervīşler didi. Cumhūr-u Şemsiler daĥi miskinlik idüb, meskenlerine geķüb sākin oldılar. Ĥāce-i Cihān daĥi ĥüddama işāret eyledi, ṭa‘ām ĥüddam daĥi mai’de döşeyüb ṭa‘āmı yidiler, Allah’a ĥamd ü şenā idüb, rūĥların şād ķıldılar. Daĥi ellerine ṭabl u dāire alub rüsüm-u ķadīmlerince çalub ve semā u şafā cūş ĥurūş gösterüb deryālin ĥāmūş oldılar. Ĥāce-i Cihān daĥi giriban-ı tefekkürden baş ķaldırub eyitdi: Hoş geldiñiz dervīşler ve ķadem getürdüñüz dedeler, ne diyārdan gelürsüz ve ne ṭāifedensüz ve size kim dirler ve pīrūñuze kim eydirler ve pīrūñüzüñ pīrüne kim eydirler. Çün cumhūr-ı Şemsiler Ĥāce-i Cihān’dan bu vechile su’āl iştdiler. Fil-ĥāl ol cumhūr-ı Şemsilerūñ müfredi ya’ni [61a] pīrleri altında oturan Dervīş Aĥmedī hemān dem dehān açub zeban depredüb eyitdi: İy Ĥāce biz diyār-ı ‘Acem’den gelürüz. ‘Acem ferzendeleriyüz. Cümlemüz Tebrīzlüyüz ve bu pīrümuze Baba Şīr-i ‘Alī Tebrīzī dirler ve bu pīrümüzüñ pīri adına Baba Mir Velī Hürmüzī eydirler. Pīrān-ı silk-i ṭarīķat ve mīrān-ı milk-i ĥāķikat dūrürler diyüb sākin olıcaķ. Hemān sa‘āt Baba Şīr-i ‘Alī Tebrīzī dehān-ı melāĥat açub zeban-ı feşāĥat birle mestane cūş u ĥurūş gösterüb eyitdi:

3.48. Meşnevî Der Hülâşa-i Şehun Ez Zübân-ı Şemsî yân-ı Kühün

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Agâh ol iy Hâce-i mal u melal

Çünkü biz dervîşden itdün su'âl

Guş u huşuñ düt olursa feth bâb

Saña bu dem vireyim şâfî cevâb

Papurenhe cümlemüz Şemsîlerüz

Rûh-ı pāk-i 'âlem-i kıdsilerüz

Bârigâh-ı şemsde tâbendeyüz

Cân sipihrinde meh-i tabendeyüz

'Âlemi bir günde çün şems ü kamer

Devr ider zerre zerre serteşer

61b

Eylerüz tayy-ı zamân tayy-ı mekân

Kim bize bir kamdır arz-ı cihân

Kıtbuyız ma'ânide bir bu 'âlemün

Rehnümasıyuz güzide âdemün

Bulmuşızdır maqşad-ı âkşamuzı

Ya'ni dilde manzar-ı mevlâmızı

Görmüşüzdür maksad-ı akşamîzi
İrmişizdir hazret-i mevlâmuza

Qıldı Mevlâ maqsad-ı akşâ bizi
Gördi lâyıq öziñe Mevlâ bizi

Ta gelelden maqsad-ı akşâ bize
Her nefes eyler nazâr Mevlâ bize

Hakdan oldu Hâka bu vuşlat bize
İy zehi devlet zehi ' izzet bize

Tıg-ı vuşlat kaşumuz kıldı tıraş
Tıg-ı vahdet başumuz kıldı tıraş

Ol sebedendir burîde ser külah
Başumuzda dâimâ iy pâdişâh

Tıg-ı gurbet rişümüz kaldı tıraş
Gün gibi itdi yüzümüz herce faş

Ol vecihden didiler şemsî bize
Rûh-ı pâk-i ' âlem-i kudsi bize

Gün görelden yüzümüz iy merd ü mür
Başı gökde yüzi her gün yirdedir

Düſer ayağumuza derhâlce
Ya' ni yürümez görmedir hâlce

62a

Yüzümüzdür bir mücellâ ayine
Sözümüz birdür muşaffâ ayine

Ayine dirsem söze tekmi ſehe
Kim olur bir söz nice ma' ânî nümâ

Yüzümüz ayinesi yüz gösterür
Kim nazâr kılsa bize yüzün görür

Kim o yüzden ſad hezâr üzre görür
Anuñçün güne güne kisveti

Biz görüyüz gösterüb bir ſüreti
Gâh olur biz ſüreti yüz gösterüb

Yüzümüz geh gâh ruy-ı Hâğda
Özümüz geh gün gibi eflâkde

Gâh giryân yürürüz biz çün seğâb
Gâh hândan yürürüz çün afitâb

Muſtekif biz gâh çün guh-i girâb
Bî-kâraruz gâh çün âb u revân

Gāh çün bād-ı şabā buyendeyüz

Buy-ı muy-ı desti buyendeyüz

Gāh seyyah-ı yāri fūrkatüz

Gāh ehl-i zūlmetüz gāh ehl-i nūr

Gāh gāhi hemdemi arşilerüz

Gāh gāhi hemser ü ferşilerüz

Gāh sulţān oluruz ‘arşilere

Gāh derbān oluruz ferşilere

62b

Gāh guhi nefesde vaḥşilerüz

Gāh rūḥa hemdem-i baḥşilerüz

Nistlik bezminde biz mestüz müdām

Cāmī aşkı nūş idüb mestüz müdām

Cübbe vü ‘arūsi namı çak çak

İdüb oldıķ cümle ‘uryān pāk pāk

Bir nemeddir cismümüz üzre fāķat

Zirā andan ğayrı sın gördük saķaķ

Karı bārı terk idüb avāreyüz

Kāri bārīde çüma seyyāreyüz

Guh-ı sahrā u beyaban-ı Nicar
Bize kimi kaçredir kimi gubar

Geşt ider biz maşrıķı ve mağribi
Ruşen idüb dehri her gün gün gibi

Biz mürīd-i şemsi pīrānīlerüz
Anuñçün şemsi tabānīlerüz

Aḥmedīyüz Aḥmedīyüz Aḥmedī
Bizden olan bula ‘ ışķı sermedī

Hem ‘ Alī Mürtazanuñ bendesi
Hem Hüseyinle Ḥasan efgendesi

Didüm iy Ḥāce saña Şemsiligi
Rūḥ-ı pāk-i ‘ ālem-i ḳudsiligi

Didüm amma ol baḥirden kaçresin
Saña şerḥ itdüm mihirden zerresin

Diyüb epsem oldı pīr-i Şemsiyan
Şīr-i Tebriz o seyyāh-ı cihān

63a

Ḥāce aña gör nice virür cevāb
Bāb bāb açub dehān iy düb ḫıtab

3.49. Cevāb –Daden-i H̄āce-i Cihān Be-Sehunān-ı Pīr-i Şemsiyān

Çün H̄āce-i Cihān Baba Şīr ‘Alī Tebrīzīyāndan Şemsīlik bābından bu kadar kelīmāt-ı laf-ı amīz işitdi, harekāt-ı güzaf -engīz gördi. Hemān sa‘āt melāḥat-ı dehān açub, zeban-ı feşāḥat birle eyitdi: İy şīr-i giriftar-ı güftār-ı düruğ ve iy esīr-i bendigirdar-ı bī -fürüg eydiresin ki biz sa‘ādetde Şemsīlerüz ve evc-i ‘azametde rūḥ-ı ḳudsilerüz ve asumān-ı cānda ve cinānda ḥurşīd-i rāḥşānuz nā-mahi nūr-ı efşānuz ki bir günde kıbāb-ı asumān seyrān eylerüz ve dāire-i cihānı deverān iderüz, tayy-ı zamān-ı tayy-ı mekān eylerüz ki rüy-ı zemīn bize bir kamdır hemin dirsiz ya‘ni kutb-ı ‘ālemüz ve güzide-i ben-i ādemüz diyüb öznüzi ol ‘azize ya‘ni Şemsī Tebrīze rāhmtüllahi ‘aleyhi nisbet idüb kendüñüze refe‘t gösterüb siz eyle degilsiz. **[63b]** Zirā ol zāhirin ‘amāl-i ‘ulūm-ı şeri‘yyile arāste ve bāḥın aḥvāl-i ma‘ārif-i ḥāḳiki ile pīraste itmişdi. Bu şūret-i beşerīden sīret-i melikiyyet ḥāşıl idüb, esrār-ı ‘ilm-i ledünniye vāḳıf bir ‘ārif vücūd idi. Gāḥ gāḥ diledüğüñce Ḥāzret-i Hızırā ‘aleyhi’s-selām mülāḳi olub anuñla afāḳī bir sa‘āt de geşt eylerdi ve temāşā-ı derya u saḥrā ve güḥ u deşt eylerdi. Ya‘ni tayy-ı zamān, tayy-ı mekān eylerdi. Ol cihetden ageh-i ‘azīzān-ı cihān şems-i pīrāndırlar ki şāḥib-i ‘ulūm-ı serveri ya‘ni Muḥammed Monlā-ı Rūm gibi dilāver-i musaḥḥar idüb, yolında cān ser virdi. Ol ḳānde, siz ḳānde bu şūret-i nā-meşru‘ ile ve bu sīret-i nā-metbū ile ageh-i nisbet ḳānde. Meḥbuyuz dirsiz amma ḫabīyyet ḳānde. Amma nemed sipid ve siyāḥ geymekde aña nisbetüñüz ve ser burire külah geymekde müşabeḫetüñüz papürāhne yürümekde ta‘biatüñüz var amma ta‘biyyete liyaḳātüñüz yoḳdur. Aña itā‘at ḳānde ol saḳal u faş tıraş degil idi. **[64a]** Siz ḫod pāk tıraş ‘ayyaş u kallāş aña münāba‘at ḳānde.

3.50. Kıt'a

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

Çün itdünüz özünüz aña teşbîh

İdüñ bāri aña dilden iṭāa' t

Oluñ gündüzde sāim gice kām

Kıluñ anuñ gibi siz Hākka ṭāa' t

Ol nemed siyāh geyardi ve ser buride külah gāh gāh geyardi. Zirā ol bir günde beş on dürlü külah geyardi ve beş on dürlü kisvete girür idi. Anuñ güne güne kisveti ve külahı çoğ idi. Anuñ bu sırrından hiçbir kimsenüñ agāh yoğ idi. Amma 'azizler ve hālvet nişin olan perhizler iderler. Ol merd-i temiz ya' ni Şemsī Tebrizī ekser nemed-i siyāh geydüğine işāret olduğı nefsi-gümrahın depelemiş idi. Anuñçün matem tutardı ki 'adet-i ehlulahadır bir ma'anide dağı Ka'be şerefeheüllahi libas-ı siyāhdır. Ol sebebden siyāh giyerdi. Zirā bir derviş ki nefsi-düşmaniñ depelemiş olsa Hākkin tanımış olur. Aña siyāh geymek vācib olur. Anuñ özi Ka'be mişal olur ve yüzi ayineyi cemāl celāl olur [64b] ki cemi'-i eşkāl anda kemāl bulub, peydā olur. Özi dağı afitāb-ı 'ālem tāb gibi huveydā olur ve anuñ ekser ser-i büride külah geydiğı ser büridiliğne işāret idi ki 'aḳıbet şöḳbet-i Monlā Rūmda bu malūmdur ki cān u ser virdi.

3.51. Kıt'a

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Depelen sizde nefsiñüz evvel

Ki olasız müstaḳ siyāh nemede

Düte hem ‘âlem-i haķikatte
Cismüñüz daħi Ka‘be-i şamede

Giydüñüz siz büride başa külah
Baş u ve cān virdüñüz mi hiç ahede

Ve anuñ güne güne kisveti külah geydügi Özi yüzi ayine-i mücellā ve muşaffā olduğına işāretdir ki lābüd mirat-ı muşannāda nuķuş-ı şuver-i mümkināt u mūna‘kis olub görür, hem gösterür.

3.52. Meşnevi

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Giderüñ dilden gubarı ğayrı siz
İde siz ta milk-i cānda seyr siz

Eyleñüz şāfi gönül mirātını
Görüñüz dehrüñ bu taşvirātını

Ba‘dezān sizde girüñ her kisvete
Oluñuz mir ab her bir şūrete

65a

Görünüñ hem gösterüñ yüzlüleri
Söyleñ ol yüzlere göre sözleri

İdesiz ta sizde teşhīr-i kulüb
Milk-i cānda olasız mir-i kulüb

Ola her cān- 1 revān fermānuñuz

Derdi- mende iriše dermānuñuz

Sözünüñden hastalar bula şifa

Özüñüzden göreler mihr ü vefā

Olmayınca siz tabib-i ādemün

Olmazsınız rast kuṭb-1 ‘ālemüñ

Ve eydirsiniz ki biz nīstlik bezminde hest müdām ve müdām-1 cam ‘ışqdan mest ü müdāmuz. Eyle degilsiz. Zirā nīstlik bezmi nedir ve nīstlik bezminde hest nedir bilmezsiniz. Hemān ab-1 engür fenā nūş idüb mest ü gururu hevā olub cūş durug ve ḥurūş bī -füru‘ gösterüb ḥarekāt-1 nā-metbu‘ ve kelīmāt-1 nā-meşru‘ idüb, daḥi saḳal u ḳaşumuzu tıḡ-1 tıraş ve başumuzu tıḡ- 1 vaḥdet tıraş ḳılmışdır ve yüzümüzü gün gibi çarḥa ḳaş eylemişdir. Ol vecihden bize Şemsiler ve rūḥ-1 pāk-i ‘ālem-i ḳudsilerdir dirsiz. Eyle degilsiz. Zirā sizüñ saḳalunuzu [65b] tıḡ-1 ḳabāḥat ve ḳaşuñuzu tıḡ-1 feşāḥat ve başuñuzu tıḡ-1 melāmet tıraş itmişdir. Sizi ‘ālemde miyan- 1 ben-i ādemde şeḳāvetle faş eylemişdir ve eydirsin ki Aḥmedilerüz ve Alevilerüz ve Ḥasan Hüseyñilerüz rıdavanüllahi Allahi ‘aleyhim ecmain dirsiz. Eyle degilsiz. Zirā eyle olmaḳ ‘alāmeti ve delāleti oldur ki Şems-i Tebrīzī gibi mücerremāttan ṭamam perḥiz idüb, bu bezm-i Dünyādaki bezm-i fenādır şarab-1 tehur beḳā nūş idüb ki rāḥ-1 rūḥanıdır ki mest ü ḥarab sürür u şafā olub, kār her dü cihānı ferāmüş eyleyüb vecd ü ḥāle varub baḥr- i vişāle garīḳ olub kendüzin ferik olmayaydunuz. Niye ol baḥr-i vuşlattan necat bulıcak cismüñüz ḥarekat-1 uḥreviye idüb dilüñüz kelīmāt-1 ma‘neviye söyleyeydi ve gözünüñ şuver-i şeri‘yeye gözleyyedi ve özüñüz ‘ulüm-1 ḥaḳikiye özleyeydi. İy dervişler siz Şemsiler ve rūḥ-1 ‘ālem-i ḳudsiler degilsiz. Hem Şemsilik ṭarīḳın bilmezsiniz size [66a] bāri be ‘ināyet-i Bāri Şemsilik ve rūḥ-1 ‘ālem-i ḳudsilk payından beyān ideyin ve ism-i esrārından bir miḳdār ‘ayān eyleyeyin. Ta ki

Şemsîliği bilesiz aña göre ‘‘amel kılasız. Şems üç harfdir: Şemsîlik ma‘nâsını t‘ârifdir. Evvel harfi şedir. Şin şifâya ve ve şefkate işâretidir. Ya‘ni Şemsî olan kimesne tıg-ı fûrkâten olan rûh-ı mecrûhı her kânde bulsa onu dar-ı şifâsına götürüb şefkat eyleyüb, merhem-i vuşlatla şifa vire. Ol daği murâdına ire. İkinci harfi mîmdir. Mîm mâ‘rifete ve müdâma işâretidir. Müdâm-ı meydîr ve dâîmdir. Ya‘ni Şemsî olan limesne mey-i m‘ârifetle müdâm mest olub, vaqıf-ı esrârı elest olub, ‘ârif bülend pest ola ki ‘ârifin mertebesin bula. Üçüncü harfi sîndir. Sîn servere işâretidir. Server ‘âşıkun yâr u şadıkıdır ve gemküser-i muvafıkıdır. Ya‘ni Şemsî olan kimesne ‘âşık şüretin hâl olub, müdâm-ı mesrur elbâb ve mestan-ı maqâl ola. [66b] Aşla gam ve guşsa hunından hisse getürmeye. Belki hayâlin daği kuşe-i hatır-ı hatıra getürmeye. İşte ben size Şemsîlik bâbından ve rûh-ı ‘âlem-i kudsilik tarîkından bir miqdâr beyân idüb, ‘ayân eyledüm diyüb Hâce-i Cihân oğlu Netice-i Cân’la yirlerinden tûrdılar, hânkâhdan çıkdılar, revâne olub hâlvet hânelerine vardılar. Çün Şemsîler pîr-i Baba Şir-i ‘Alî Tebrîzî Hâce-i Cihân’dan bu vechile kelîmât-ı ma‘neviye işitdi ve bu nev’ile harekât-ı uhreviye gördi. Hemân sa‘ât bâ hezâr hacâlet birle turdı. Daği yâranına işâret eyledi. Anlar daği tûrdılar şedde ve çerâğların düzdiler. Hânkâhdan çıkdılar, beyâbâna kadem koyub, revâne oldılar. Yine Hâce-i Cihân oğlu Netice-i Cân’la yârindesi şalât-ı subh-ı eda idüb ve şükr-ü Hudâ eyleyüb ve du‘â kılub seccadelerinden tûrdılar. Râha girüb, hânkâha geldiler, girdiler, gördiler Şemsîler cemâ‘tı gitmişler. Yine maqâmlarına geçüb karar idüb [67a] üzerlerine vakâr urub şüru‘ u güftâr idüb Hâce-i Cihân oğlu Netice-i Cân’a eyitdi: İy ciger kuşem bu cemâhir-i ehl-i bida‘t ve bu tevâif-i ehl-i bî-sünnet ki bu hânkâha geldiler ve gitdiler. Bu cümleüñ ibtida pîrleri silk-i şerîa‘t pîrleri ve milk-i tarîkat mirleri ve pişe-yi haqikat şîrleri ve meydân-ı riyâ minnet delîrleri, ‘azîzleri idi ve habâis-i dünyeviyyeden temizler idi. Amma kimisi sâlik-i meczûb idi. Ve kimi mezcub-ı sâlik idi ve kimi meczûb-ı sırf idi ve kimi mest ü mey-i dildâr idi ve sâlik-i huşyâr idi ve sâlih-i dîndar idi. Bu zıkr olan ulûlar bu Dünyâ-yı fanîden ol ‘uqbâ-yı bâkiye rıhlet itdüklerinden soñra seccâdelerine geçenler anlarun aḥval-i tarîkına

gidemediler. Anlarıñ eyledükleri ama‘lî idemediler. Bunlarıñ dillerinde ancak bunlarıñ aqvali qaldı. ‘Akıbet her bir fırkanuñ pîrleri olan kimesneler zu‘m-i fâşidlerince güne güne birer kisvet-i ‘acîbe ve şûret-i garîbe ihdas [67b] idüb geydiler ve müridlerine geydurdiler. Kimi saqal u qas sacı tıraş burut nâ-tıraş ve kimi sac u saqal qas burut tıraş idüb, birer şekl-i ‘acîbe oldılar. Şerîa‘t dâiresinden çıkub, ehl-i sünnet cemâa‘t silkinden çözüleb, üzöldiler ve celis-i ebâlîs olub, düzüldüler. Ehl-i bida‘t olub dâllîn hem muzlîlin oldılar. Birbiriyle şöret kasdın idüb, nisbet sevdâsına ve gayret gavgasına düşdiler. Aç kelbler gibi Dünyâ cifesine uşdılar. Bu habâşla yine ehlullah geçünürler. Nice ehlullah belki uluyuz dirler. Hâşâ neu‘zübillah min zâlike bunlardan ırağ olan Allaha yakın olub merd ü mübin ve ehl-i dîn olur diyüb söyleşürken na-gâh gördiler bir cumhür-i tâife özleri pür-sürür ü hubür yüzleri pür-nürdur, yalın ayağ cüş u huruş birle geldiler.

3.53. Āmeden-i Tā’ife-i Mevleviyān Be-Ĥānqāh-ı Ĥāce-i Cihān

Cumhür-i Mevlevîler mesrur-ı ma‘neviler vâkıf-ı esrâr-ı meşnevîler ve ‘ârif-i [68a] ebrârlar Konevîler birbirinden sevide müsâvîler ne ehl-i müsâvîler başlarında birer yektâ külah-ı bî-terk istüvalarında birer yeşil elif çün berk ol külahlar üzre birer şems-i dülbend bülend şaruqlarla qafalarında birer taylasan şarqıtmışlar. Ta beraber kemer ve boyunlarında birer rida damen-i kabaya beraber gözleri sürmelü gözleri yine yüzleri sürmelü seblelleri kırkık bir müceb-i sünnet ve lihyeleri şarqık bir fermude-i şerîa‘t cübbe ve kaba püşlar bade-i şafâ nüşlar müdâm şerhoşlar derya-yı kulzum gibi pürçüşlar huruşlar idüb tabl u ‘âlemle ve hayl ü haşemle gülbeng-i şalavat ile ve aheng-i tekbîratla ve güft u guyu nâyile ve hezâr huy u hayile Ĥāce-i Cihān’un hānqāhına müteveccih oldılar. Ĥāce-i Cihān daği yirinden fil-ḥāl turdı istikbâl idüb vardı. Anları bu şûret-i meşru‘ ile ve bu sîret-i metbu‘ birle [68b] göricek gönline hoş geldi ve cânına cüş geldi önlerine düşüb hānqāha getürdi. Miskinlik idüb meskenlerin gösterüb buyuruñ müşâfirler didi. Anlar daği

meskenlerin geub miskinlik ile sakin oldilar. Hace-i Cihan dahi hizmetkarlara isaret eyledi. Ta'am-ı sofra doseyub ta'am geturdiler. Cün ta'am tamam yendi, sümatları geturdüler Allaha hamd ü şenā idüb şahib-i hānķaha du'a kıldılar. Dahi pīrān-ı piş kademlerinüñ ervāhın yād idüb şād kıldılar. Ba' dezan nāy-zenleri huy u haylar idüb ağızlarına nāylar aldılar ve def-zenleri defi' geflerine dakdılar alub rüsüm-ı kadimleri üzre ser āgāzlar itdiler ve honendeleri nāyler yerde ehler huş u āvāz cān güdazlar birle hulķum-ı taħrīrat idüb sāmī'ne şafā ve vecd ü hālat bağışlayub ve maķāmat-ı seyr eyleyüb zevķ ü şafā şevk ü vefā gösterüb, derya-yı bī-giran gibi cūş hurūş kılub hāmūş oldılar. Hace-i Cihan [69a] dahi giriban-ı tefekkürden başın kaldurub dehānın açub zebanın depredüb eyitdi: Hoş geldünüz müşāfirler ve kadem getürdünüz 'azizler ne diyārdan gelürsüz ve ne tāifedensüz ve size kim dirler ve pīrünüz kimdir ve pīrünüzün pīrüne kim eydirler. Cün tāife-i Mevlevīyan şahib-i zāviyeden bunuñ gibi su'al istdiler, aña göre iş etdiler. Fil-hal ol tāifenün hālifesi ya'ni şeyhleri altında oturan Seyda Aħmed Konevī dizi üzerine gelüb eytdi: İy Hace biz diyār- ı Rūmdan gelürüz. Cümlemüz Konevilerüz bu şeyhümüzün adına pīr-i 'Alī Konevī dirler ve bu şeyhümüzün şeyhi adına Mir Velī-i Herevī eydirler. Pīrān-ı silk-i tariķat ve mirān-ı milk-i haķikat dūrurlar diyüb sakin olıcaķ. Hemān sa'āt pīr-i 'Alī Konevī dehān-ı letāfet açub zeban-ı feşāhat birle hoş 'ārifane ve hurūş-ı 'āşıkane gösterüb baħr-i bī-girān gibi temevvüc idüb nazz eyleyüb eytdi:

69b 3.54. Meşnevī Der Hulāşa-ı Seħun Ez Zübān -ı Mevlevīyān-ı Kühün

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Agāh ol iy Hace-i 'alī cenāb

Cün su'al itdün bize işit cevāb

Ġavs idüb dil ne gevherlerin
Saña işâret idelüm cevherlerin

Guş u 'aza gibi cümle nûş kııl
Guş-ı huşe anları mengüş kııl

Bizde levh-i cāna taḥrīr idelüm
Sırrı dilden bazı' taḥrīr idelüm

Ruy-ı ma'āniden idüb ref-i niḳāb
Virelüm nurın saña çün afitāb

Nūr-ı ma'āniden münevver ḥavl olub
Sende bu dergāhda menzil bilüb

Bilesin ta rütbe-i i' lāmuzı
Añlayasın ḳurbet-i Mevlāmızı

İdesin hem maḳşad-ı aḳşāmuza
Giresin hem Mescid-i Aḳşāmuza

Göresin rüşen rūḥ-ı monlāmuzı
Viresin cān görüb ol meramuzı

Ça geranı derki monlā bizüz
Yirdeyüz ḥaḳ-i ḥaḳ-i reh-i monlā bizüz

Taht-1 dilde şāhumuz Monlā-1 Rūm
Burc-1 cānda mahumuz Monlā-1 Rūm

Cānumuz cānānumuz Monlā-1 Rūm
Derdümüz dermānumuz Monlā-1 Rūm

70a

‘Āşıkuz maḥbūbumuz Monlā-1 Rūm
Tālībüz maṭlūbuz Monlā-1 Rūm

Mevlevīyüz biz be-ilm-i ma‘ nevi
Vākıf-1 esrār-1 dürc-i meşnvi

Cam-1 bezm-i meşnevīden nūş idüb
Mest olub her dem çu derya cūş idüb

Çak itdün cübbe-i cismi ṭamam
Bāde virdün resmi vü ismi ṭamam

Ey deli avāze tay-1 istimā‘
Ruz u şeb peyveste eyler biz semā‘

Her ser āgāz eyledükçe nāy-1 cān
Eylerüz ol dem hezāran cān fişān

Her ser agaz eyledükçe nāy-1 ‘ ışk
Biz istigrak ider deryā-yı ‘ ışk

Oldu anca zar u nālān nāy-ı ʿışk

Bizi ūride ider sevdā-yı ʿışk

Nālīŷ-i nāyun bizi nālān ider

Cūŷiŷ-i nāyun bizi giryān ider

Suziŷi bī-cismi cān iḫrāk ider

Nice cism ü cān cihān iḫrāk ider

Zirā ateŷ nak dır nāyuñ demi

Eyler iḫrāk niġuĉün ʿalī

Eyledükçe nāy feryād ü enīn

Raġŷ idüb urur biz pā-ber-zemīn

ŷarka vü ġarba kaçankim ŷalsaġ al

Remz ile ervāḫa dır biz bezme gel

70b

Bezmümüz pes mecmaʿ-ı ervāḫdır

Gerçi zāhir mecmaʿ-ı eŷcādır

Bezm-i merdān-ı Ḥudādır bezmümüz

Anuñcün cān fezādır bezmümüz

Kim bu bezme gelse berḫuder olur

Ehl-i bezme ḫāzret-i hünkār olur

Kim bu bezm ü ħazret-i ħünkardur
Ol sebebden mecma^ç-ı ebrārdir

Bu bizim ma^ç ānīde Aĥmed bezmidir
Ol Ĥabīb-i Ĥaĥ Muĥammed bezmidir

Bu bezimdir bezm-i cān-ı Muĥtafā
Bu bezimde çar-ı yāri ba ŧafā

Bu bezimde iki camdır iy gün
Devr ider işbu bezm-i dün ü gün

Nūŧ ider ol camlardan rah-ı rūĥ
Ehli bu bezmüñ bulub feth-i fütuh

Biz bu zerrīn camlardan nūŧ cān
Rāh-ı rūĥ-ı eyleyüb olduĥ revān

Mest olub nālān çü ney feryādla
Ah idüb dehr-i pür itdün bādla

Bezm-i ma^ç ānīde bizüz nī lacerem
Bād demdir ki iñleşür biz dembedem

Ruz u ŧeb ol vaŧl-ı aŧlı yād idüb
İsterüz anı yine feryād idüb

Bāddır nāyide feryād itdüren

Ferî' ni vü aşlını yād itdüren

71a

Ol vecihden nāy nālîşler ider

Tıġ-ı hicrân deldi baġrı serteşer

Ĥayr idübdür ruzigar-ı iftiraġ

Komaz anı ki aşlına ire ıalāk

Nālîş idüb ney bize eyler nidā

Kim siz gele hemnefes ven fūrġata

Hem demem söziñle ben hem ĥāl ü ġal

Bu firaġ içinde hem dürlü vişāl

Belki sizden oluben bu fūrġate

Dutuşub yanmam bu nār-ı ĥırġate

Ben neyistanda neyüdem geldüñüz

Kesdüñüz baġrımı yir yir deldüñüz

Ciger kez ser ta ġadem bendümini

Alduñız ġomadunuz nebde beni

Ĥayretle özüñüze hem ĥāl idüb

Ben neyidüm siz beni kal idüb

İñledür siz her nefes her dem beni
Siz komazsız olmağa apsem beni

Yoksa bî-cân ben neyem ac-ı buş
Nice âdem nale ve feryâd u hoş

Nây siz siz ma'ânide meclis-i pes
Kim içüñüz tolu Râhman-ı nefes

Benden iy Hâce cevâbuñ mazani
Alduñ işid taylasanuñ remzini

Bazı'lar didi ki remz-i taylasan
Eylemekdir ve vâkıâtı lisân

71b

Ya'ni diliñ zabt ide sâlik olan
Bu vücūd milkine mālîk olan

Her ne ma'ânî kim gelür cāndan dile
Bi tekellüf virmeye anı dile

Göre anı sırr ise nihân
Ger dilersen ehline ide 'ayân

İtmeye nâ-ehli ile aşlâ kelâm
Eyeleye illâ selâm ancağ selâm

Biz dűrur kim aylasanı bařdan

Ataruz arda cihānı başdan

Ya‘ ni terk idűb cihānuñ varını

Giderűr biz űstűműzden bārını

Bařumuzda olduđı yektā kűlah

Anıda řerħ idelűm iy merd-i rāh

Bu felek bi terk yektā ubbedir

Bir ‘azīműřřān balā kubbedir

Aña beñzer fil-ħaķika başumuz

Yűzűműz gűn ay hilālī ařumuz

Biz dađı aña beñzettűn aña tacumuz

Tāc u yektāya budur minħacumuz

Farķına ekdűk anuñ sebzi elif

İstivā anuñ ħađıdır remzi elif

Ya iřāretdűr bir ah-ı Kehķeřān

Ta niřān-ı istiva-yı asumān

Ya nedir dirsek iřāret cűbbeden

Cűbbe veřdir rastı ruvaħa beden

72a

Bu ten-i 'âlem daħi bir cübedir

Bu felekde naş-ı tac-ı kûbedir

Âlemüñ ervâhıdur eşbâhumuz

Nitekim ten içredir ervâhımız

Anuñçün olmışuzdur cübbe pûş

Başumuz daħi olubdur kubbe pûş

Ya nedir dîrsen siyâh-ı cübbeden

Ûatline nefsüñ işâret eglesen

Nefsini ñatlı eyleyen geyer siyâh

Kim ten-i Ka'be olur bî-iştibâħ

Bu yanumuzda ya nedir dirseñ ridâ

Ya'ni Hâkkuñ emrin eyler nirada

Bu yanumuza atmışuz fermânını

Bilmüşüz fermânını biz şânını

Ya nedir dîrsen ki neyden istimâ'

İdüb eylersiz haya huy u semâ'

İdeyin H'âce anide beyân

Hizmetüñüze ol daħi olsun 'ayân

Fil-ḥaḳıka işbu çarhuñ zādesi

Olmuşızdur zāde-yi azādesi

Atamız gün añamız yirdir bizüm

İkidirlik aşlımuz birdür bizüm

Oldur ebnā kim dōñe abasına

Meyl ide abā daḫi ebnāsına

Dönmeyen abāsına olmaz ḫālef

Ḳande varsa hem ol bulmaz şeref

72b

Atamızdır çünki ḫarc-ı bī- ḳarār

Biz daḫi ḫarc ururuz leyl ü nehar

Guş ḳıl kim ŝerḫ ideyin anı ben

Emr-i Ḥaḳdır kim cefrinden ŝadā

Ol ŝadā-yı rüḫdar ki eyler nidā

Ya‘ ni iy dervişler siz istimā‘

Eyleyüb leyl ü nehar idün semā

Kim size ben ‘ālem-i cāndan ḫaber

Virürem hem vaşl-ı cānāndan ḫaber

Vaşl-ı cānāndan ḫikāyet eylerüm

Derd-i cānāndan rivāyet eylerem

Sākī olub bezm-i vaḥdete bunı
Bize camı emr-i Ḥaḳdan virdi mey

Rūḫumuza ol camdan mey nūş idüb
Mest olub çün baḫr-i ‘umman cūş idüb

Raḳşa girür zerre veş ebdānumuz
Asumān-ı ‘arşa çıkār cānumuz

Ferşden ‘arşa temāşā eylerüz
Arzu-yı vaşl-ı Mevlā eylerüz

Raḳş iderler bizümle ‘arşiyān
‘Arşdan ferşe inüb çün ferşiyān

Ḳubbe-i eflakı güm güm nātumuz
Gümledür feryād-ı huy u hayumuz

Nāyumuz rakkas ider ‘arşīleri
‘Arşiyān-ı ḫas ider ferşīleri

Guş idenler nāyumuz avāzını
Ya neler ider en idüb derrāzını

Zirā bir muḫriḳ nefesdür nātumuz
Ḥalkı iḫrāḳa hevesdür nāyumuz

Her nefes ki anuñ dehānundan çıkār
 Çün ' alev her cān-ı sertapa yakār

Suzişi neyden daħi eyledüñ raqam
 Liki kağıt tutuşır yañar qalem

Biz ħod iy H̄āce temamet yanmuşuz
 Renk-i nār-ı nāyla boyanmışuz

Ya' ni nār-ı maħz olubdur cismümüz
 Maħv olubdur resmümüzle ismümüz

Resmümüz nār ismümüz nūr itdi H̄ağ
 Nūr u nār iy H̄āce birdir yaħşi bak

Nūr-ı Mevlāyı bizür pes yanayuz
 Nār-ı ' ışqa dem bedem pervāneyüz

Şerħ iderdin Mevlevilikden daħi
 Ol tariq-i ma'nevilikden daħi

Liki söz olur dıraz iy mu' teber
 Sāmi' a virür şadā eyler zarar

Bu kadar iy H̄āce taħrīr eyledüñ
 Saña bir miqdar taħrīr eyledüñ

Ol baħirden kaçresin kıldık beyān

Ol mihirden zerresin itdün ‘ ayān

Diyüb oldu ħāmūş ol pīr-i ‘ Alī

Ol diyār- ı Mevlevīlikde velī

Gör nice virür Ĥāce aña cevāb

73b

‘ Ārifāne lūtf ile idüb ħiṭāb

3.55. Cevāb-Daden-i Ĥāce-i Cihān Be-Seħunān-ı Şeyħ-i Mevlevīyān-ı

Ḳonevi

Çün Ĥāce-i Cihān Pīr-i ‘ Alī Ḳonevī’den bu Mevlevīlik bābında bu kadar kelīmāt-ı ‘ aşıkāne ve mermuzāt-ı ‘ ārifāne işitdi ve bu kadar ħarekāt-ı şādıkāne ve nügat-ı mestāne gördi ve bu kadar ħālāt-ı şevķ-engiz gördi ve maķalāt-ı zevķ-amiz işitdi. Ana göre iş itdi. Hemān sa‘ āt dehān-ı melāħat açub, zübān-ı feşāħat birle eyitdi: İy pīr-i silk-i Mevlevī ve iy mir-i milk-i ma‘nevī eydirsin ki biz Mevlevīlerüz ve murād-ı ma‘nevilerüz, mestan-ı mey-i camı bizüm meşnevīlerüz ki cübbe cismü çak levħa-yı vücūdundan resmi ve ismi pāk ve yüzümüz alūde-i Ĥaķ idüb ve şerri süzüş ve nālīş natı idrak eyleyüb çün cerħ-i eflak semāda çüst ü çelak olub her dem ve her an biñ cān u cihān u feza-yı cānān eyleyüb çün nāy-ı nālān feryād ü figān ve sekran u ħayrān nār-ı ‘ ışķ ile [74a] pür nūr çün şemi‘ giryān ya çün pervāne suzan ve çün ħazret-i Mellā-ı Cihān çarħuñ zādesiyüz diyüb çün ħarc gerdan çerh ivürüb cevlan idüb dāire-yi dehri çün pergar devran oluruz ki bizi istimā‘ āvāz-ı serāgazı nāy-ı derya-yı nār-ı ‘ ışķa istıgrak idüb sertapayı iħrāk eyleyüb geşt afaķ itdürür ki nişān-ı ‘ uşşak be cihān-ı ħāllak budur dirsiz. Eyledir eger Monlā-ı Rūm gibi ma‘lūm iseñüz ‘ ulūmda ve rūsūmda ‘ ışķda ve şıdķta aħvāilde aķvāilde namaz u niyāzda ve vilāyetde ve kerāmetde ve teveccūhde ve teşebbūhde şükrānda cevlanda cūşda ve

hürüşda ol vaqıt size istimā'-yı āvāz-ı nāy ve hārc-ı felek gibi semā'-y-ı huy u hay revādur ve eger anuñ gibi degil iseñüz size istimā'-yı nāy ve semā'-y-ı huy u hay hañadır size lāyık degildir. Hemān aña lāyıqdır ki liyākātin diyeyin zirā Menlā Hünkār Hāzretleri cemi'-i 'ulūm-ı zāhiriyyetde [74b] ve rūsūm-ı bañniyyede kāmil mükemmel müfezzel vücūd idi ki aña bedel hiç kimse yoğ idi. Ol zamānda eğerçi ol mekānda hayatta meşāyiḥ-i kibārdan ḥulafe-i şāhib esrārdan andan muḫaddem çoğ idi. Şeyḥ-i Muḥyiddīn-i 'Arabi ḥulafāsinden Şeyḥ-i Şadreddīn-i Konevī gibi rahimühüm Allah daḥi sair-i hulafe-i dīnden ve fukaha-i yakīnīden Mollā Hünkār anlardan mua'zzet idi ve müvehḥer idi. Amma deryā-yı 'ulūmda anlardan şināver idi ve meydān-ı ma'ārifde dilāver idi. Emir-i kalam idi ve şāhib-i nizām ve inṭizām idi. Kerāmetde vilāyetde cümlesine bahar ḥāl gālib mutlak idi ve fikri ve zikri berḥaḫ idi. Cümlesinüñ maḥbūbı ve maṭlūbı olmuş idi. Maḥbūbiyet meratıbın bulmuşdı. Sulṭānul 'ulamā Bahadīn-i Belḥinüñ ferzendi dilbendi idi. Belh pādīşāhı zālīm olub müsülmanlara zulm itdüğü Bahaddīn-i Belh gelüb bir ṭarīḫla niyet ḥac idüb kırık deveye kitābların yükleyüb bir nice [75a] yüz ḥüddam-ı refiḫ ile cemi'-i ehli ile 'ayāliyle Belḥ'den çıkub Ka'be cānına şerefeallah revāne oldı. Ol vaqıt Mollā Hünkār idi, yaşında idi Ka'betullaha varub ḥacılar oldılar. Andan Medīne- i resüle varub ve daḥi şerefeallah türbe-i münevver-i Muḥammed-i salavātullahi 'aleyhi ve selāmühü ziyāret idüb ḥāk-i pākine yüzler sürüb ve gözlerin yaşın aqıdub, birkaç gün taḫallüd itdüler. Andan Konya şehrine yetdiler. Anda mutavattin oldılar. Sultan-ı 'ulamā Bahaddīn-i Belhi Mollā Hünkār ḥaḫında eydirdi. Oğlum Muḥammed yedi yaşına girincek kalam-ı ḫadīm ṭamam hıfz itmişdi. Her ḫande revan olsa su gibi revān okur idi. On dört yaşına varınca bir gün ta'ṭīl itmeyüb cemi'-i 'ulūmı taḫṣīl ve tekmiḫ eylemişdi. Kerāmetinden biri budur ki dört yaşından sonra mugayyabet söylemeğe başladı. Her ne dirse vaḫī olur idi. Cemi'-i evkat-ı cemde benüm abdestüm [75b] ibriğın ol getürürdi. Hiçbir vaḫt getür dimemişdir. Dimedden vaḫtinde ihzār eylerdi. Ḥatta nıṣf-ı leyālīde daḥi ḥācet olıcaḫ hiçbir gice anı uyur görmemişdir. Her ḫaçankim uyḫudan uyansam ayağım ucunda ḫāzır ayağ üzre baña nazır görür

idim. Elinde ibriḳ gezme dirdüm. Hezār fikun sadıḳun veliyyün taḥḳıḳun Mollā Hünkār'un vilāyetine ve nihayi kerāmetine gayet yoḳ ol erenlerün temizi ya'ni Hāzret-i Şemsi Tebrizi uluvvi himmetle ve sümuvvi vilāyetle tayy-ı zamān ve tayy-ı mekān idüb her vilāyeti ve her menzileti ḫāiri ḳudsi gibi ḫayarān olub, seyrān eyledi. Üzerine lāyık bir yār-ı sadıḳ ve gemküsar-ı muvāfiḳ ve bir şuride-i 'āşık bulmayub Hāḳ celle ve 'alā dergāhına yüz sürüb, gözyaşın aḳıdub eyitdi: Bārī Hūdā' ya baña bir yār-ı vefādar ve nigār-ı nigukār ve renc-i cānda hem serum ola ve cānānda hem sırrum ola saklaya akıbet serum daḫi [76a] aña feda idem. Bu cihāndan gidem. Hemān dem cānib-i cenāib-i 'izzetden cān-ı semī' ne bir nidā geldiği vilāyet-i Rūma var Konyā'da Veledi Bahaddīni Belhi Muḫammed'e pūş Şemsi Tebriz ol merdi Temiz hemān dem yirden başın ḳaldırub turdı. Yola ḳadem ḳoyub zemin ü zamāni durdı. Anı sürdi Konya şehrine geldi sürdi. Anda Mollā Hünkār Medresesi ḳurbında Kāruban Sarāyun kapısı önünde oturdı. Hūdāvendigar Molla Celāleddin daḫi her gün altmış müsta'ide ders virürdi. Ol gün dersden fāriḡ olub medreseden ḳıkdı, atına süvār olub, evinden yaña reftar gösterdi. Cümle müsta'idler önüne düşdiler, yolu Şemsin Tebriz oturduğı Kāruban Sarāyun önüne uğradı. Şemsün beraberin gelecek gördi. Şemsin başında bir ser buride külah yektā keçeden ve arkasında bir nemed-i siyāh fark olmaz giceden ve yüzi çün bed rüzūca ve özi ayine-i [76b] kiti-nümā kendü eyitdi: Hiç bunuñ gibi kisvet pūş derviş ya hoş gördüğümüz yoḡ idi diyüb selām virdi, geçdi gitdi. Şems daḫi selāmın alub, turdı. Mollānuñ licamın dutdı. Mollā eyitdi: Ne ḫacet derviş. Şems eyitdi: ḫacet oldur ki cism-i lāḫifüñüzi gördün, ism-i şerifünüz daḫi bilmek dilerüz. Mollā eyitdi: İsmümüz Muḫammedin-i Baḫadın-i Belhi'dir. Bu istifsardan garaż nedir? Şems eyitdi: garaż oldur ki sizlere bir su'ālim var. Monlā eyitdi: su'ālün eyle görelüm, seni murādına ir görelüm. Şemsi eyitdi: Muḫammed mi 'azimmüşşandır Bayazıd Mollā eyitdi: Yoḳ yoḳ derviş Bayazıd kimdir? Anuñ ümmetinden bir bir fakür ü ḫaḳır. Kendü ve nefsine acir ve esir ya kime olasız zahir destimüz Muḫammed şallalahü 'aleyhi vessellem 'azimmüşşandır, ḫabibürrāhmandur ve rāhmet-i 'ālemiyandır ve peygamber-i aḫir zamāndır ve şefi'-i

gürûh-ı ‘uşyandır ve milk-i kevneyne sultandır. [77a] Şemsi eyitdi ya niçün Beyazidi Subhāni Muazzame Şani didi ve Muḥammed ‘aleyhis selām subhānun maabad nak hak ibadetin buyurdı Mollā Şemsiden bu sözi işitdick bi-ih̄tiyār hemān dem atından aşğa indi Şemsün elin eline alub evine geldü. Kendünün bir ḥālvethānesi vardı aña Şems ile ikisi girüb ḳapusın muḥkem berkitdiler. Kırk gün kırk gice egleşib terk itdüler ḥaḳayıḳa deḳayıḳa girdiler. Ab u gil silkinden çıkub cān u dil milkine irdiler. Güya bir ḫarafdan iki yādam gibi vaḫdet-i tam bulub hem cildü hem lehmü hem ‘azīm hem ‘ırḳu hem demmü dem ü hem sırru hemser oldılar. Bir rivayette üç ay dimişlerdir amma eşaḫ rivayet kırk gündür. Çün erba‘in ḫamam olıcaḳ Şems Tebriz ve ol merd-i temiz ḥālvethānenün ḳapusın açub çıkdı, gitdi, öziñ gayib itdi. Hiç kimse bilmez nitdi. Tāir-i Ḳudsi gibi ‘azm hicaz idüb, [77b] pervaz itdi ve Ḥazret-i Monlā daḫi oḒlı Sultān Veled emretti. On dört nefer nāyzen bulub getürdüler ve başlarına birer terk yektā külah bi-terk farkı elifler geçürdüler ve üzerlerine birer dülbend şardırub ḳafalarından ḫaylasanlar sarkıtdılar ve arkalarına birer iki bütövi siyāh cübbeler geydiler ve kendüzi daḫi başına anlaruñ külahı gibi birer külah geydi. Üzerine dehān renk iki dülbend bülend tutub şardı ve ḳafasından ḫaylasan şarkıtdı. Ta beraber kemer boynuna bir āḳ dülbenden ridā bıraḳdı. Ta damen-i ḳabāya beraber ve arkasına bir siayh ince çuḳadan cübbe geydi. Bādezan çileḫānesinden çıkdı ve nāyzenlerin önüne bıraḳub ve kimi ardınca yürüyüb ve kendü mabeynlerinde çerḫ var. Bazar bebazar mahalle be mahalle döne döne ‘aşıḳane ve güne güne mevzun-ı ilahi kelimatla mestane metbu‘ ḫarekātla ve ‘ārifāne guft u gu ile ve çün divāne hay u huyile çün baḫri bi-giran [78a] cüş u ḫurüşla şehri devr itdi. On gün, on gice egleşür bi-terk idüb nefsine cevri itdi. On günden sonra yine ḫālvethānesine girdi. Bir iki günden soñra yine savme‘ sinden çıkdı. Evvelki üslub üzre on dört gice gündüz semā u şafā ve şevḳ ü vefā gösterdi. Ol kisvetden çıkmayub müdām semā‘ ādet idindi. Medreseden vaz geldi, ders virmez oldı. Kıtāblarınun, evrāḳın bad-ı hevāyı ‘ıḫḫa virdi ve ḫubbe vü destarı ‘ari semā‘ ü istimā‘ sada-yı nāyı şevḳe deḒişdi. Şiše-i tengi namusı seng-i melāmete celdi. Cüş-i ‘ıḫḫ Monlāya bir derecede cünbüş

itdirdiği Monlā Hünkār divane oldu diyü hālâyık şehri cümle guluv idüb divana vardılar beglerine arz eylediler beg daği Şeyh Şadreddīn ve sair hulafesi ‘‘ulamā yı cemi‘ idüb Mellā’yı daği da‘vet eyleyüb [78b] eyitdiler. Siz bir Mellā-i Rūm olasız ve ruy-ı meskūtda Mevlevīyetle ma‘lūm ve şāhib ‘ulūm derecātla bizden evlā ve ‘alā olasız. Hasebde ve nesebde yine eyle niçun bunuñ gibi harekāt-ı nā-meşru‘ ve şüru‘ idersiz. Hesabuñuza ve nesebüñüze değer mi namuñuza ve şanuñuza nişānuñuza düşer mi ve eger ‘aklıñuza ihtilāl vāki‘ oldıysa buyuruñ mu‘ālece idelüm diyicek Hāzret-i Monlā anlaruñ bu sözlerin işidecek gönli deryāsına cüş gelüb eyitdi:

3.56. Cevāb-Dāden-i Mellā-i Rūm Be Kelam-ı Manzūm

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Oluñ agāh siz iy hoş yārān

Şarab-ı akl ile serhoş yārān

Ṭutuñ neyden yaña siz kuş u huşi

Diyem cānumdaki cüş u hurūşi

Çıķub dersşāneden hālvet serama

Selām virüb giderdüm haş u ‘amā

Meger ‘ışķ ezel bezminde Allah

Baña bir sāķī göndermiş ki nāgāh

İrüb hun Ṭāir-i ķudsi felekden

Beşer şüret velī ziba melekden

Şarab-ı ʿışkla bir cam elinde

O rûh efzâ o dil aram elinde

79a

Baňa sundı alub ben nûş kıldum

O demden pes ħurûş cûş kıldum

Beni bir vechile mest itdi ol mey

Ki cismüm bilemedüm meyyit mi ya hay

Ben istıgrāk iken ol baħr-i segre

Görünmezken gözüme gün kaṭre

Yine ol Tâir-i Ẕudsi hevāya

ʿUruc itmiş maḳāmat-ı ʿulāya

O lelden ğayib ol gül rûh gözümden

Be külli el yudum kendü özümden

O lelden ğayib ol servi gül endām

Özümden gitdi ʿakl u şabru aram

O lelden ğayib ol sākī -i cān bahş

Teni bī-cān kaldum hemān naḳş

Zemam-ı ihtiyār elden bu şendi

Düşüb bu şişe namusı üşendi

Ḥurūṣ u cūṣ ile girdüm semā^ç

Dilerven ūur-ı nāy istimā^ç

Şadā-yı nāyı bir dem itsem guş

Helāl eyler beni cānumda cūş

Meyüñ şūra^ç eđerçi hürmeti var

Devā için velikin ruḥşatı var

Neyüñ daḫi kulağıma şadāsı

Girüb bu derdümüñ olur devāsı

Neyüñ efgānına meşgöl olur ven

Teselli-i dil ü cānı bulur ven

79b

Ki ney virür ḫaber cānān elinden

Baḅa dırsız ney anuñ dilinden

Zübān-ı ḫāl ile vuşlat kelāmın

Baḅa söyler getirür Ḥaḫ kelāmın peyāmın

Serāgāz eylese nāy cūş u āvāz

İder cānānuma cān murgı pervāz

Olub vāşıl vişāl-i yāra oldem

Hemīşe bāb-ı vuşlatdan urur dem

Anuñçün bende gyanem hemîşe

Reh-i cānānda boyañam hemîşe

Benim ma'ānide nāy-ı bezm-i cānān

Anuñçün dembedem eylerven efgān

Bu nāy-ı yārde idinmişimdür

Refiķ-i çardeh idinmişimdür

Benimle dembedem sāzlardır

Ṭariķ-ı 'ıŝķda hem rāzlardır

Figān u nālde hem demlerümdür

Dil ü cān sırrına maḥremlerümdür

Derun-i dilden idünce serāgāz

Olur biz birbirümüzle hem āvāz

Dil ü cān-ı cihān iḥrāk ider biz

Cihān ḥalkın bize 'uŝŝaķ biz ider

Uçunca murg-ı cān bu ten ḳafesinden

Yañar çün şem' bu muḥriķ nefesden

Olursam bir nefes neyden cudā ben

Helāk olurven oldem fūrķāte ben

80a

Beni nālān ider bu nāliş nāy
Beni giryān ider bu nāliş nāy

Beni bu suzişi nāy idüb iḥrāk
İder cismüm çerāğı bezm-i ‘uşşak

Zebanum ol çerāğ üzre fetīle
Ḳālamum şu‘ le bu rüşen delīle

Kelāmum oldı muḥrik ol cihetden
Kim işitse yañar çün şem‘ -i rüşen

Ẓiyā virüb ḳulūbe ‘āşıḳāne
Söziñdir yaña yaña ‘āşıḳāne

Kūlahum eyledüm yektā vü bī-terk
Çeküb farḳına bir sebz-i elif berk

Ki teşbīh eyledüm eflāka anı
Elifdir üstüvāde kehkeşanı

Ki ya‘ ni ol nişāndır üstüvāya
Kūlahumdan işāretdir semāya

Serüb üstüne destār-ı cinānı
Ki ya‘ ni başa aldum asumānı

Salıvirdüm kafadan taylasanı

Ki ya' ni erde itdüm bu cihānı

Rida-yı boynuma aldım ki ya' ni

Muṭi' -i emir ma' būdem yemanı

Anuñçün cübbe bu şem ben ki bu ten

Hemāne cübbedür cāna Ḥudādan

Beden çün cān cihān bir cübbeveşdür

Kişi bilmek öziñi böyle hoşdur

80b

Siyāh geydügüme budur işāret

Ki katl-i nefse pes oldur beşāret

Siyāhdur cübbesi hem Ka' be'nüñ bak

Ten-i merdi Ḥudā ḥod ḥāne-yi Ḥaḳ

Semā' girdüğüm çün cerḥ-i gerdan

Hem idüb şarka ğarba sim ü efşān

Budur remzüm ki çarḥuñ zādesiyem

Anuñ ferzendiyem azādesiyem

Atasına dutan oĝlan ḥālefdir

Ve ger ne dönmezse nā-ḥālefdir

Alūmı şarka ğarba salduğumdan

‘Araz oldur ki çerhe cān atarven

İderven remz ile ervāhı davet

Gelüb ta ideler bizümle şöhet

Beyān itdüm size aḥvālimi ben

Semā‘ u nāyile aḳvalumi ben

Velī itdüm baḥirden ḳatre taḥrīr

Mihirden eyledüm bir zerre taḳrīr

Diyüb turdı semā‘ girdi oldem

Şadā-ı nāylar eflake irdi

Feleklerde melekler herce girdi

Şaḥasın zelzele düşdi zemīne

Bakamazdı ḥālāyık birbirine

Sera sima olub yekser çu serḥoş

Çü deryā-yı firavan itdiler cūş

Kimi geş oldı bilüb şafā sen

81a

Oldı nāreler çün rad bi bak

Şadādan itdicek tas eflāk

Olub monlā daḥi çün çerh-i gerdan

Revān oldı ‘azel kupan-ı giriban

Çıķub divandan çün üştüri mest

Döñe döñe salub her cānına dest

Varub girdi o ḥālvethānesine

Kim ola yādla sine besine

Çün Mollā Ḥünkār hezār efgān u zār idüb dolab var eşkibar olub döñe döñe reftar gösterüb ve gune gune güftār ile anlaruñ aralarından çıkdı, gitdi. Ol şehrūñ begii ‘ulamāya ve fuķayā nazar idüb Mellā ḥaķkında ne buyurursız didi. Cümlesi Şeyḥ Şadreddīne müteveccih oldılar. Şeyḥ eyitdi: Biz anuñla söz söylemişüz egerçi ki istimā‘-yı şadā-yı nāy ve itdügü semā‘-ı huy u hay nā-meşru‘dur. Amma aña matbu‘dur. Zirā ol dāire-i ‘ışķa düşmüş, ‘aşık-ı şādık olub, vaşl-ı maşūķa lāyık olmuş vaşlın mertebesin bulmuş ve ve şerīa‘t dāiresinde yüz bizüm anuñla ne sözüümüz var diyüb yirlerinden tırdılar [81b] maķāmlarına gitdiler. İmdi iy Mevlevīler tarīķ-ı Monlāda ma‘neviler, şāḥib esrār-ı meşnevīlerüz dirsiz. Eger siz daḥi Ḥazret-i Monlā gibi merd-i şāḥib derd olub nefsi düşmanla her nefes bezd idüb bezm-i sulṫān-ı ‘ışķda şıdķ sākīsı elinden cam-ı şarabı şevķ alub nūş eyleyüb, serḥoş olursanız Mevlevīler tarīķ-ı Mollāda ma‘neviler olursız. Size daḥi istimā‘-yı şadā-yı nāy ve semā‘-ı huy u hay revādur ve eğer eyle degilsenüz ḥaṫadır. Hem menākıb-ı Monlā mezkūrda böyle meşṫurdur. Zirā mevli dört ḥarfdir. Mevlevīlik ma‘nāsına zarfdır. Evvel ḥarfı mimdir. Mim müdāma ve mestliģe işāretidir. Ya‘ni Mevlevī olan kimse müdām-ı ‘ışķla sermest olub cübbe-i cismi çak idüb resmi ve ismi yüyüb pāk eyleyüb çün ḥaķ pest ola. Gāḥ çün eflake çerh ura. İkinci ḥarfı vavdır. Vav vefāya işāretidir. Ya‘ni Mevlevī olan kimesne her kişiyeye meretebe [82a] since vefā şüretin gösterüb ki şafā sīretin göre. Üçüncü ḥarfı lamdır. Lam likāya işāretidir. Ya‘ni

Mevlevî olan kimesne vüsûl bulub dâim nâzır likâ-yı cānān olub, hayrān qala. Dördüncü harfi yâdır. Yâ yakîne işâretidir. Ya'ni Mevlevî olan kimesne şekden tamam hâlas bulub şâhib yakîn ola. Ta ki Mevlevîlik mertebesin bula diyüb, Hâce-i Cihān oğlu Netîce-i Cān'la yirlerinden tûrdılar, hânkâhdan çıkdılar, revāne olub hâlvet hânelerine vardılar. Çün Mevlevîler hâlifesi Seydi Aḥmed ile şeyhleri Pîr-i 'Alî Konevî Hâce-i Cihān'un bu vechile kelīmāt-ı ma'neviyesin işitdiler ve harekāt-ı Mevlevîyesin gördiler, tahsinler idüb, aferinler getürdüler. Ol gice anda olub yârindesi 'alâesseher guc itdiler. Beyābāna kadem koyub, revāne olub, gitdiler. Hâce-i Cihān daḥi oğlu Netîce-i Cān'la şalāt-ı subḥı eda idüb ve şükr-i Hudā eyleyüb seccadelerinden tûrdılar [82b] rāha girüb hânkâha geldiler, gördiler Mevlevîler cemā'atı gitmişler. Yine maḳāmlarına geçüb kârar gösterdiler, üzerlerine vakār vurub birbiriyle güftār idüb, efkâra meşgûl iken gördiler daḥi bir cumhūr-ı tâife daḥi gelür.

3.57. Āmeden-ı Tâife-i Edhemiyān Be-Hânkâh-ı Hâce-i Cihān

Edhemîler gürûḥu güzel vücûhla müşekkel gözleri mükeḥâl başlarında birer bî-terk kûbbe mişal müdevver heft tâcları pür noḳta ve ol tâclaruñ farklarında birer yeşil taşdan dögme ve ol dögmeleruñ uclarında birer yeşil şaraba sarkıtmışlar. Omuzlarına beraber ve sebleleri kırkık mua'reber müḥib-i şerîa't sünnet ve lihyeleri şarkık ve muṭtareber mucib-i şerîa't ve arkâlarında birer yekleri bol mürekka' yeşil dökerler ve boyunlarında birer tesbiḥ salavāt ve tevḥîd-i güyan-ı tekbîrat ve temcîd-i günān Hâce-i Cihān'un hânkâhına müteveccihe oldılar. Hâce-i Cihān daḥi fil-hâl yerinden tûrdı, [83a] istikbal eyledi, anları bu meşru' şüret ve bu metbu' sîretle göricek gayet sefa sürüb lûtf u vefā gösterüb, önlerine düşüb hânkâha getürdi. Miskinlik idüb meskenlerin gösterüb, buyuruñ müşâfirler didi. Anlar daḥi miskinlik idüb meskenlerüne geçüb sâkin oldılar. Hâce-i Cihān daḥi hemān hizmetkârlarına işâret eyledi, sofrā döşeyüb ni'met getürdüler. Çün ni'met yediler, Allah'a ḥamd u senā idüb, şâhib-i hânkâha du'â eylediler. Daḥi pîrān-ı piş kademlerünüñ rûḥların

yād idüb, şād kıldılar. Bāde rüsüm-ı kadīmleri üzre mevzūn ilahi sözler okudub ve zıkr idüb deryalin cūş u hurūş eyleyüb, hāmūş oldılar. H̄āce-i Cihān daḫi giribān-ı tefekkürden başın kıldırub, eyitdi: Şafa geldüñüz müşāfirler ve kadem getürdüñüz dervīşler ne diyārdan gelürsüz ve ne t̄āifedensüz ve size kim dirler ve p̄irünüz kimdir ve p̄irüñüzüñ p̄irüne kim eydirler. [83b] Çün Edhemīler şāḫib zāviyeden bu vechile su'al işitdi. Fil-ḫāl ol ḫālifeleri Dervīş Abdulmecid dizi üzerine gelüb eyitdi: İy H̄āce biz diyār-ı 'Acem'den gelürüz, Belh ferzendeleriyüz ve bu şeyḫümüzüñ adına Ḥamdi Belhī dirler ve bunu şeyḫine Ḥamidī Gerhi eydirler. P̄irān-ı silk-i t̄arīkat ve m̄irān-ı milk-i ḫaḫikat dūrurlar diyüb, sākın olıcaḫ. Hemān sa'āt Şeyḫ Ḥamidī Belhi giriban-ı sükūtdan başın kıldırub, dehān-ı belāgat ve zübān-ı feşāḫat birle cūş gösterib eyitdi.

3.58. Meşnevī Der Ḥulāşa-i Şeḫun Ez Zübān-ı Edhemiyān-ı Kühün

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

Ela iy H̄āce-i şāḫib sa'ādet

Veya baḫr-i kerem kan-ı seḫāvet

Su'āl itdüñ bize çün aşlumuzdan

Cevābuñ virelüm gūş eyle tek sen

Bil İbrāḫīm Edhem şāḫumuzdur

Semā-yı māḫ-ı dilde māḫumuzdur

Bil İbrāḫīm Edhem Ḥānumuzdur

Dil ü cān milketi sulṫānumuzdur

Cihānuñ milkine sulṭān iken ol
Bozub bu tāc u taḥṭı han iken ol

84a

Bıraḫtı arkadan zerrīn libası
Alub alnına bir eski balası

Reh-i faḫre girüb derviṣ oldı
Ḳoyub Dünyāyı bī-teṣviṣ oldı

Ne Dünyā el yudı külli özinden
Ki çıkdı mā‘ şivallah gözinden

Fenā ender fenāda oldı fānī
Beḳā ender beḳāda buldı cānı

Anuḫcün cānlaruñ cānānı oldı
Ne Dünyā Aḫiret sulṭānı oldı

Biz anuñ bārigāh-ı bendesiyüz
Biz anuñ bendesi efgendesiyüz

Bizüz bu ‘ālem içre Edhemīler
Göñüller yāresine merhemiler

Göñüller derdīne dermān ider biz
Bu cānı vaşıl-ı cānān ider biz

Vilāyet milkünün serverleriyüz
Kerāmet silkünün rehberleriyüz

Kanāa' t maḥzeninün ḥāzini biz
Selāmet meskeninün sākini biz

Bizüz kencine-i esrāra vāqıf
Bizüz 'ālemde sulṭān-ı 'avārif

Ma'ārif baḥrine gavvaşlar biz
'Avārif maḥfilinde ḥaşlar biz

Ferāgat küncinün kencinesiyüz
Degil miyüz diba kencinesiyüz

84b

Bazar-ı fenā 'urrāflar biz
Be cānān nakd-i cān şarrāflar biz

Faḳīrüz şūreta gerçi feemma
Ganīyüz sırta ta pa māl-ı ma' nā

Saḥa iy Ḥāce biz ma' nā yüzinden
Ḥaberler virelüm ol yüz öziñden

Nişar üstüne dīnār-ı ma' ānī
idüb 'arz idelüm biz nüktedānı

Başumuz üzre bu t̄ac-ı müdevver
Mişālīdir kübāb-ı çerh-i aḥzar

Yaḥud olması bī-terk yedi kat
Olur sebi‘ semāvata işāret

Ki ya‘ ni boyadı kat asumānı
Çü efser almış ser üzre anı

Nükat kim t̄acda var aşikāre
İşāretdir nücūm-ı bī-şūmar

Ya farkı t̄ac üzre taş dökme
Dimekdir başumuz bu ḥalḳa degme

Kināyetdir bu ma‘ ānī meskenetden
Bu ma‘ ni yek hezārān saltañatdan

Kim olur meskenet milkine mālīk
Olur her dü cihān milkine sālīk

Ki ya‘ ni ‘ālem-i ten ‘ālem-i cān
Anuñ taḥt-ı yedīnde ola her an

Ki zirā meskenet Aḥmed işidir
O nūr-ı Ḥaḳ Muḥammed cünbüsidür

85a

Bu cümbüş devlet-i 'uzmā degül mi

Bu devlet vuşlat-ı kübrā değil mi

Pes eyle olsa iy yār-ı vefādar

Diyen kim andan 'alā sultān var

Daḫi dökme ucındağı şaraba

İşāretdir fial- i ıztırāba

Başumuz üzre ya tuu' 'ālemdir

Ki şāh-ı Edhemīlige 'ālemdir

Daḫi bu cübbe vü ırķa mişāli

Değil midir cihāna bī- havālī

Yeşil olduğına bunlar işāret

Ki cennetlige olmışdur beşāret

Bu 'ālem cübbesinüñ cismiyüz biz

Bu cism içinde ruḫuñ kısmıyuz biz

Bizüz ervaḫ-ı kāinātuñ

Bizüz cānān-ı cān-ı mümkinātuñ

Ki ser tapayı biz rüḫ-ı revānuz

Beşer şeklinde seyyahı cihanuñ

Nirde görsevüz bir qabil insân
İder biz gönlinüñ derdine dermân

Urur biz yâresine merhem anuñ
Olur şihhatde gönli her dem anuñ

İdünüb biz anı yâr-ı vefâdar
Olur biz çün nücüm afâki seyyâr

Ṭarîkatda bizüz aqtar-ı ‘âlem
Ḥaḳikatde bizüz cânân-ı âdem

85b

Budur iy Ḥâce râh-ı Edhemîlik
Gönüller yâresine merhemilk

Beyân itdüm baḥirden qaṭresini
‘Ayân itdüm mihirden zerresini

Diyüb Şeyḥ Ḥamîd oldı mürâkıb
Sülûkından beyân itdüm meratib

İşit Ḥâce nice virür cevâbı
Müvecceh söz ile idüb ḥitâbı

3.59. Cevâb-Daden-i Ḥâce-i Cihân Be-Seḥunân-ı Şeyḥ-i Edhemîyân

Çün Ḥâce-i Cihân Şeyḥ Ḥamîdî Belhî’den Edhemîlik ṭarîkından bu kadar kelîmât-ı kerâmet nümâ işitdi ve ḥarekât-ı vilâyeti guşe gördi. Hemân sâa‘t dehân-ı

melâhat açub, zeban-ı feşâhat birle eyitdi: İy Şeyh Edhemî şûret ve Edhemî kisvet pîr-i silk-i tārīkat ve mir-i milk-i haqikat diyüb, eydirsiz ki ol gönüller yâresine sözi merhem. Ya' ni Hazret-i İbrâhîm Edhemî bizüm sulţânımızdur ve gönümüz tahtında cânânumuzdur ve derdümüze dermânumuzdur. Biz anuñ bārigāh-ı bendesiyüz ve hem bendesinüñ efgendesiyüz ki bu 'âlem-i fânide Edhemîlerüz gönüller yâresine eylerüz [86a] ve şihhatler virüb hemdem idünürüz. Vilâyet milkünüñ serverleri ve kerâmet silkinüñ rehberleriyüz ve kûtb-ı 'âlemüñ ve güzide-i ben-i âdemüñ ma'ânide İbrâhîm Edhem'ün kâim maqâmıyuz ki bu yedi kat kubab-ı eflak mişal tâcları başumuz üzre alub yürürüz ki Haq celle ve 'alâ evliyâ-yı tahtı kübâbı lâeyri fuhum gayrı buyurduğı veliler çün İbrâhîm Edhem bizüz dirsiz eşkalde ve aqvalde aña beñzersiz. Amma efâ' lde ve aqvalde bilmerem.

3.60. Kıta

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Hırka vü tãc u saçal kıil u kãlile hemãn

Olmaz iy dervişler derviş oluñ

Kul hevâyı huy u hayı terk idüb cân cihãn

Vecd ü hãlet hãşıl eyleñ muqbil-i dergãh oluñ

Bildüñüz 'âlem-i fenã dirsiz dağı fãni oluñ

Vãşılullah olmaz m'ãşivallah terk

İtmeyince mãlik iy dervişler agãh oluñ

Zirã ol esrãr-ı 'ilm-i ledünniye mağrem

Ya'ni İbrāhīm Edhem rāhmetūllahi Belḡ vilāyetine pādīşāh idi, şāh oḡlı şāh idi ve ne maḡrur 'izz ü cah idi ve mülāzım dergāh ile idi. Saltañatı külli terk [86b] itmeyince ve kemeri meskeneti canı miyatı berk itmeyince vaşılullah olmadı ve kırb-ı vuşlat ile bulmadı. Aşlın size beyān idüb, feri'n 'ayān eyleyin. Ḥazret-i İbrāhīm Edhem bir gün bir niçe ḡayl ü ḡaşem ile ve sipah hidmet ile esbi tazılara süvār olub, bazilere şikār kaşdına gitdi. Gör ki nitdi bir şahrada giderken nā-gāh bekudreti ilahi İbrāhīmüñ öñinden bir kıulan zāhir olub kaşdı, gitdi. İbrāhīm daḡi eline tir ü keman alub hemān kıafasınca devan revan oldı. Kıulan daḡi bir nice guh u şahrā ve deşt geşt itdi. İbrāhīm 'askerinden ayrıldı. İbrāhīm kıafasından yitdi. Dilediḡi reḡe kıulan dönüb 'Arab dilince İbrāhīme eyitdi: ahize hulikte em biheza umirte ya İbrāhīm. Ya'ni iy İbrāhīm sen bunuñ içün mi yaradılduñ yani buna mı emrolundun ki bir ata süvar olub ve elüne tir-i keman alub askerini koyasın ve ben biçārenüñ cānına kıyasın. Çün İbrāhīm ol dem ki kıulandan bu kelamı dil-i duzi ve bu beyam-ı cān [87a] sözi işitdi. Gör ki ne iş itdi. Derun-i dīlden ah idüb ḡāl ü mecāli kalmayub atından yire düşdi. Aklı başundan gidüb yetdi. At yine geldiḡi yola dutub gitdi. Çün İbrāhīm Edhem yine kendüye geldi, başın kıaldırub gördi atı gitmiş, yirden turdı, piyāde beyābāna kıadem kıoyub, revāne oldı. Bir şahrada bir çoban gördi, koyun güder, yanına varub eyitdi: İy çoban gel seninle kıaftan deḡişelüm. Çoban eyitdi: İy şāh-ı cihān ben senüñ kıulunam ve bu koyunlar senüñdür. İbrāhīm eyitdi: Seni azāde eyledüm ve bu koyunları saña baḡışladım. Tek Ḥaḡ ta'āla ben 'āşinüñ 'işyanın baḡışlasun diyüb arkasından ol şāhān libaşların kııkārub çobaña viridi ve çobanuñ ol faḡīran libaşların alub geydü ve eyitdi: İy çoban zinhār benüm ḡālinden bir şāhsa ḡaberdar eylemeyesin diyüb gitdi. Çoban eyitdi: Nereye gidersin. İbrāhīm eyitdi: Ben şayda [87b] gelmişdür. Amma beni şayd itdiler ve şehsüvār-ı 'ışkuñ fitrakine kıayd eylediler ve baziye kııkmışdum ki tıfl-ı dili eyleyem. Amma başımdaki yazı baña bir yazı gösterdiḡi Dünyā yazıları baña ḡarām oldı diyüb gitdi. Andan toḡrı Ka'beye şerefeḡāllāhe vardı. Anda bir niçe yıl mücāvır oldı. Mekke taḡlarından gündüz odun kesüb arkasına alub daḡi şehre gelüb, dört akçeye virürdi. İkisın faḡr u fāḡa ehline

şadāka eylerdi ve ikisin ete ve ekmeğe virüb Mekke haremine gelüb fukāra ile nafāka idünürdü ve gice ta sabaha dek t̄aa' t eylerdi. Andan soñra anuñ menākıbına nihāyet yokdur ve kerāmetine gayet yokdur. İy dervīşler bu hikāyetden 'araz ve bu rivāyetden murād oldur ki İbrāhīm Edhem 'ışk bazarında saltañatı, meskeneti değışdi. Ya'ni varlığını yokluğa virdi. K̄ulli fenā bulub beķā 'ālemine irdi ve öziñi fūrkat yirinden irdi. Vuşlat [88a] sarāyına girdi. Siz nekūn virüb meskeneti aldınız ki dervīşlik bābıdan dem urub esrār-ı 'ilm-i ledünniyye maħrem geçünürsüz ve t̄arīķ-i kanaā' t-i İbrāhīmde refik-i şābit kadem dirilürsüz ve şāhib-i 'ilm ve kutb u 'ālem ve güzide-yi ben-i ādem bizüz dirsiz amma anuñ aħvālinden haberdār değılsiz. Size bari be' ināyet-i Bāri anuñ aħvalin temsil yüzinden taħķiķ idüb, sizüñ aħvālünüze taṭbīķ eyleyin. Ma'ānide vücūd-ı ādem bir 'ālemdir ki ne varsa ādemde vardır. Zirā ādem 'ālemüñ ferzendidir ki başı asumāna beñzer ve kaşı hilali şekli kemane beñzer ve gözi sitareye beñzer ve yüzi afitāba ve sac u saķalu seħāba beñzer ve sözi āvāz-ı ra' da beñzer ve gazābı şimşeğe beñzer ve gülmesi gün açılmasına beñzer ve ağlaması olıcaķ gözi yaşı acılığı baħr-i kaṭarāt-ı yağmura beñzer ve cismi zemine beñzer ve yağları balıklara beñzer ve gönli Ka' beye beñzer ve cānı bu vilāyetde [88b] sulṭāna ve 'aķlı vezir-i kārđana beñzer ve nefsi ete beñzer ki cān sulatnınuñ merkebidir. Ya'ni İbrāhīm cān nefsi etine süvār olub leyl ü nehar hevā beyābānına düşüb lezzāt-ı hevesin kulanını kovalayub, şikār eylerken Hāķ ta'āla kulan dehānından zübān-ı hāl ile haber-i t̄arīķat virüb eşer-i haķikat gösterdi. İbrāhīm cānı daħi kulanı bu haber-i rehnümāyı ve bu eşer-i fezayı işitdicek atından düşdi. Ya'ni lezzat-ı nefsaniden vaz geldi. Huzuz-ı rüħāniyete şürü' itdi ve çobanlık daħi ma'ānide sulṭānlıktır. Koyunlar riyādır, riyā daħi hevā vü hevesdir ki anları külli terk itdi. Vardı gönli āridi ki beytullahdur aña girdi, kaldı. Vuşlat deryasına taldı. Ya'ni aşlına vaşıl oldu ve Hāķka vüşul buldı. İmdi iy dervīşler sizüñ daħi cānuñuz İbrāhimi vücuduñuz cihānında ki sulṭāndır. Lezzāt-ı nefsaniyeden vāz gelüb huzuz-ı rüħāniyeye [89a] şürü' itdi ise vücūd-ı sulṭānın meskenete değışüb gönül Ka' besine varub girdise siz daħi bir İbrāhīm gibi kanaā' t maħzeninüñ hāzınleri ve kerāmet

meskeninüñ sâkinleri ve ma‘ârif bahrinüñ gavvaşları ve ‘avârif mahfilinüñ haşları ve fenâ bazarınüñ ‘ârifleri ve her dem nükud can şadıqları siz ve eşyâ deñizi ‘âlem cübbesinüñ ervâhidur ve biz aqtab-ı ‘âlem ve güzide-yi ben-i âdemüz dirsinüz revadır ki sözüñüz her derde devâdur, öziñüz dü cihâna pâdişâhdır ve yüzünüz çün şems-i duhadur gönlüñüz ayine-yi kiyyi nümâdur. Eger bu didüklerüm gibi degilsenüz Edhemîlerüz demek haţâdır. Zirâ da‘vañuzda düşersiz. Bir yoldan dañi Edhem dört harfdır ve Edhemîlk ma‘ânîsine zarfdır. Evvel elifdir. Elif Allaha işâretidir. Ya‘ni Edhemî olan kimesne cemi‘-i kavlı ü fi‘ili ilahi ola ki vücûd-ı milkinüñ pâdişâhı ola. [89b] İkinci harfi dâldır. Dâl devâma işâretidir. Ya‘ni Edhemî olan kimesne tarîķinde devâm şebat göstere ki şerr-i şeytândan necât bula, murâda vâşıl ola. Üçüncü harfi hâdır. Hâ himmete ve hidâyete işâretidir. Ya‘ni Edhemî olan kimesne her dem Haķ ta‘âla hazretinden hidâyet taleb idüb, öziñe ‘ulüvvi himmet eyleye ki bârigâh-ı Haķda sümûvvi mertebiyat hâşıl ide ki Dünyâ’dan Ahiret’e îmân-ı kâmil ile gide ki Hazret-i ‘Alî merziyallahî ‘anhü **“ulüvvul himmeti minel îman”**³⁶ buyurmuşdır. Dördüncü harfi mimdir. Mim medede işâretidir. Ya‘ni Edhemî olan kimesne nefsi gaddâr elinden giriftar olmuş dermânelere meded yetişdüre, hâlaş idüb, zümre-i ehlüllaha yetişdüre. İy dervişler işde ben size Edhemîlik ve gönüller yâresine merhemîlik bâbindan bir miķdâr gönlünüz levhine taķrîr idüb taķrîr eyledüm diyüb Hâce-i Cihân dañi oğlı Netice-i Cân’la [90a] yirlerinden tûrdılar, hânķâhdan çıkdılar, revâne olub hâlvet hânelerine vardılar. Edhemîler hâlifesi Derviş ‘Abdulmecid ve şeyhleri Hamîd-i Belhî Hâce-i Cihân’un bu kadar kelîmât-ı mü’minasın işitdiler ve harekât-ı muvaḥḥidañasın gördiler. Taḥsînler idüb efrînler getürdüler. Ol gice anda râhat olub yârindesi ‘alîyyüsehra rihlet itdiler. Beyâbâna kadem koyub revâne olub gitdiler. Hâce-i Cihân dañi oğlı Netice-i Cân’la şalât-ı subḥı edâ idüb ve şükr-i Hudâ eyleyüb seccâdelerinden tûrdılar, râha girüb hânķâha geldiler, gördiler Edhemîler gitmişler. Yine maķâmlarına geçüb kârar gösterüb üzerlerine vaķâr virüb, birbirile güftâr iderken gördiler bir cumhûr dañi gelür.

³⁶ “Himmetin yüceliği imandandır.”

3.61. Āmeden-i Ṭāīfe-i Ālimān Be-Ĥānqāh-ı Ĥāce-i Cihān

Gürūh-ı ʿulamā ba vüçūh-ı zibā başlarında ĥurde terk sof mücāzeveler ve özlerine ikişer şems-i dülbend sarılmış raʿnā bülend [90b] ve saķalı sebleleri bir müceb-i sünnet ve arķalarında suk ferrāceleri bir fermude-i şeriāʿt birer ʿArabī atlara süvārlar ve yanlarınca muʿīdleri ve müstaʿīdler ve sohteler bī-şūmar hezār vakār ve aheste reftār birle Ĥāce-i Cihān'un ĥānqāhına müteveccihe oldılar. Ĥāce-i Cihān daĥi fil-ĥāl yirinden turdı, istiķbāl eyledi. Çün bunları bu vechile müşekkel ve bu nevʿ ile mükemmel gördi. Gayet şād u ĥurrem olub ķadem rence ķılıñ diyüb önlerine düşüb ĥānqāha getürdi ve miskinlik idüb meskenlerin gösterüb buyuruñ müşāfirler didi. Bunlar daĥi meskenlerine geçüb sākın oldılar. Ĥāce-i Cihān daĥi ĥüddāma işāret eyledi. Ĥüddām daĥi ṭāāma sümāṭ döşeyüb ṭāām getürdüler. Çün ṭāāmı yidiler, Allah'a ĥamd u şenā idüb, şāĥib-i ĥānqāha duālar eylediler. Baʿdehu ʿulamā -i mazīnūñ ervāḥ-ı ṭayyibelerin yād idüb şād kıldılar, daĥi sākın oldılar. Ĥāce-i Cihān başın [91a] kaldırub eyitdi: Hoş geldüñüz müsāfirler, ķadem getürdüñüz ʿazizler ne diyārdan gelürsüz ve ne ṭāīfedensüz ʿulamāya beñzersiz ve sizlere kim dirler ve ne ad ile yād olunursüz. Çün ṭāīfe-i ʿulamā şāĥib zāviyeden bu vech ile suʿāl ve bu nevʿ ile ķıl u kal iştdiler, aña göre iş itdiler. Fil-ĥāl aralarından bir muʿīd dizi üzerine gelüb eyitdi: İy Ĥāce biz diyār-ı Rūm'dan gelürüz, Rūm ferzendeleriyüz, her birümüz bir şehirdendir. Bu ʿazizlerimiz Rūmun nebam mevāl-i ʿazīmleridürler diyüb sākıt olıcaķ. Meġer bunlarıñ aralarında bunlardan ʿālem aķdem ekmel efzel cemiʿ-i ʿulūmda māhir idi, bir kişi vardı. Hemān saʿāt dehān-ı melāḥat açub zübān-ı feşāḥat birle ve beyān-ı nazm ile eyitdi.

3.62. Meşnevî Der Hülâşa-i Şehun Ez Zübân-ı 'Âliman -ı Kühün

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ülün

Ela iy Hâce-i şâhib fütüvvet

Veya kan-i kerem baħr-i mürüvvet

Su'âl itdüñ bize çün aşılmuzdan

Maķâm u nāmumuzdan neslimüzden

91b

Cevābuñ virelüm guş eyle tek sen

Ki ezher şemsden rüşen ķamerden

Be ma' ānī varışuz biz enbiyāya

İnān cāndan ḥadīş-i Muştafāya

Muķīmüyüz maķām-ı enbiyānun

Ḳadīm-i bendesiyüz Muştafānun

Anuñ seccādesi şāhibleriyüz

Olunca 'ilmünüñ tālibleriyüz

O virmişdir bize ders-i ma' ānī

Bedāyi' den idüb işbu beyānı

Anuñçün 'ālim ü fāzıllaruz biz

Zeki ve 'āķil kāmillerüz biz

Eger biz olmayayduk işbu 'âlim

Harab olur ezerdi nesl-i âdem

Çıkub dînden bulurlardı dalâlet

İderdi birbirin küfre delâlet

Nedir fark itmeyüb küfr ile imân

Virürlerdi küfürde 'aķıbet cân

Bizüz el-ħaķ sarây-ı dil sûtünü

Şeria' t şehrinüñ hem zü funünü

Şeria' t şehrinüh bazar-ı revnaķ

Bulur biz dengi ta mahşer muħaķķaķ

Bizüz viren nizâmı kâinâta

Tariķ-i Ħaķka ħadi mümkinata

Sözümüzden ħelâli ve ħarâmı

İderler fark ħalkun ħaş u 'âmi

92a

Mübeyyendür bizümle dîn-i Aħmed

Mua'yyendir çü mehr-i ayin-i Aħmed

Bizüz mihr-i sipihri dîn-i Aħmed

Bilür bizden ziyâ ayin-i Aħmed

Eger olmayayduk mihr-i t̄abān
Kalurdı z̄ulmeti cehli içre her cān

Delīli olur dilümüzden sözümüz
O z̄ulmetde z̄iyā virür yüzümüz

Ki şemsin bezm-i d̄īn-i aḥmediz biz
‘İlm-i nūr ile rūşen sermedüz biz

Bize d̄īndarlar pervānelerdir
Değil pervāneler pes yanelerdir

Şu kim şemsin ‘ilm-i pervānesidür
Dü ‘ālemde anuñ pervānesidir

Virür şem‘-i ‘ilm pervānesine
Z̄iyāsın sen anuñ pervānesine

Ne yire varsa çün şem delfürüz
Z̄iyāsından olur anuñ şeb ü ruz

Bizüz çün Aḥmedüñ rūşen çerāğı
Bizi sükundurendir aña yagi

Su yiyür hem çerāğ-ı d̄īni anuñ
Tolnūr mihr ü mahı hem Cihānuñ

Anı ol z̄ulmeti z̄ulmi iḥaḩā

İdüb atar dehān-ı iḩtiyāta

Kopar üstüne ol sa'āt kıyāmet

Ne emmi virür ol demde nedāmet

92b

Cihānda rıḩlet eylersen temāmet

Kopar ḩalk̄ üstüne ol dem kıyāmet

Bu 'ālem milkünüñ evtādıyuz biz

Be ma'ānī enbiyā evlādıyuz biz

Bizüz ma'ānīde k̄uḩb-ı k̄ānātuñ

Naḩıbi bizden olur mümkinatuñ

İns ü cin olurlar emrümüzde

Murādatın bulurlar emrümüzde

Ki zirā gösterür biz anlara iş

İderler her biri ol işde cünbüş

O cünbüşle irüşürler murāda

Bulurlar 'izzet ol bāb-ı ḩudādan

Bize kerratlar ī'zāz u ikram

Be ma'ānī enbiyāyadur ol 'īzam

Ki zirā enbiyā varişleriyüz
Olaruñ yollarına komuşuz yüz

Eğer bir ‘ālime olursa tekrim
Bañadur didi peygamber o ta‘zīm

Pes eyle olsa Hākkı afitābı
İdinmişdir bizi nāyīb menānı

Anuñ fermānıdur fermānumuz pes
Anuñ dermānıdur dermānumuz pes

Uyumamuz olur Hākkı ‘ibādet
Yorulmamuzda turmamuz da t̄āa‘t

Bizi her kande uyur görse şeytān
Olur bizden nice mil yir gezizan

93a

Bu kande kaldı kim olsağ uyanuk
Olur bir s̄āa‘t itsek fikr-i ‘ālā

Ki yetmiş yıl olan t̄āa‘tde evla
Olur kahr odına oldem uyanuğ

Bizümle kim celīs olursa bir an
Dem-i uhrāda olur aña dermān

Bizümle kim enis olursa bir dem
Mezîd üzre olur şıdķ-ı demâdem

Bizümle kim müşâhib olsa geh ü gâh
Olur dīninden ĩmānından agâh

Bizümle kim olursa sözde dāīm
Muḥammed dīni üzre ola ḳāīm

Ola ol ehl-i cennetden bilâ şek
Hem ola ehli vuşlatdan bilâ şek

Ki bezm-i bezmümüz baĝ-ı cināndır
Girenler olur aña nârdan dur

Ki bu meclis Muḥammed meclisidir
Ḥabīb-i Ḥaḳ Muḥammed meclisidir

Bu meclis içre ḥâzır çari yâri
Tolanūrlar temini vü yesarı

‘ Alīdür meclis-i ‘ilmi içre sâķī
Ki virür sami‘ ne rāḥ-ı bāķi

Ki buyurdı beni bu söz celīdir
Benem şehri ‘ilm-i bani ‘alīdir

Bize fettaḥı feth idüb uyanı

İçürdi bize ol bâkı şarabı

93b

O bâkı mey ʿ ilimdür kim fenâsı

Ebed olmaz olur sermed beķası

Müdām ol rāh-ı bâķiden bezen mest

O mestlikde olur biz dāīmā mest

Fenā bulmaz biz ol mestlikde bī- şek

Beķā bulur biz hestlikde bī- şek

Ki ol hestlik şadā-yı suridendür

Ve ol mestlik şarabı nūrındandır

Şarab-ı nūr baḥr-i ʿ ilim Ḥaķdır

Şadā-yı şūr āvāz-ı eḥaķdır

Hemīşe nūr-ı ʿ ilmi nuveydar biz

Çü baḥr-i ʿ ilmi her dem cüş ider biz

İdüb biz kāinātı garķa-yı nūr

Girüb her ķālība çün nefḥa-yı şūr

Olur zinde o ķālīb mürde iken

Cehl berdinden ol efserde iken

Olur nūr-ı ʿilimden nūr-ı sāķī

Bizüm gibi viresiz nūr-ı sāķī

Bizüz envār-ı Hāķ maʿānī yüzinden

Ki söyler biz sözümüz Hāķ sözünden

Hāķķuñ hōd her sözidir nūr-ı eclā

Münevverdir anuñla zir ü bālā

Ki yaʿni ehl-i ʿarz ehl-i semāvat

Mücellā andan olurlar çü mirāt

İder bizden tülūʿ ol nūr-ı baķir

Olur ķābil dil ü cānlarda zāķir

94a

Biz ol feyz Hāķķuñ menbaʿ larıyuz

.....

Müzāķir ķıldı nūrına bizi Hāķ

Meķāʿ ķıldı nūrına muķāķķāķ

Bizi taķfīf idenler kāfir olur

Ki yaʿni nūr-ı Hāķķı sātır olur

Yaman bakma bize yaķşı nazār ķıl

Zübān-ı tıģından iy H̄āce hezār ķıl

Ki ol bir tıĝdır burinde ʿ uryān
 Öziñ itmiş gılaf-ı femde penhān

Kacānkim gıllafından  ıkār ol
  ü nār-ı tiri cānı yakār ol

O geyilür tıĝ-ı ahen zaĝmı amma
 Oñulmaz zaĝm-ı tıĝ-ı dil  a aʿ

Ki ahen tıĝ ider ebdane yāre
 İder tıĝ-ı zeban her cānı yāre

Bu biz ʿ ālimlerüñ tıĝ-ı zübāndır
 Maʿ ānide gerdeninde ħūn fişāndır

 ü tıĝ-ı ʿ adāya ʿ ālimler zübānı
 Aĝıbbaya cevābı zinde kānı

Zübānumuz ʿ aduya tıĝ-ı t rab
 Aĝıbbaya veli   n ab u ħayvan

İ enler g rmişdir memātı
 Bulurlar her nefes taze ħayātı

Ki zirā her s z m z cān fezādır
 Daĝı g mrāhlara hoş rehn mādur

94b

Sözümüzden bulurlar Hakk̄a rahı

Sözümüzden bilürler ol ilahi

Daḥi gılma deridem ben fezāīl

Getürürdüm niçe vazıḥ delāīl

Velī o rez zamān-ı istimāc

Hemān ancak sebep olur şudac

Bu deñlü kafidür c ariflere pes

Ma c arif nefsinı māriflere pes

Diyüb vardı süküte H̄ace zāhir

Mevālī içre ol c ilminde māhir

İşde aña H̄ace cevābı

Nice virür idüb aña ḫıtabı

Cevābında nice taḫrīr eyler

Nice levḥ-i dile taḫrīr eyler

3.63. Cevāb-Daden-i H̄ace-i Cihān Be-Seḫunān-ı c Ālimān

Çün H̄ace-i Cihān Mollā Zāhir'den c ilm ṭarīḫından bu kadar kelīmāt-ı c ilimān işitdi ve bu kadar ḫarekāt-ı fāzılān gördi. Gayet begenüb taḫsīnler itdi ve aferinler getürdi. Amma dehān-ı melāḫat açub, zübān-ı feşāḫat birle eyitdi: İy c ilm-i c ulūm-ı nebeviyye ve iy c arif-i ma c arif-i Muştafāviyye eydirsin ki biz Ḥabīb-i Ḥudā [95a] Ḥazreti Muḫammed Muştafā ḫadıṣ-i mücebince vereşe-i enbiyāyuz ve

muķīmān-ı maķāmat-ı kibriyāyuz ve baħar-ı ‘ulūm-ı dīniyyede ſināverüz ve diyār-ı rūsūm-ı yaķīniyyede dilāverlerüz ve ħāzret-i resūlūñ ‘aleyhi s‘alīkūn vessellam seccādesinūñ ſāhibleri ve ‘ulūmı caddesinūñ tālībleriüz ki andan kütüb-i ſerri‘ yesin ve resāil-i meri‘ yyesin açub dersin alub cihān medrrestūñ müderrisleriüz ve anuñ ķāīm maķāmı ve cihānun ſāhib niżāmı ‘ālimleriüz ve fāzıllaruz ve aķıllaru ve kāmiller bizüz dirsiz. Eylesiz eger ‘ilmūñüzle ‘āmil olursanız ve eger olmazsañuz hemān ſol ſāħħaf cāhiller gibi ol kütüb-i mu‘teberatuñ adların yād idüb ve ħāmiller olub ſehri beſehri dükān bedükān bayi‘ olursız ve anuñ birkaç aķçesine ķāni‘ olub ‘ālemde miyan-ı ben-i ādemde ſāħħaflıġa ſāyi‘ olursız. Ya çajeler gibi üzerlerine kitāblar yüklüdürler getirüb giderler. Amma bilmezler ki nedir getürdikleri [95b] kitāb mıdır ya ġayrı nesne midür? İmdi iy ‘azizler bir ħammāl ki üzerindeki ħaml neydüġi bilmezse ve aña göre ‘‘amel kılmasa andan aña ne fevāid ‘ayid olur. Ya bir dellāl ki getirüb, çağırub satdıġu yag u bal olsa andan yemese ne ħaz ider ve ne ſafā sürer. Hemān boġazı yırtıldıġu kendüye kalur. Ya bir ‘amā ki elinde meſa‘le dutar ſu‘lesin ġayrılar görür amma kendü görmez. İmdi ‘ālim-i bi-‘amel daħi filmeſel aña beñzer ki ‘ilmi yüzinden ġayrılar münevver kendünūñ ħāli mükedder. İmdi iy ‘azizler fāzıl u kāmīl ‘aķil olmaķ cübbe ve destar ile ve bi kerdar-ı ġüftār ile olunmaz. Ol pāye-i ‘uzmā menzilet-i ķubere özrü zārile bulunmaz. Nitekim meſelde gelmiſdir.

3.64. Ĥikāyet

Evvel zamānda bir mekānda bir rusta zade تنها piyāde bir ſehre varmıſ. Seyr iderek bir medreseye yolu uğramıſ. Ķulaġına gavga ve galebe gelmiſ medresenūñ içine [96a] bakmıſ görmüſ bir niçe kiſi cebçevre alub otururlar. Baſlarında ikiſer ſemsi dülbendlerle bülend ſarıķlar ile ve arķalarında ſofdan ferraclar ve ellerinde birer kitāb açub dutarlar ve baķub ķaķı ķaķı söylerler. ‘Aceb gelüb daħi içeri girdi gördi anlaruñ üzerinde büyük kiſi oturur. Baſındaki dülbendi

anlaruñ dülbendinden kab ve feracesi dağı kaba amma gāh gāh söyleyüb salınūr. Bir miqdār temāşā idüb yine taşra çıkdı bir sohta görüb eyitdi bu evde cebçevre olub oturan başları kaba kişiler ne kişilerdir ki ellerinde birer kağıd tutub ve kaṭ'ı kaṭ'ı söyleşürler. Yoksa çeküşürler mi? Ve ol üzerlerinde oturan büyük dülbendli kişi ne kişidir? Gāh gāh salnub anlara kakır sohta gelüb eyitdi: Bu ev degildir bu ki medresedirler ve ol cebçevre olub oturan ellerinde kağıd dutan kişilere müsta'îd dirler. [96b] Ve ol üzerlerinde oturan büyük dülbendli kişiye müderris dirler. Anlara ders virür ve ol kaṭı kaṭı söyleştiklerine baḥş dirler. Çekişmek degildir diyü sohta gitdi. Rustazāde bu sözi işidecek gör ki nitdi? Revan olub bezzaztane vardı. Anı dağı temāşā idüb bir şof ferace aldı ve bir şemsi dülbend alub başına sardı ve ferace dağı arkasına aldı kitāb eline alub şherden çıkub köyelerine geldi. Köy ḥalkı bunu bu şüretle göricek babak bizüm ayna han oğı Kulfalcıya cübbe geymiş ve başına nice kaba dülbend sarılmış ve elinde bir kağıd dağı var. Ancak 'aceb noldu ki diyüb yanına derildiler. Ortaya alub sen noldun Kulfalcı didiler. Kulfalcı eyitdi: Ben müderris oldum. Müsta'îd de degil. Anlar eyitdiler müderris ne dimekdir? Kulfalcı eyitdi: ne demek idüğün size bildüreyin. [97a] Üzerlerine geçüb oturdı. Dağı anlara siz kaṭı kaṭı söyleşün. Dağı baña bakuñ didi. Anlar dağı kaṭı kaṭı söyleşüb Kulfalcı'ya bakışdılar. Kulfalcı dağı gāh gāh elindeki kitāba bakub kelīmāt-ı nā-merbūṭ eyleyüb salınürdü. Köy ḥalkı müderrislik böyle olur dirler cübbeli kolkal böyle olur didi. Ne bilsün eyle olur sanur. Ḥaberi yoğdur ki kırk elli yıl medārisis ḥücerātuñ kuşelerinde riyāzetler çeküb ve müṭāla' dan sac u saçal dökülüb bir günü ta'ṭil itmeyüb taḥşil-i ilim iderler. Anuñ biñde biri 'ālim fāzıl olub vücūda gelmez. Pāye-yi 'ulamā ve menzilāt-ı fuṣalā degme bir vücūda müyesser olmaz. Meger hidāyet-i Ḥudā ve ināyet-i Muştafā muḳārīn ola ki ol mertebet-i 'alāyı ve ol rütbet-i evliyā bula. Kulfalcı cübbe vü destar ile ve nā-merbūṭ güftār ile salnub müderris muḥtar oldum sanūr ve menzile ebrār oldum sanūr.

3.65. Meşnevî Der Hülâşa-i Seḥun Ez Naşîhat-ı ‘Ulemâ-ı Kûhün

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

97b

Agâh ol iy tâlîb-i ‘ilm-i Ḥudâ
 Kıl ṭarîḳ-ı ‘ilm içinde cân fida

Gec hevâ-yı cübbe vü destardan
 Geçme olunca velî girdârdan

‘Alim olur cübbe vü destarsız
 Kimse amma olmaz girdârsız

Zire bî ma‘ni ‘ilimden fâide
 Olmaz olur ol çü ḥâli mâi’de

‘İlm bilmekdir ‘amel ma‘ânîsidir
 Ya bahîrdir ‘ilm anuñ ma‘ânîsidir

Oldı naḳş-ı ḥarf ol zerre şadâḳ
 Ka‘r deryâ-yı ‘âlemde iy ḥâlef

Her dem ol deryâya gir gavvâş ol
 Şâhib-i dürri yetimi ḥâş ol

Koma ol dürr-i şadâḳ içre nihân
 Bu ‘uyûn-ı ‘âlim eyle ‘ayân

Ya'ni şevk-ı şıdka yürü var gir
 'Işık delâline sen ol dürri ver

Eylesün ol anı bey' u men Yezîd
 Kıymeti ta dem bedem ola mezîd

Anı gösterde 'amel şarrâfına
 Kıymetin bilür 'amel şarrâfına

Kıymeti didar-ı cennetdür anuñ
 Sermedi hur ile vuşlatdur anuñ

Gerçi olmaz mûcib-i cennet 'amel
 Likin olmak bî-'amel virür hâlel

98a

Zirâ Hâk sevmez mua' ttel olanı
 Nâr ile ihrâk idiser ol anı

Bî-'amel iy 'âlim olma var sen
 İster isek cenneti didar sen

Zirâ 'ilmüñden 'amel ola cüdâ
 Saña irişmez olur lûtf-i Hudâ

Birbirinden anları kıılma cüdâ
 Olasın ta merd-i didar-ı Hudâ

Baṭn-ı üm̄mi hārfd̄en ‘ilm ü ‘amel

Tü aman geldü vüçüda ez ezel

Birbirinden ayru olmaz olar

Ayıran ayru olur Ḥaḫdan ol

Kim ezelden anları cıfet itdi Ḥaḫ

Toğrı anlar rızā-yı Ḥaḫ eḫaḫ

Garḫ olur siz baḫr-i nūr-ı vuşlata

Ḥaḫ rızāsından girürsüz cennete

İlm-i ḫālibdir ‘amel cān fil-mesel

Hiç ider mi ḫālib-i bī- cān ‘amel

Bī- ‘amel ‘ālemd̄e bi cāndır hemān

N’ola olursa zemīn üzreren

‘İlm ile ‘ālim olmaz ‘āleme

Dirisem bī-cān revādır ādeme

Bī- ‘amel ‘ālim görür ekşer ‘azāb

Cāhil olandan ol yevmil-hisab

Cāhil anuñ gibi ‘ālimden eyü

Bari yarın olmaz başı ḫayu

98b

Zirā cāhil bilmeyüb itmez ‘amel

Liki ‘ālim bilür itmez añla gil

Olur anuñ gibi ‘ālimler delīl

Anları cāhiller idine delīl

Anlar itdüğün idüb gümrāhlar

Olalar lik ideler soñ vāhlar

İdeler anlara biz uyruķ size

Sizden oldı bu hacāletle bize

‘Ālime lāyık mudur aħir bu iş

İdeler cāhiller aña serzeniş

İtme iy ‘ālim saķın terk-i ‘amel

İrmesün dīnūñ sarāyına ħālel

‘İlmüñe tekte idüb girdardan

Vāz gelme tut sözüm ol kārđan

İlmüñe mağrur olub kibr eyleme

Sen müsülmansın özün kibr eyleme

‘Ucub kibr itmeğē kibri kārđır

‘Ucub kibr itmez şu kim dīndārđır

Pes ne deñlü olsa çok ‘ilmüñ senüñ
Lāyık oldur meskenet ide tenüñ

Kim dırāht üstünde şāh-ı mivādar
Ḥaқи māīldir değıldir çün çınār

Kangı şol şāhuñ ki yoқdur miyası
‘Ucb u sergeşlikdür anuñ şivesi

Zirā cān bağında ‘ilm oldı şecer
Aña ma‘ānide ‘amel oldı şemer

99a

Bī-‘amel ‘ālimdür ekşer kibr iden
‘Ucb u kibri ko tevažu‘ eyle sen

Olamı ‘ilmüñ senüñ şeytān kadar
Niçün eğmezsın anı iy mu‘teber

Aldı ḥaқdan dersini yetmiş biñ ol
Eyledi pes ḥālli cümle müşkil ol

Oldı ḥaṭṭā cümle-yi emlāka baş
Ol iderdi anlara esrārı faş

Cümlesinüñ ḥacesi olmışdı
Ḥaқka қurb tāmı bulmışdı

Bārigāh-ı Hāḡka bulub toğrı yol
Anda bu neva' muḡarreb iken ol

'İlmine mađrūr olub kibr eyledi
Ḳurbına mesrūr olub kibr eyledi

İtmedi fermān-ı Yezdānı sūcūd
Tekye itdi 'ilmine olub 'unūd

Tutmayan bir kere Hāḡ fermānını
Nār-ı hicrān bıraḡdı cānını

Ger dīnine geḡdi lanet ḡalḡası
Oldum iḡre ya' ni fūrḡat ḡalḡası

Bāb-ı Hāḡdan oldı merdūd ebed
'ilmini görüb o maḡrud-ı ebed

İmdi iy 'ālimler 'amelden dur siz
'ilmünüzle olmañuz ma' rūr siz

'ilmünüz görmek kitāb-ı emr-i Hāḡ
Aḡub elüñ ḡāli şeyḡāndan sabāḡ

99b

Bir de gök de 'ālim iken bī-naḡīr
Cümle-i aḡvale ol iken ḡabīr

‘ Akıbet ‘ ilmi añı oldu hicāb
 Bir ‘ amelden düşdi oldu ħarāb

Emr-i Ħağdır ol ‘ amel iy ‘ ālimān
 Şanmañuz ancak şalavāt ola hemān

Emr-i Ħağ üzre ħamū ağvalde
 Olmağ oldu cümle-i ağvalde

Vazunñuz ħāle muvāfiğ iseñüz
 Ħavlüñüz fi‘ ile muṭābığ eyleñüz

Olasın ta fāzıl u ‘ ālim vücūd
 Cümle-i āfatden sālīm vücūd

Ağmedüñ seccādesi şāhibleri
 Olasız hem ‘ ilmüñ ṭālibleri

Dünyā’nuñ hem afitābı olasız
 Hem anuñ naib menābı olasız

Hem ne didüñüzse eyle olasız
 Ħağ ħatında ‘ izz ü ‘ alā bulasız

Olasız hem enbiya vārişleri
 Her birüñüz rāh-ı dīnün rehberi

Rūz-ı maḥşer hem diye size resūl
Ol ḥabīb-i Ḥaḳ Muḥammed pür uşul

İy benüm ‘ālimlerüm fāzıllarum
Milket-i Dünyādaki ‘āķıllerüm

İy benüm ‘ilmile ‘āmillerüm
Şerü‘ mi icra iden kāmillerüm

100a

Cānla taşdıķ iden aķvalümi
Ḥāline taṭbıķ iden aḥvālümi

Sizdüñüz Dünyā’da pes imdi gelüñ
Girelüm cennetlere şimdi gelüñ

Bu sözi diyüb o şāh-ı enbiyā
Sizlere ol demde ola pişuvā

Giresüz anuñla cennetlere
İresiz hem sermed-i vuşlatlara

İy zehi devlet ki şol sālamlere
Ya‘ni ‘āmil ‘ilmile ‘ālimlere

Ki olalar dergāh-ı Aḥmed’e ḳabul
İdeler anuñla cennete düḥul

Bize de yārab bu ḥālī kı̄l naṣīb
Kim bizüz ‘āṣi ve gümrāh u garīb

Gerçi bizde bu liyakāt iy çalab
Likin eyler cānumuz anı taleb

Ḥürmeti çün Aḥmedüñ yazı ‘ilminen
Bizi maḥrūm itme maḥşer günü sen

İy ‘ālimler cümle āfetden sālimler ve ‘amelüñ fezāīline nihāyet yoḡdur. Ben ancak on baḥirden bir kaṭre ve ol mihirden biz zemmü beyān itdüm. Amma ḥarflerinüñ daḥi esrārından ‘ayān ideyin. ‘İlm ü ‘amel tü āmānder didüm idi. Ya‘ni ikiz kārındaşlarıdır ki baṭn-ı ümmi ḥurūfdan vücūd ‘ālemine [100b] ya‘ni ṣaḥn-ı ṣaḥīfe-i kırtas-ı cihāna behem gelmişlerdir. İkisün ḥarfleri üçdür. Ḥarfleri daḥi birdir. Ya‘ni ‘ayndır, mimdir, lamdır. Amma ‘ilmün mimi aḥirde vāḳi‘ olmuşdur ve ‘amelüñ mimi vesetde, ‘ilmüñ mimi aḥirde vāḳi‘ olduğına sır oldur ki mim Muḥammed ‘aleyhi’s-selāma işāretidir. ‘İlmüñ ṣāḥibidür hem aḥir zamān peygamberidir ki ḥatm-i enbiyādır. **“La nebīyye ba‘di”**³⁷ buyurmuşdur. Hem ‘ilmi anda kemāl bulmuşdur, ṭamam olmuşdur demekdir ve ‘amelüñ mimi vesetde olduğuna sır oldur ki her nesneye göñül dirler. Mim daḥi ‘ilmüñ göñli düşmüşdür. Ya‘ni Muḥammedüñ‘ ilmin taḥṣīl iden ‘ālim anuñ muḥābbetini göñül taḥtına geçürüb cān u dille ‘amel ide ki ‘ilmi ve ‘ameli tekmīl eyleyüb Dünyā’dan aḥirete ĩmān-ı kāmille gide. Allahümme erzukna ‘ālim daḥi dört ḥarfdır. ‘Ālimüñ ma‘nāsına ṣarfıdır. Evvel ḥarfi ‘ayndır. ‘Ayn ‘amele işāretidir. [101a] Ya‘ni ‘ālim olan kimesne ‘ilmile ‘āmil ola ki fāzıl u kāmil ola. İkinci elifdir. Elif ülfete işāretidir. Ülfet muḥābbetidir. Ya‘ni ‘ālim ‘amele şöyle muḥābbet eyleye ki murg-ı cānı kaḫfesi cisminden uçunca bir an

37 “Benden sonra peygamber yoktur.” Sahih-i Müslim, c.5, s.23, hadis: 2404

ansavuz olmaya. Üçüncü harfi lamdır. Lam lütfa ve linete işaretdir. Ya'ni 'âlim şâhib lütûf olub hâlâyıkâ liyâketlerince mülâyemet eyleye. Dördüncü harfi mimdir. Mim müdâma işaretdir. Müdâm dâimdir. Ya'ni 'âlim dâim 'amel-i sâlih üzre kı̄im ola ta ki 'ilminden sa'âdet-i ebedîyete ve siyâdet-i sermediyye bula diyüb Hâce-i Cihân oğlu Netice-i Cân'la yirlerinden tûrdılar, hânkâhdan çıkub, revâne olub, hâlvethânelerine vardılar. Çün 'âlimler cumhûri Hâce-i Cihân'dan 'ilme ve 'amele ve Mevlevîyete müteâ'lık bu kadar kelîmât-ı fâiķe işitdiler ve bu kadar sözüne muvâfık ve harekât-ı sadıķa özüne muvâfık muṭâbık gördiler. Cümlesi tahsînler itdiler ve aferinler getürdiler. [101b] Ol gice râhat olub yârindesi 'alâ es-sahrı rıhlet itdiler. Hânkâhdan çıkdılar, beyabâna kadem koyub, revâne oldılar. Hâce-i Cihân daḫi oğlu Netice-i Cân'la şalât-ı subḫı eda idüb ve şükr-i Hudâ eyleyüb, seccâdelerinden tûrdılar, râha girüb, hânkâha geldiler. Gördiler 'ulamâ ṭâifesi gitmişler. Yine maķâmlarına geçüb kârar gösterdiler, üzerlerine vakâr vurub birbirile şürü' u güftâr ider ken gördiler bir cumhür gelür.

3.66. Âmeden-i Ṭâife-i Şüfiyan Be-Hânkâh-ı Hâce-i Cihân

Gürûḫ-ı şüfiler ne şüfiler ve gönülleri ayinesi mücellâ gibi şâfiler ve şâfilikde şâfiler ve her nefes nefslerine câfiler ve ḫasta dillere şâfiler ve 'ahde vâfîler ve bir lokma, bir ḫırķa kâfiler, vucûhı nûrâniler. Birle başlarında ser miḫ ve dal tâclar muḫtâclar. Bir müceb-i sünnet saķal sebleleri bir fermude-i şeriâ't ve 'amameleri bir fermân-ı ṭarîķat. Kimünüñ sipid kimünün siyâh ve yesâr câniblerinde [102a] birer eriş miķdârı ṭaylasanları var ve tarak u misvak başlarında, gözleri sürmelü, arķâlarında kabaları ve 'abâları, yekleri bol ellerine beraber birer ellerinde tesbîḫ ve birer ellerine 'aşâ ve ve gerdanlarında ridâ. Dameni kabaya beraber serfirâz lar olub bülend âvâzlar birle zıkr ullah eyleyü. Hâce-i Cihân'un hânkâhına müteveceih oldılar. Hâce-i Cihân yirinden fil-hâl turdı. İstiķbâl itdi. Anları bu şekl ile ve bu efâ'l ile göricek ḫayet mesruru'l-bal ve mürüvü'l-hâl olub, önlerine düşüb hânkâha

getürdü. Miskinlik idüb meskenlerin gösterüb, buyurun müşâfirler didi. Anlar daħi miskinlik idüb, meskenlerine geçüb sâkin oldılar. H̱âce-i Cihân hemân hizmetkârlarına işâret eyledi. Sofra döşeyüb ni‘met getürdiler. Çün ni‘met yediler, Allah’a ħamd u şenâ idüb, şâhib-i ħânķâha du‘â eyleyüb [102b] meşâbîħ-i mazîlerünüñ ervâħ-ı tayyîbelerin yâd idüb, şâd kıldılar. Ba‘dezân tilâvet-i ħurân eyleyüb, zıkrullahâ başladılar. Şeyħleri daħi başın giribân-ı murâķebeye çekdi. Mürîd-i ber murâd daħi zıkr ullahdan fâriğ olıcaķ hub bülendĥân muĥriķa ile şevķü engîz müveşşehler ve zevķü amîz medĥ- resüller ve mevzûn ilahi sözler eyitdiler. Daħi sâkıt oldılar. H̱âce-i Cihan daħi giribân-ı tefekkürden başın ħaldırub, dehân-ı tezekkür açub, zübân-ı rûşen beyânla eyitdi: Şafâ geldüñüz müşâfirler ve ħadem getürdüñüz ‘azîzler, ne diyârdan gelürsüz ve ne tâîfedensüz ve size kim dirler ve şeyĥüñüze kim eydirler ve şeyĥünüñüñ şeyĥine ne kişı dirler. Çün şûfiler tâîfesi şâhib zâviyeden bunuñ gibi su’âl işitdiler. Fil-ĥâl aralarından Hızır-nâm bir ĥâlîfe emirü’l- kelâm dizi üzerine gelüb eyitdi: İy H̱âce biz ‘Acem ferzendeleriyüz, Ĥorâsân diyârından gelürüz, cümlemüz Ĥorâşînelerüz [103a] ve bu şeyĥümüze Nûreddîn-i Ĥorâsânî eydirler ve bu şeyĥümüzün şeyĥi adına Cemâlettin Sâsânî eydirler. Pîrân-ı silk-i tarîķat ve mîrân-ı milk-i ĥaķikat dürürler diyüb sâkıt olıcaķ. Hemân sa‘ât ol pîr-i Rabbânî ya‘ni Şeyĥ Nûreddîn Ĥorâsânî giribân-ı murâķebeden başın ħaldırub ve göziñ yaşın akıdub dehân-ı melâĥat açub zebân-ı feşâĥat birle ve beyân-ı belâgat eyleyüb ve ma‘nâ-yı taşavvufi nazm getürüb eyitdi.

3.67. Meşnevî Der Ĥulâşa-ı Seĥun Ez Zübân-ı Şufiyân-ı Kühün

Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilâtün Fâ‘ ilün

Agâĥ ol iy H̱âce-i şâhib kerem

Ve iy cihân içre ‘azîz ü muĥterem

Çün su 'âl itdün bizüm sen adumuzu
Rāhumuz hem şeyhümüz bünyādumuz

Guş eyle virelüm saña cevāb
Cānib-i Hāqdan olursa fetḫi bāb

İdelüm bir bir 'ayān biz anları
Kılalum saña 'ayān biz añaları

Fetḫ idüb ser maḫzeninüñ bābını
Gösterelüm can u dil mihrābını

Olalum biz üstüne envār-ı paş
İdelüm dilden biraz esrārı faş

103b

Bilesin ta şūfi-yi şāfi bizüz
Nefs-i şu 'ma her nefes ḫāfi bizüz

Her ne isterse murādın virmezüz
Lā cerem maḫşūdına irgürmezüz

Kürre-i nefis-i ateşle biz zebün
Eylerüz cuu' siḫr ile ser nükün

Başına urub licam-ı meskenet
Üstüne binüb ider biz saltanat

Şehsüvâr-ı milket-i cân u dilüz
Ya‘ ni miri nâr u ve bad ab u gilüz

Virmüşüzdür cam-ı azdade nîzam
Tutumuşuzdur rubı‘ meskûnı tamam

Rubu‘ meskûna bizüz haķim velî
Ol aķâlîme bizüz ‘âlim velî

‘Ulûmumuzla ‘âlimin ‘âlimlerüz
Cümle-i afetden sâlimlerüz

Hüküm ider biz şarķa ve ğarba tamâm
Virürüz biz inse vü cinne nîzam

Gerçi heft iķlîmdir cân milketi
Likin evĥaydır beyâbân milketi

Ya‘ ni ol uc milkdir milk-i âdem
Bir şey urmaz uc milk içre dem

Bilmezüz biz ĥâlîni ol ucun şehâ
Bilür ancak ĥâlîni ‘arz u semâ

Ruba‘ dur maķşûd pes ol seba‘ dan
Kim olur ol ruba‘ ķâim beden

104a

Pādişāhı rubu‘ mesķūnuz ebed
Ol ‘adem milkine varınca cesed

Gerçi kim olur ‘adem eşbāhumuz
Liki bu yeser bakar ervāhumuz

Zirā ervāh-ı Muştafāya ulaşur
Ulaşan aña baķāya ulaşur

Rūhumuz rūhu Muḥammedden dūrūr
Ya‘ni baḥr-i nūr-ı Aḥmedden dūrūr

Aşlımuzdur rūh-ı pāk-i Muştafā
Ol şehi milk-i baķā içre şafā

Ol cihetden şūf-yi şāfi dilüz
Genc-i künc ķālīb ab u gilüz

Olmuşızdur milk-i keşretten beri
Olmışızdur milk-i vaḥdet serveri

‘Uzlet içre ehl-i bezm-i vaḥdetüz
Dembedem mest ü şarabu vuşlatuz

Dem urur biz H̄āce vaḥdetden bu dem
Söylerüz mestān vuşlatdan bu dem

İşidüb güftārumuz ‘ayb eyleme
 Hāḡkımızdaki şakin raybi eyleme

Görmezüz biz Hāḡ vücūdundan ġayrı
 On sekiz biñ ‘ālemi idüb seyr

Hāḡ görür biz nireye kılsak naḡar
 Şır idüb rūḡ-ı cihānı serteşer

Cümle-i ‘ādādi görür biz ahed
 Cümle-i efrādı görür biz ahed

104b

Vaḡdet iklīminde sulṡānlar bizüz
 Her nefesde vāşıl-ı cānānlaruz

Bezmmümüzde bir sürāhi vü şarab
 Şārib ü sākī ney ceng ü rebāb

Rāh birdir şad hezāran camda
 Rūḡ birdür cümle-i ecsāmda

Pīr-i nāḡş şanma pīr-i kāmilüz
 ‘ilm-i vaḡdetle hemīşe ‘āmilüz

Bī- vüzü‘ pa komazız bu yire
 Kim Hūdā ña-gāh da‘ vet buyura

Bî- şahâret komazuz biz rāha pā
Zāhid-i pākizeler biz rehnümā

‘Ābidüz ma‘būda dāīm ruz u şeb
Sācid-i mescūd olub Hāq taleb

Cümle halka ve ‘izz ü nāşihlerüz
Etkiyā ve aşfiyā sālihlerüz

Terk-i Dünyā eyleyin dervişler
Bizüz ol bî-gussa vü teşvişler

Rızık için gam çekmezüz rızkumuz
Dembedem virür bize erzākumuz

Eyleyüb bu māşivaallahı terk
Tutmuşuzdur hābl u hubbı Hākkı berk

Terk-i ‘uzletdir hemişe pişemüz
Zıkr -i vaḥdetdir müdām endişemüz

Hefti zıkr dāīmā zakir bizüz
Ol menāzilde Hākkā şākir bizüz

105a

Zakirüz Hākkı lisan-ı kalble
Zakirüz şanma zübān-ı kalbile

Dil ucu ile Hâlikı zıkr itmezüz

Biz tarîk-ı zıkr halka gitmezüz

Zıkr -i haşa elhaşdır pes zıkrümüz

Ya' ni zıkr kalbdır bu fikrümüz

Silk-i Haq sellakıyuz kim al haber

İtmüşüzdür heft vâdiden gûzar

Olmışuzdur fenâ ender fenâ

Bulmuşuzdur fenâ içre beğâ

Olmışuzdur heft turûk-ı şahî

Pes bizüz nûr-ı tecelli tâlî

Ya' ni tur-ı cismümüz Musasıyuz

Görür andan kârşu cân Musasıyuz

Rast-ı insân-ı kâmiller bizüz

Kâmil ü âzad u fâzıller bizüz

Pîr-i nâ-bâlig değil balîglerüz

Kâr u Bâri dehrden fâriglerüz

İrmüşüzdür pay-i gâh-ı gayete

Girmüşüzdür hâlvet-i hürriyete

Ol sebebden itmüszüzdür t̄ac dal

Kim ola h̄ürriyete ol tac dal

Ya ʿālemetdir sücūd-1 H̄azrete

Ya delāletdir t̄arīk-i vaḥdete

Eylerüz ser miḥ fark-1 t̄acda

Ol nişāndır bize bu minḥacda

105b

Mıḥlar biz ya ʿni nefsüñ başını

Pür zehir eyler biz anuñ işini

Tacumuz üre sarar biz iy Vahid

Gāh destar-1 siyāh gāh sipid

Āk ʿālametdir bu nūraniyete

Kāra daḥi işbu z̄ulmāniyete

Ya ʿni biz her ruz ta şeb şāyimüz

Hem behem şeb ta beruzi kāmüz

Ḳatline nefsüñ işāretidir siyāh

Anla bu remzi daḥi merdi rāh

Sol t̄arafdan t̄aylasan sarkıtımmamız

Ol di nefse aḥvalini terk itmemüz

Zirā nefsūñ sol tarafındır işi
Ol taraftan göster her cünbüşü

Ya' ni soldan ruy-ı Dünyā gösterür
Zeyn ider Dünyā zenin ha gösterür

Zen daħi solından olmışdır erüñ
Nefs yolın nice bulmuşdır erüñ

Nitekim mi' rācda peygambere
Sol taraftan oldu ' arz o servere

Gördi zibā şuret zinde anı
Bildigim Dünyādır ol pīr-i zeni

Eyleyüb dülbend ucın aña hicāb
Sol taraftan geçmeğe kıldı şetāb

İtmeyüb aşla aña hiç iltifat
Yıl gibi geçdi ol ' alā mertebet

106a

Sünnet oldu bizede pes ol ' amel
İtmesek virür tarīķında halel

Oldı bizümde namaz mi' rācumuz
Bāb-ı Haķka varmağa minħacumuz

Her kaçankim biz namaza tursavuz

Ḥazret-i Ḥaḳka niyāza tursavuz

Sol taraftan sarkdırur biz taylasan

Ya' ni Dünyādan idüb tayy-ı lisān

Eylerüz Dünyāyı külli terk o dem

Bādezan seccādeye kor biz ḳadem

Döndürür biz ḳible-yi 'alāya yüz

Gönderür biz ḥazret-i Mevlāya yüz

Dai olub rabbilmevla dirüz

Sācid olub rabbil alā dirüz

Eylerüz bu vechile Ḥaḳka namaz

'Arz idüb biz bī-niyāze biz niyāz

Ol sebebden götürürüz biz 'aşā

Gālibüz fira'vn-ı nefse dāīmā

Nefsün ejderhāların Musası

Ḳatl ider biz ol şeh-i 'uḳbā gibi

Her kaçan görsek hevā mar 'aynını

Bırağur biz bu 'aşā şu' bātı

Anları bir dem çeküb cümle bu der

Şanki yutmamışdır oldem ḥazm ider

Cismümüz ma'ānide şü' bandır bizüm

Cānumuz Musa 'imrandır bizüm

106b

Nefs-i fira'vnıdır hevālar mārılar

Tıg-ı fira'vnlar sehhārılar

Cāna kaçd ider hevā yılanları

Cismimüz şü'banı yudar anları

Hāzm idüb eyler kamūsın nābedir

Yutmuş gibi olursın iy vaḥīd

Hırkamüz olduğına ekşer siyāh

Anıda şerḥ idelüm iy merd-i rāh

Bil siyāhdır Ka'benüñ de camesi

Böyle didi büyük 'allāmesi

Nefsini katl idenüñ iy ḥus ḥısal

Cismi ma'ānide olur Ka'be mişāl

Sünnet olur geymek añā kāralar

Hırkasına daḥi urmak pāreler

Zirā peygamber geyübdür kāralar

Hem urubdur hırkasına pāreler

Boynumuzda oldı dāim ridā

Ya'ni farz eylerüz bil-vakti āda

Birünüñ götürmediği bārı biz
Boynumuza almışuz ol kārı biz

Ol cihetden cümle şeyden ekremün
Ekmelüz hem efzalüz hem ‘ālemüñ

Emr-i Hāğdan şābitüz çün Hāğ biz
Hizmetinde çün felek çalak biz

Devr ider biz dehri her dem çün felek
Hurd u hayı terk idüb mişli felek

107a

Hāğkuñ ismi ‘āzami rūḥa gıda
Eyleyüb seyrlerüz arz u semā

Şarḳ u ğarbı gün gibi her gün tamam
Geşt ider biz serteser her subḥ şam

Filḥāğika ‘ālemüñ aḳtabıyuz
Tālīb-i Hāğ olanuñ mihrabuyuz

Zirā biz döndürürler yüzlerin
Bāb-ı Hāğka gönderürler özlerin

Emr ider biz ḳullarına ol Vedud
Anlara bizden irüşür feyz vücūd

Bizden olur aşinâlık anlara

Bizden irer ruşinâlık anlara

Zirâ biz bu cânlaruñ cânâniyuz

Her dü ‘ âlem milkünüñ sulţâniyuz

Biz Hâkkuñ ‘ acube-i esrâniyuz

Biz Hâkkuñ çün afitâb envâriyuz

Lacerem bizden ziyâ bulur kulüb

Ayine gibi cilâ bulur kulüb

Perveriş bizden bulur tullâb-ı Hâk

‘ ilm-i dînden bizden alurlar sabağ

Âlim ü şeyhi bizüz bu ‘ âlemüñ

Mürşîdüyüz cümle kâbil âdemüñ

Âdemüñ esrârına vâkıflaruz

Filhâkika kümeli ‘ âriflerüz

‘ Âlem-i suğra cihân kübra bizüz

Filhâkika ‘ âlim-i ‘ uzmâ bizüz

107b

Oluruz geh gâh Hızır’uñ hemdemi

Ururuz ‘ ilm-i ledünniyeden demi

Biz t' ālim eyler ol 'ilm-i ledün
Olmaya 'ilme ne sahıla var ne bün

Biz o baħrũñ dāīma gavvāşıyuz
Sende gel ol baħrũñ ol gavvāşıyuz

Hānķāh-ı 'ālemũñ şeyhi bizüz
Sofra güster cānlara ahi bizüz

Kim bize olsa iy mürid iy ħus nihad
Lābud olur şübhesüz ol ber murād

Cübbemüzdür bu kübāb-ı nüh felek
Özümüzdür rast mihrab-ı melek

Ya'ni sāciddir bize ehl-i felek
Oldı ebed merdūd dergāh-ı Vedud

Ādemiçün idi secde liki biz
Ādemũñ ma' nīde Ķabil oğlıyuz

Zevcinũñ eczāsıdur ervāħımız
Cismünũñ eczāsıdur eşbaħımız

Nūr-ı Aħmed rūħ-ı ādem didi hem
Secde ma' ānīde o nūridi o dem

Biz daħi ol nürdan oldık münir

Ol vecihden bize oldırır sekir

Ol cihetden bizümçündür didüñ

Kim o dem âdemle biz hem rûhıduñ

Anuñçündür bize bu mertebet

Bu kerâmet bu vilâyet mertilet

108a

Dâimâ keşf ü kerâmet pişemüz

Zarf-1 ' âdat hem vilâyet pişemüz

Evliyâyuz enbiyânuñ şey ruyı

Asfiyâyuz Muşafâ'nuñ pey ruyı

Muşafânuñ çarı yâri yâriyüz

Muğbilan-1 bârigâh-1 yâriyüz

Görin işbu mua' llâ tüh kübâb

Göñlümüz baħrinde görünür hübâb

Var kıyas it kim nice biz ' âzamuz

Nice bi- pâyân mua' zzam ' âlemüz

' Âlem-i kübrâdur hem cismümüz

' Âzam-1 esmâdır hem ismümüz

Bu sözi itme ‘aceb iy H̄āce sen
Saña rüşen ideyin bu sırrı ben

Cân göziñ ac kıl hububata nazār
Al zübān-ı hal ile andan haber

Bir çekirdekten hezāran bār olur
Her birinde şad hezār enbār olur

Her birinüñ sırrı baħrine girāb
Bulmayub garķ āb olurlar ‘aql u cān

Bu husūsa ola mahlūkatuñ kimi
Var kıyas it nola sırr-ı ādemi

Bu daħi maħlūqdan bī- cān ola
Sırrınuñ baħrinde bī-pāyān ola

Ādemi hod cümle halka şahdır
Hāşşa bu mazharı Allahdır

108b

Hāķ öziñe mazhar itdi ādemi
Ādem için halk idübdür ‘ālemi

Öyle olsa Hāķ ta‘āla ‘ālemüñ
Varlığın kıldı tufeyli ādemüñ

Sima insan- ı k'āmil ola hem
Nice vaşf ide anı bu 'aqlı kim

Hem aña vire kerāmet pāyesin
Hem vilāyet mā' rifet sermāyesin

İrişmiyecek 'aql bī-cān sırrına
Hiç irir mi kāmil insān sırrına

İrmeyecek 'aqlı cān sırrına
Bulmıyacak rāh-ı sırrı zerreye

İrüşür mi 'arş-ı Raḥman seyrine
Ya bilür mi 'arş-ı Yezdānı sırrına

Kāmil insān göñli 'arşullahdır
Andan ancağ yine Ḥaḳ añadır

Kim cemi' -i kaīnātı 'arş-ı Ḥaḳ
Bil iḥaṭā eylemişdir yaḥşi bak

Sıgmazam dir Ḥaḳ cem-i 'āleme
Liki sığar ven bu ḳalb-i ādeme

Ḳalb-i Ādem 'ālem-i kübra imiş
İş bu 'ālem 'ālem-i suğra imiş

Be r de ʿade yay sıgar mı iy fete

Liki taʿzīm eyler insaña Hudā

Yoksa sıgmakdan münezzehtir o şāh

Hem müberrādır fikirden ol ilah

109a

Liki taḥķīr itdi cümle ʿālemi

Eyleyüb taʿzīm kılub ādemi

Eyle olsa ol gönül ʿummanına

ʿAql irer mi kārına payānına

ʿAql gavvāşına olur anda ğariķ

Bir nefesde şad hezāran iy refiķ

Bāri ʿışķ urdukça ol deryāda dem

Çıkar emvacı simaya dem bedem

Ol baḥirde olsa ṭagmi bir hūbāb

Görünen işbu muaʿllā nüh ķübāb

Biz o baḥrūñ dāīmā gavvāşıyuz

Sende gel iy H̄āce ol ğavvāşıyuz

Firkete ğavş eyle dūrri ḥaş bul

Ehl-i diller meclisinde ḥaş ol

Gönlümüzdür bizüm ol baħr-i ‘amık
On sekiz biñ ‘âlem ol gemide ğariķ

Gāh pürçüşuz baħr-i bî-girān
Gāh hāmüşuz çü guh-i ser gerān

Gāh tayyāruz hevā-yı ‘ışķda
Gāh seyyārız fezā-yı şıdķta

Gāh baħr-i vaħdette māhīlerüz
Gāh bürr-i keşrette şāhilerüz

Gāh tesbīħ eylerüz eflākde
Gāh zıkr-i Hāķ ider biz Hāķda

Gāhi kūhī ķudside arslanlaruz
Gāh kuh-i ünüsde ķablānlaruz

109b

Gāh bülbüller gibi gulguldeyüz
Geh miyān-ı hārda geh güldeyüz

Gāh kuh-i ķaf-ı ten simurguyuz
Cümle cān simurgnuñ simurguyuz

Ya‘ni otuz țair-i ķudsiler
Milk-i tende sābir ünsilerüz

Sürüyüb yüzler bu Hâkı rāha biz
Gelmişüzdür bu yüce dergāha biz

Ya‘ ni dergāh-ı ḥabībullah bir biz
Cānlar işar itmeğe ol gāh biz

Geldük Allah şükr-i bî-ḥadde vü ad
Sürdük işbu bāb-ı devlet bahşe ḥad

Ger yazarsak cümle-i aḥvalümüz
Derd-i bî- payān dilden ḳalumuz

Sıǵmaya ‘ālimlerüñ evrāḳına
Derd-i dil ma‘lūm-ı Hâḳ ‘uşşāḳına

Oldur evla kim kelam-ı muḥtaşar
İdevüz iy H̄‘āce ‘alī nazār

Bu ḳadar iy H̄‘āce taḥrīr eyledük
Saña bir miḳdār taḥrīr eyledük

Biz o baḥrūñ ḳaṭresin itdük beyān
Biz o mihrūñ zerresin itdük ‘ayān

Ḳaṭredir kim baḥr-i ‘ummān andadır
Zerredir kim şems-i tābān andadır

Diyüb oldu Şeyh Nūraddīn hāmūş
Eyler iken çün baħr-i cūş u ħurūş

110a Guş itdüm imdi aña Ĥāce cevāb
Nice virür lūtf ile idüb ħıtab

3.68. Cevāb-Daden-i Ĥāce-i Cihān Be-Seħunān-ı Şeyh-i Şūfiyān

Çün Ĥāce-i Cihān Şeyh Nūraddīn Ĥorāsānī³⁸ den şūfilik t̄ariķından bu kadar kelīmāt-ı kerāmeti-i amīz işitdi ve ħarekāt-ı vilāyet-engīz gördi. Hemān sa^ʿāt dehān-ı melāħat açub, zübān-ı feşāħat birle eyitdi: İy şināver-i biħarı taşavvuf ve iy dilāver-i diyār-ı ta^ʿrrūf, iy vāķıf-ı esrār u āb gil ve iy kaşıf-i envār-ı cān u dil. Şūfī degülüz şāfılerüz ve nefsi-ı şūma her nefes cāfılerüz ve derd-i ilahiden olan ħasta dillere şāfılerüz ve ^ʿahde vaāfılerüz ki Yunusın nefsi perħızle gayet zebūn idüb ser nükūn eyleyüb, başına meskenet licāmın geçürüb ve arkasına itāa^ʿt zebın urub üzerine çün şehsüvār olub, çar- azdade ki ab u ateş bād gildir ve vilāyet-i cān u dildir. Bu rub^ʿ-ı meskūn nizām-ı intizām virüb ^ʿāleme sultān-ı ^ʿādil olub ins ü cinne ħükm idüb [110b] şarka ve ġarba salţanat eylerüz dirsiz ve bu salţanat içre meskenet pişemüzdür ve bu pişe hemīşe endişemüzdür dirsiz eylesiz. Eđer şūfilik aşlı ile iderseñüz ve tasavvuf yolına girseñüz. Zirā şūfi dōrt ħarfdır. Şūfī lik ma^ʿnāsına zarfıdır. Evvel ħarfi şaddır. Şad şafāya ve şıdķa işāretıdır. Ya^ʿni şūfi olan kimesne müħmelāt-ı dūnyeviyyeden arınub şāfi dil olub şadāķa ile ħarekāt-ı uħreviye eyleye. İkinci ħarfi vavdır. Vav vefāya ve vüzūya işāretıdır. Ya^ʿni şūfi olan kimesne her zamān ve her an abdest ile ola, bī-abdest bula, ķadem koymaya. Ta ki indallahi mutahhirin menzilesin bula. İkinci ħarfi fedir fe fenāya ve faķre işāretıdır. Ya^ʿni şūfi olan kimesne dāīm ^ʿārif sırr-ı rūħani olub nefsinı faķr ile fānī. Ta ki ħadış-i “**mütü ķable ente mütü**”³⁸ mertebesin bula. Üçüncü ħarfi yādır. Yā yuma işāretıdır. Yum deryādır ya^ʿni şūfi-yi

³⁸ “Ölmeden önce ölünüz.” ^ʿAclūnī, a.g.e.,c.2 s.384

‘ārif olan [111a] kimesne hemîşe deryâ dil gerekdir ki ögseler sevinmeye ve dögseler incinmeye ve sögseler hiç kimesne şikâyet idüb, hikâyet eylemeye. Belki ‘aynına daği almaya. Deryâ-yı Firavan gibi hazm ide. Nitekim H̄âce Sa‘di rāhmetüllahi eydir.

Beyit

Deryâ-yı Firavan neşevend nireniñ
‘Ārif ki bir baḥd teng abset henüz

3.69. Rubā‘i

Ger sen ki ta‘ne ile şūfi kim olsa tire
Elbette gönli baḥri olur hemîşe gayre
Anuñ gibi gönül bil derya degil şümurdur
Zirâ ki şāfi olmaz olsa şümur ki tire

Bu beyân eyledüğüm dört ḥarfüñ şifatlari ile mutaşavvıf olursañuz çar-ı âzdade ki rub‘-ı meskündür. Anlar sulṭān-ı ‘ādil qaşif-i envār-ı cān u dil ‘ārif-i esrār-ı ab u gil hilal-i her müşkil olursız ve eğer olmazsañuz muḥakkaḳ bil ki şeyṭān size ḥaḳim olub, pes ya kim olub mu‘cib mütekebbir olub sulṭān-ı zālīm olursız. Rub‘-ı meskūnda leyl ü nehar kār u güz meżālīm olur. Meskenet ḳande ve milket-i cān u dilde [111b] nıẓam-ı salṭanat ve ‘adālet ḳande ve nefsi-i şūmā her nefes cefā ve ḥasta dillere şifā itmek ḳande ve şūfi-yi bā şāfi dervīş vefā olmaḳ ḳande ve bu merātib-i aleyhi bulmak ḳande ve rūḥ-ı pāk Muḥammed Muşṭafāya ‘aleyhi’s-selām mülḥaḳ ‘ālem-i beḳāya elyak olmaḳ ve ḥaḳḳı öziñde bulmak ḳande.

3.70. Meşnevî Der Hülâşa-i Maqal Ez Berây-yi Şüfiyân-i Bed-Fiâl

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Agâh ol iyi şufi-yi Yezdân perest
Nefse uyub olma sen şeytân perest

Nefs-i şeytândan hezar kıl şüfiya
Ki anlaruñ kâridur Kibriyâ

Şüfî kim kibr riyâ vü süma' dan
Gelmese vâz anları idinse fen

Labur olub nefs-i şeytana mürîd
Rive beşler halka çün diyü mürîd

Debredüb dil ' arz ider sehun ol
Göz yumar ya' ni ki buldı keşfe yol

Ki virür keşf ü kerâmetden haber
Gâh naql eyler vilâyetden haber

Ki derûn-i dilden eyler ah u serd
Göz diküb göge geçünür ehl-i derd

Gâh ider câna hitâbı gâh dile
Söyleşür ya' ni ricâlül-gaybla

112a

Tacı ve tesbîhi dam u danedir
Murg-ı cān halkı şayda yanedir

Ol cihetden itdi tagyirüş şekil
Zerik idüb halkuñ ide rızkın egil

Çoyub ol Rezzâkı halkdan rızk o men
Tabi' şeytân olubdur cāndan

Hırka ve tãc añna olmışdur şanem
Delk içinde büt perestdir lâcerem

Kâfiruñ birdir bütti anuñ hezâr
Nefs evinde arzu ve esnâmı var

Arzu-yı nefis bütdür fil-meşel
Kim odur ma'ânide şeytân-ı 'amel

Her kaçan dursa namaza ol 'anud
Filhâkika bütlere eyler sücüd

Eyle olsa ola kâfirden biter
Kim bu vecihle ola şüfi-yi har

Hayra hanu vire dil şüfidir ol
Şüfi -yi sâfi degül yufidür ol

Nefse vāfidür ol cāfi degül
Hasta-yı cān u dile şāfi degül

Muştafā rūhına olmaz mülhāk ol
Hem beķā milkine olmaz elyak ol

Bunları ko şūfiya şāfi dil ol
Milk-i cān u dilde şāh-ı ʿadil ol

Viresin ta çar-ı āzdāde niżām
Hüküm idesin rub-ı meskūna tamam

112b

Şūfi kim kibriyādan olsadur
Cümle-i ʿamelde eyler huzur

Hem işinden nūr-ı baħır olasır
Gün gibi ʿālemde zāhir olasır

Yüzi vü özi vü sözi nūr olur
Anı görenler daħi mesrūr olur

Hāk görür Hāk söyler Hāk işidir
Her ne kim eylerse ol Hāk işidir

Muştafā rūhuna mülhāk ol olur
Hem beķā milkine elyak ol olur

Daḥi eydirsın ki ḥalktan ʿuzlet idüb künc-i ḥālvette genc-i vaḥdet bulub, şāh-ı ḥālvette olub, mest ü şarabu vuşlatuz ki bezmümüzde şarib ü şarab ve şāhid ü şemʿ ü şaki vü sürāḥi ve muṭrib çengi çigān ve zebāb ve def ve ney birdir dirsiz. Hezārān camda rāḥ ve cümle-yi ecsāmda ervāḥ yeksandır diyü beyān idersiz ve cemiʿ-i ʿādad bī-nihāye vāhiddir ki vāhiddin şādır olmuşdır. Yine maʿānide vāhiddir dirsiz ve ḫamū efrādını gaye ol ferd içünden zāhir olmuşdur. Yine maʿānide ḫamūsı feriddir dirsiz ve on sekiz biñ ʿālemde Ḥaḫ [113a] vücūdundan ḡayrı bir vücūd görmezüz. Her niye nazār itsevüz Ḥaḫḫ-ı müşāhede iderüz diyüb ehl-i vaḥdet geçünür, şāhib-i vuşlatuz dirsiz, öyle olursız eḡer ṭarīḫ-i vaḥdet-i ferik olursanız rāḥ-ı keşretten. Zirā vaḥdet dört ḫarfdır. Vaḥdetin maʿnāsına zarfdır. Evvel ḫarfı vavdır. Vav vuşlata işaretdir. Yaʿni merd-i vaḥdet olan kimesne ḫālife vüşül bulur. Maḥlūḫatı yüzinden ve sırr-ı vaḥdetde vāḫıf olur kendünün ḫālatı yüzinden. Yaʿni her mevcuduñ derḡāḥ-ı maʿbūdede miḫdārınca mertebesi vardır ve işinde ve cünbüşinde menzilesi vardır. Şöyle abeş ḫalk olmuşdır anuñ esrārına vāḫıf olub zübān-ı ḫāl ile anuñla ḡıft u şünud idüşüb anı bilüb derecesince kema huve Ḥaḫka riʿāyet idüb kendüzünden ḫoşnud eyleye. Ta ki mabeynilerinde rıza-yı maʿbūd ḫāşıl ola, maḫşūda vasıl ola. Nitekim Dünyā sulṭānlarının derbānlarının sāir oḡlanlarının dereceleri [113b] miḫdārınca sevüb ve riʿāyet idüb, anları kendülerinden razı eyleyecek ve kendüzin anlara sevdürmeyecek sulṭānı görmeḡe yol virmezler. Belki bunda niye geldüñ diyü döḡerler ve soñralar daḥi nice ḫaḫaret iderler. Vakārına ḫaşāret vāḫiʿ olur. Amma sulṭānuñ ḫulcaʿzları ile eyüce olıcak yol virürler. Girür sulṭān buluşur, alışur, virüşür. Aşınalık kesb idüb çok rüşinalık ḫāşıl eyler. ḫulcaʿgızların sevüb riʿāyet itdügüçün sulṭān daḥi anı sevüb riʿāyetler idüb, ḫılaʿtler geyirüb, iḫsanlar eyleyüb, yüce mertebeler virüb, vaḥdet sarāyına iledüb maḫşūduna vāşıl eyler. İşitmedüñüz mi sulṭānumuz ol server-i vāşılın yaʿni Ḥabīb-i Rabbil ʿālemin ḫāliḫüñ maḥlūḫatı nice ḫoş riʿāyet iderdi. Mertebeleri miḫdārınca ve nice şefkat eylerdi dereceleri ḫārarınca. Zirā bir kimesne bir şāḫış [114a] sevse aña tabiʿ olan kimesneleri sever ve bī-iḫtiyār riʿāyet ider. Belki maḫāllesinüñ itçügüzlerin daḥi maḫbūbınıñ itçügüzlerin ḫod nice

ri‘āyet ideceğin bilmez ki şāhibine hoş gele ve külli müşāhebet kesb idüb, ittihād hāşıl eyleye. İmdi iy şūfiler biz sizün mahlūkuñ ‘ışk-ı zāhirde böyle olıcağ ol Hālıkıñı hemtānuñ ve ol Rāzık-ı eşyanuñ ‘ışk-ı tarīkıñda niçün eyle olunmaya. Merdan-ı vaḥdete tiz diler. Ya niçun birbirine kem nazār idüb, ḥaḳarat eyleyeler. Şeytān gibi kendülerin görüb aña niyet da‘vasın iderler. Dünyā cifesi için kelbler gāvğasın eyleler. Revā mıdır ki gönül beyt-i Ḥaḳdır bunca kibr ü ‘ucub riyā ve semā‘ ve buhl ḥased kine anda neyer. Yoksa bir ḥālıkuñ değiller midir? Niçün eyle olurlar. Hālıḳ ḥod birdir, iki degildir. Yoksa ikilikde mi olurlar birlik da‘vasın idüb ikilikde olmağ ḥod şirkdir. [114b] Şirkden neuzübillah kaçmazlar mı? Zirā buhl ve ḥased ve kibr kebir ḥişal-i müşrikindir ve efā‘l-i kāfirindir ve aḥval-i münafıkındır. Mü‘mine ve muvaḥḥidīne münāşib degildir. Zirā bu ahlāḳ-ı zemīme şirkden zāhir olur ve şirk ikilikden şādır olur ve ikilik gayrı ndan mütevellidir ki gayriyyet ikilige üm düşmüşdür ki cemi‘-i ‘amel-i ḳabihe ve ef‘āl-i kerīhe gayriyyetden mütevellidir ki görmez misin ki bir kimesne kendüye ya oğlına ya ‘āyet sevdüğüne ḥased kin eylemez. Zirā ki anları gayrı görmez. Kendü ve özi gibi görür. İmdi iy şūfiler gayriyyetden beri degme bir şūfi-yi serseri olmaz ve birlik mertebesin bulmaz. Şūfī olan kimesne ‘ālim gerekdir. Nefsleri varṫa-yı gayriyyetden sālīm idiler ve kendülerini şadri şudür mecālis-i ebrār-ı vaḥdetde ve siḥāb-ı esrār-ı vuşlata dāīm eyleler. Yoksa cāhil şūfiler ne gayriyyet bilür ve ne ḥaḳıkat bilür ve ne ferikıyyet egler birdir ḳamūsı [115a] diyüb dāire-yi ilḥada düşüb, müşrik ve mülḥid olur. Amma kendüzin mü‘min ve muvaḥḥid sanur. Zirā şūfi-y bī-ma‘rifeti ‘āmaya müşābehet itmişlerdir. O kendüne yār mıdır? Riyā baña yār mıdır? Ya ṫağ mıdır? Ya rag mıdır? Bilmez ve görmez yürür, düşer. Kendüzin helāk eyleyler. Meğer şüyüh-ı kibārdan ya ḥulafa-i şāhib esrārdan bir ‘ālim ü fāzıl ‘azīzüzün dāmen-i temīzine muḥkem yapışub ardınca gide ki özin nefş şeytān varṫalarından ve mehālikinden ḥālaş ide. Yoksa kendü ruğm-ı fāsidine gide. Hāli ma‘lūmdur ‘ulamāya ve efā‘li mezmūmdır ‘uḳālaya.

3.71. Kıt'a

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Tutmayınca bir 'azîzüñ damenin

İkilikden birliğe irmez kişi

Her ne deñlü olsa ger kâmil vücüd

Kendü kendüden tamam olmaz işi

Ger olursa işi olur nâ-tamam

Hem olur naqş üzre anuñ cümbüşi

Lâcerem her kâruñ üstâdı gerek

Ta dürüst ola o kâruñ iy kişi

İkinci harfi hâdır. Hâ hubbe [115b] işaretdir. Hub sevmekdir. Ya'ni tâlib-i vaḥdet olan kimesne her mevcûdı mertebesi kadar seve ve ri'âyet eylemeğe ive. Üçüncü harfi dâldir. Dâl devama işaretdir. Ya'ni tâlib -i vaḥdet olan kimesne ṭarîḳ-i vaḥdetde dâim ṣâbit kadem kâim ola. Ta ki kâimin mertebesin bula. Dördüncü harfi tâdır. Tâ tevbeye ve tabi'ata işaretdir. Ya'ni tâlib-i vaḥdet olan kimesne şâhib genc sır vaḥdet olan 'azîzlerüñ birisin bulub, elin alub tevbe eyleye ve bâ'at idüb aña cân u dilden münea'bat ide. Her ṭarîḳa emr ider ise ol yola gide. Ta ki 'âlem-i vaḥdete daḥil olub, maḳşûdına vasıl olub, ma'bûduna yetişe, vaşlına yetişe. Amma iy şûfiler sâlik-i silk-i ḥaḳikatte on şart vardır. Anı size beyân ideyin ve esrârından 'ayân eyleyin. Şart-ı evvel ṭahâret-i bedendir. Bir müceb-i şeri'a't ki ṭahâret bula. Kadem komayub dem urmaya. Bâdehu ṭahâret-i nefisdir bir müceb-i ṭarîḳat, kamû hâbeşet hevâ vü hevesinden [116a] bâdezan ṭahâret-i ḳalbdır ve rûhdır bir müceb-i ḥaḳikat mâşivallahdan. Şart-ı şânî 'uzletdir. Cemi'-i ḥâlâyıḳdan ve ihtiyâr-ı ḥâlvetdir cem-i

‘avāyıkdan ve alāyıkdan. Hālvetḥāne-i ṭarīḳ eylemekdir ki ḥavaşş-ı ḥamsenüñ bārik yolları açılıb müdrık olalar. Şart-ı şālīş sükūt devamdır. ḥaber-i ḥayru anlamdır. Zübān-ı gil ki bī-hude ḳıl u kalden sākıt ola. Zülcelālden zübān-ı dil naṭıḳ olur. Ḥaḳayıḳ deḳayıḳ naḳl ider olur. Şart-ı rābi‘ siyam-ı müdāmdir ki şıham-ı nefis bir kişiye siperdir ki ḥaber-i ḥayrul beşerdır. Hem sālīke perveriş virüb gıl u guşdan ḳalbini şāfi ayine mişal şāfi eyler. Şart-ı ḥāmis zıkr -i zülcelāldır ki efzāl-i ‘amaldır. Zübān-ı fikirden ḡayrılar zıkr sālīb idüb lisan-ı ḳalb ile müdām zıkrullaha meşḡul olmaḳdur. Zakirin maḳāmın bulmaḳdır. Amma rife‘t-i şadā olmaya ki şeyṭān rāh-ı kejnüma zamire yol bulub [116b] dide-yi dili ḥayır ḳılmaya. Şart-ı şālīş tevekkül-i tāmdır Ḥudāya ve teslīm-i rıza tamam kaderi ḳazaya fikirde ve ḡnada sekirde süḥuda ḥavfda ve recāda işbatde ve maḥvda bu maḳāmatda leşker-i şek verib münhazım olub, münādım olur. Bādehu ḳalb-i ebvabı ḡayb fetḥ olub ‘ālem-i esrār vuḳuf bulur. Şart-ı sabi‘ tıḡ-ı ḥāṭırdır. ya‘ni göñüle Ḥaḳdan ḡayrı her ne gelse anı vaḳi‘ itmekdir. Bir an turgurmayub ref‘ eylemekdir ki bu yolda şeyṭān-ı reh zendir bu rüşendir ki yecri mecra aldemdir ki ṭurūḳ-ı ‘uruḳ-ı ādemdir, zıkr -i dāimle anuñ mecrāsın bağlamak gerekdir ki göñül ḡavḡasın işitmeyüb emin sākın ola. Şart-ı şāmin ḡayrıları selb idüb bir ṭarīḳat pīrine rabṭ-ı ḳalb eylemekdir. Şöyle ki emri dāiresinden ṭaşra ḳadem koymaya ki sālīkūñ kendü kendülüḡün ele ve ati muḥāvıfıdan kurtarub rāh-ı rast göstere. Şart-ı tāşi‘ terk-i şadabır. Ya‘ni uyumamaḡla üns dutub giceler ta şabāḥa dek ḥuzu ile [117a] ve ḥuşū ile ve ḥuzūr ile ol bī-niyāze niyāz u naz u söz ü ḡuzar arz eylemekdir. Şart-ı ‘āşir ḳillet-i egildir vech-i ḥelālden ne çok ne az irilmeye ‘itidālden pes vaşṭ-ı memduḡdur her efā‘lden hem menḳuldür zülcelālden ṭabīb-i lāyezalden. Ya‘ni Muḥammed ḥub u ḥışalden salavātullahi ‘aleyhi ve selamühü pes iy şūfiler ‘ilm-i taşavvufa nihāyet yoḡdur, esrārına gayet yoḡdur. Süḳun-ı meşāyīḥ kibārdan ve ṭuruk-ı efazil şāḥib esrārdan size bu ḳadar beyān itdüm ve ‘ayān eyledüm. Ḳābil olan dervīşe ve tālibe pesdir. Bu sözlerden işlah olmayan nefis ebede işlah olmaz ve felāḥ bulmaz. Zirā esrār-ı hevā ve hevesdir diyüb Ḥace-i Cihān oḡlı Netīce-i Cān’la yirlerinden ṭurdılar, selām virüb ḥānḳāhdan ḳıkdılar, revāne olub

hâlvethânelerine vardılar. Çün Hayreddîn hâlife ile Şeyh Nüreddîn H̄âce-i Cihân'dan bu kadar taşavvufa mütea' llik kelīmāt-ı fâzılân işitdiler ve bu kadar taşarrufa mütea' llik [117b] harekât-ı 'arifâne gördiler, tahsinler idüb efrinler getürdiler. Hayrettin hâlife şeyhleri Nüreddîn Horāsāniye eyitdi: İy şeyh agâh ol bu şâhib hânkaḥ bizüm hemşehrümüz H̄âce-i Cihân değil midir ve ol yanında oturan yüzzi niḳablı Netīce-i Cān değil midir ve şeyh eyitdi: Belki anlardan amma ruşinâlık özlerin bize bildürmediler ve aşinâlık yüzlerin göstermediler. Bizüm ḥod murādumuz ve maḳşūdumuz bunlardır. Bu meydān-ı 'âlemi serteşer ve miyan-ı ben-i 'ademi serbeşer geşt idüb seyr ü sahrā ve derya vü güh u deşt eyleyüb her aranı aranı bu araya geldük, bu dılarayı bulduk ve mülakāt olduk ve hezāran şükr-i sipas ol hâlik-ı ünasa ki 'âlem-i firākden bizi 'âlem-i vişāle irgürüb vāşılından kıldı diyüb bunları bu kelīmāt-ı deh ol tarafından H̄âce-i Cihân oğlu Netīce-i Cān'la hânkaḥdan hâlvetgâhlarına gelicek Netīce-i Cān atası H̄âce-i Cihân eyitdi: İy peder-i bahaber bu bizüm hânkaḥumuzda [118a] olan şūfiler t̄āifesi ki Horāsānilerdir, bizüm hemşehrimüz değil midür? H̄âce-i Cihân eyitdi: Belki anlardır ki senüñ 'ışkuñ t̄arīḳında her dem sâbit kadem 'âşık şādıklar ve birbirine her hâlde muvâfıklar ve fi' illeri ḳavllerine muḫâbıklar. Ben bunlara bilḳaşd özüm bildürmeyüb bu kadar kelīmāt itdügümden ğaraz imtihan idi. Agâh oldum ki 'ışkuñ rāhında dürüstlerdir ve çapuñ cüstlerdir. Hem maḳşūdum saña ta' lim-i 'irfan idi ki güftār-ı süluk meşayih-i kibārı işidesin daḫi aña göre iş idesin. Yohsa bunlar 'âşık-ı fâikler senüñ cemāl-i cemilünü müşāhede itmeğe lāyıklar. Çünki bunlar cān u dilden bunca āb u gilden geçüb bunca miḫnet derd ü bala bu yirlere rular sürüb bizi cüst ü cular idüb geldiler, buldılar, bunca menāzil kaḫ eyleyüb bize vāşıl oldılar. Bize lāyık oldur ki bunları red itmeyüb ḳabül eyleyevüz. Sen daḫi ḫicābı ḳoyub [118b] yüzüñden niḳabı götür. Bunlaruñ gönüllerin ele getir ki cemālüñ afitābı bunlara nūrın pertāb idüb pürtāb eyleye ki bunlaruñ maḳşad-ı aḳşāsı ve minnet-i 'ālāsı oldur diyüb şūfiler t̄āifesine gitmesünler diyü hânkaḥa hizmetkār gönderdiler. Hizmetkār gelüb bunlara bu ḫaberi ferāḫ fezāyı ve bu eşeri taraḫ-ı zidayı viricek ol gice şabaḫa dek sürürlerinden

gözlerine uyhu gelmeyüb yâ Rab hude oldılar. Çün şabaḥ oldı H̄âce-i Cihân oḡlı Netice-i Cân'la şalât-ı subḥı eda idüb ve şükr-i Hudâ eyleyüb seccâdelerinden tûrdılar, rāha girüb ḥānḳāha geldiler. Gördiler şūfiler şaf dutub ayaḡın tururlar H̄âce-i Cihân'la Netice-i Cân selām virüb, maḳamlarına geḇüb, ārām gösterdiler şūfi-yi şāfiler daḡı miskinlik idüb, meskenlerine geḇüb, sākin olıcaḡ. H̄âce-i Cihân eyitdi: Nice siz 'azizler eyüce misiz hemşehriler diyicek şūfiler bî-iḡtiyār [119a] yirlerinden yekbār durdılar. Gelüb H̄âce-i Cihân'un elin upüb yine yirlerine vardılar. H̄âce-i Cihân ne ḳadar nefer derviş fānilersiz. Şeyḡ Nūraddīn Horāsānī eyitdi: Derviř fānī çoḡ idi. Ama yolda şiddet-i ruzigāra ḡaḳat getürmeyüb diyār-ı Ādeme yürüdüler. Şimdi ancaḡ otuz nefer derviş fani mevcüddurlar. H̄âce-i Cihân eyitdi: Ya şimdiden ḳande idünüz. Şeyḡ Nūreddīn eyitdi: İy H̄âce ḡizmetünüz ol diyārdan ki rıḡlet buyurduḡunuz biz duā'cınız daḡı şabr u fūrḳat itmeyüb ol diyārdan rıḡlet itdük, 'akabuñuzca gıtdük. Ruy-ı zemīn tamam siz afitāb için çün mah-ı tamam devr idüb bir dem ārām itmeyüb bî-ḡad cefā vü cevri eyyām çeküb ve bî-'ad pür ejderhā ve nehānīn vādileri ve deryāları ve ateşin deryāların geḇüb bî-ḡıyās ve pür şerr ü yer pülenḳ taḡları ve şaḡraları aşub sizi arayı her arayı bu araya geldük ve şiddet-i ruzigār furḳatından [119b] ḡalāş bulub bu araya yetiřdüñ beḡamdullah furḳat-i envār-ı didāra yetişdük. H̄âce-i Cihân daḡı eyitdi: Hoş geldünüz 'aşıḡlar ve ḳadem getürdüñüz řādıḡlar diyüb dütdi. Netice-i Cân eyitdi: İy ciger ḡuşem hemin dem ḡicāb-ı ref' eyle yüziñden niḡāb götür ki cemālün afitābı nūrı bunları garḡ itsün erpayı ta baḡarak. Çün Netice-i Cân atası H̄âce-i Cihān'dan bu ḡıtabı işitdi, aña göre işitdi. Hemān yüzünden niḡāb götürdi. Cemāl-i afitābı berḡ urdı, şūfiler baḡr-i nūra garḡ oldılar. Cemāi cānana naḡar itdüler. Amma ḡaḳat getürmeyüb özlerinden yetdiler. Bir daḡı özlerin farḡ itmeyüb iḡilikden gıtdiler, birliḡe yetdiler. Nūr-ı tecelli bunlara müstevli olub nūr maḡz oldılar, nūriyyet mertebesin buldılar.

3.72. Der Beyān-ı Temşili Der Te'vil-i Hādīş Be -Nazm

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Cism-i 'āşık gerçi ma' şūkı katında lā olur

'Āleme ma' ānide amma ol ebed ihyā olur

120a

Çatıre kim deryāya irse cismi olur nābedir

Çatırelıken ayrıılır ismi dağı deryā olur

Çatıre mādır filhākıka mādan ayru çatıredür

Yoksa māya māil olsa çatıre yine mā olur

Bađr-i nūr-ı Hađdan cān u 'āşık çatıredir

Vāşıl-ı maşuk olsa cismi nāpeydā olur

Şema' ursa kendüzın pervāne ateş perest

Nār-ı mađz olur vücudı nūr ile yektā olur

Nısbeti aşla yoğ iken bu hadid asuduñ

Nār ile hem rengüñ hem ađlađuñ hem esmā olur

Gerçi perandır hevāda zerre-i kemter veli

Hāke itse zerrelıken ayrıılır gubar olur

'Āşık-ı ma' şūk birdir 'ālem-i vahdetde lik

'Ālem-i keşretde esmā ve şıfāt inşā olur

Kesretin hāşiyetidir şūretüñ ğayrıyyeti
Yoksa terk-i kesret itsek vaḥdetüñ eclā olur

Biz nice efşā idem bu vaḥdetüñ esrārını
Kim ne deñlü itmek istersem daḥi ihfā olur

Zirā baḥr-i vaḥdetüñ yokdur kenārı vü kārı pes
Ḳatre-i ‘aqluñ vücūdı anda maḥv lā olur

Bu kadar sır ‘ārife kāfidir inşā eyledüm
Ḳābil insāndan ancak bu kadar ifşā olur

Vaḥdetüñ ma‘ nāsı oldur vaḥidi gel şalāt ol
Ver ne kesret cihānında hemān ğavġa olur

Sākıt oldı kesdi dil gencine-yi vaḥdet bulan
Gösterür ser aldurur gencin şu kim guya olur

120b

Bu benüm ğüftārūmı izā‘ n iden ḳābil vücūd
Gülşen-i vaḥdetde dāīm bülbül-i şeyda olur

3.73. Meşnevî Der Cevāb Taḥḳıķan-ı Kitāb-ı Ma‘nevi

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Fe‘ ülün

Olun agāh iy erbāb-ı ma‘ānī

İderse Ḥaḳ fetḫi erbāb-ı ma‘ānī

Niķābın ref' idem ma'ānī yüzinden
Cemālin gösterem ma'ānī özinden

Olub keşşāf-ı envār-ı ma'ānī
Münevver eyleyem her cism-i cānı

Beyān itdüm ma'ānīsın kitābuñ
Su'ālet ü cevābatu hıtabun

Size temsil idem ben bu kitābı
Size te'vil idüb virem cevābı

Velīkin siz de gūş-ı cānla gūş
İdüñ kim neyde idem çün baħri cūş

Ma'ānī dürlerin eşdāk-ı şarfdır
Size iħrāc idem bu dem o zarfdır

3.74. Der Beyān-ı H̄āce-i Cihān ve Netīce-i Cān ve 'Āşıkān-ı Şadıkān u Kazıban

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Bilüñ H̄āce-i Cihān'dır cān netīce
Bedendir hānķāh-ı şeş deriçe

'Arz cāndan Muħammed cāndır pes
Kim ol bu cānlaruñ cānāndır pes

Ki ya' ni cümle cān andan olubdur
Anuñ nūrı ile bu ābdan tolubdur

Eğer ol olmayaydı muḳaddem
Muḳaḳḳaḳ bil ki olmazdı dü 'ālem

Pes eyle olsa anı ol gani Rab
Bu cümle kānāt eyledi ab

Bu emr ile cihānı itdi zāhir
Ki yetmiş biñ yıl andan kıldı aḫir

Hemān kendüzini çün gördi teha
Didi baña gerek ferzend-i ziba

Yüzün sürüb yire kıldı münācaat
İdüb dergāh-ı Ḥaḳka arz [121a] ḥacat

Didi iy Ḳādir dana-yı her ser
Baña bir Sālih ziba veled vir

Kim olsa ol benüm her dem enīsüm
Ḥābibüm hem tabībüm hem celīsüm

Benüm eğlencem ü dīnlencem ola
İçüm taşum anuñ nūr ile tola

Anuñla eyleyem hoş zinde kânî
 Bu ism ü resm ü cism olunca kıñî

O ĥacetler kıabül idici Allah
 Buna virdi bir oğul yüzi çü mah

Bir oğuldur ki olmaz mişlü anuñ
 Ki zirâ zübdesidür dü cihanuñ

Cemâli afitâbı dü cihânı
 Münevver eyledi her cism ü cânı

Ki ya‘ni nür-ı Aĥmed oldu zâhir
 Pes andan cân-ı ‘uşşak oldu aĥir

Cemâl-i cân Muĥammed şüretidir
 O nür-ı pâkiAĥmed şüretidir

Anuñçün bî-bedel ĥüsni bahası
 Değildir dü cihân ĥüsni bahası

Pes oldur milk-i ĥüsnuñ pâdişâhı
 Anuñçün oldu maĥbûb-ı ilahi

Anı kim öziñe maĥbûb ide Ĥaĥ
 Anı kim öziñe maĥlub ide Ĥaĥ.

ıyas eyle anuñ usn-i cemālin
Ve ba nūr-ı cemāl-i bī-miṣālin

Görüb anuñ camālin cān-ı uṣṣa
Aña dilden amusı oldu uṣṣa

Cemāl-i cānına cism oldu perde
Anuñçün uradı uṣṣa derde

Fıra odına irā itdiler cān
Olub nālān u giryan pür efgān

Evvel perdesiz görmiṣler idi
Cemālin yūzinūn görmiṣlerdi

Anuñçün oldılar Şuride-yi ıṣ
Firak-ı yārda Şuride-i ıṣ

121b

Şu āṣı kim olur ıṣında sadı
Olur ol vuṣlat-ı ma Őua lāyı

Gider arayı her arayı anı
Bulasız akıbet cānan u cānı

Olasız vaṣl ol cānana lābud
Olur vaṣl öziñe pervāne lābud

Şu kim 'ıŝkında kazıbdır kalur ol
Hevā-yı nefs ʔālibdir kalur ol

Olub ŝeytānla nefsüñ esrārı
Ne gögi farq ider olur ne yiri

Olur ma'ānide hayvanla beraber
Olur hayvan dende belki kemter

Ki zirā haz yokdur 'ışk ıŝinden
Göriser hazz-ı nefsi cünbüŝünden

Hevā-yı nefs sanur ma' rifet ol
Kopiser 'aķıbet hayvan ŝıfat ol

Anuñkim 'ıŝkı yok hayvan değil mi
Anuñ kim 'ıŝkı var insān değil mi

Ġalať didüm ki var hayvanda da 'ıŝk
Niçün pes olmaya insān da 'ışk

Huŝuŝa 'ışk-ı Haķ insān içündür
Ki insānda dem-i Rāhman içündür

3.75. Der Beyān-ı Hicret-i H̄āce-i Cihān ve Netice-i Cān Ez Diyār-ı H̄orāsān
Ve Ka‘be- Rā Ziyāret Kerdenišan Ve Medīne Ra Vaṭan-Sahtenišan

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Murād oldur H̄orāsān hicretinden
Ki ya‘ni ḥubbu evtan hicretinden

Ki varmak Ka‘betullah arzına
Yine terk idüb olmaḳdur Medīne

Ḳılam bir bir beyān anı size ben
İdem sırrın ‘ayān anı size ben

H̄orāsān mevledi ism oldı zāhir
Bu Ka‘be mevledi cism oldı zāhir

Ki ya‘ni Ka‘beye [122a]varmak muḥaḳḳak
Bu cismi beyt-i Ḥaḳ bilmekdir elḥaḳ

Ki zirā Ka‘besi maye yirinden
Olubdur anlañuz bu sırr-ı ruşen

Medīne oldı amma cān-ı muṭin
Anuñçün oldı Aḥmed anda sākin

İdüb ten Ka‘besinden hicret ol cān
Medīne şehrini idīndi evṭan

Anuñçün cān-ı ʿuṣṣaqa vaṭandır
Ki yiryüzünde ol cān ḥasendir

Ki cümle cānlaruñ cānānında
Olur hem cānlaruñ evṭanı anda

Vaṭan oldur aña cān eyledüñ sen
Hem andan cān u ĩmān eyledüñ sen

Muḥaḳḳaḳ bu söz ol cānāndandır
Ki elḥubbu vaṭan ĩmāndandır

Medīne bildüñüz cāna vaṭandırbu cism
Kaʿbe çün cāna vaṭandır

Velī var bir vaṭanda sırcān
Pes ol maʿānī daḥi gelsün beyān

Vaṭan bu sırr-ı cān ḳurb-ı Ḥaḳdır
Bu maʿānī ṭālib-i Ḥaḳka sebaḳdır

Ḥaḳikatde vaṭan oldur feamma
Muḥammedsiz varılmaz anda aṣla

Gelüñ imdi siz anı ḥāşıl eyleñ
Muḥammed cānına cān vaşıl eyleñ

3.76. Der Beyān-ı Hānķāhi ü Āmeden-ı Tevāif-i Muhtelifi Be Hānķāh-ı
Cihān

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

Çün H̄ācedir cihan çün cān netice
Cisimdir hānķāh-ı şeş deriçe

Bu ki amīze evham-ı hayālat
Kimi baṭıl kimi Hāķ kim dālālet

Bu ki ayendelerdir cümle ahlāķ
İdüb ki sırrı enfüs gāh afaķ

Gelürler birbir işbu hānķāha
Kimi 'āşi kimi maķbül ilaha

Bu ahlāķuñ kimi niku kimi bed
Kimi ebyaz [122b] vecihdir kimi esved

Kimi rāh-ı şeriāt rehberidir
Kimi rāh-ı ṭariķat serveridir

Hāķikat milkine kimisi sulṭān
Naşiḫat şāhına kimisi derban

Kimi şeyṭān kimi ḫudbin sergeş
Şaraba kibrile her demde serḫoş

Yazarsam ben eğer ahlāk-ı cümle

Yetişmez bu cihān evraķ-ı cümle

Ki zirā ādemüñ aḫvaline had

Bulunmaz hem olunmaz hiç ‘ad

Bu deñlü didüğüm ‘ilām içündür

Değildir ḫaş için bel ‘ām içündür

Ki zirā ‘āleme ma‘lūmdur heb

Bu heft adud u millet çar mezheb

Beyān itdüm size ben bu kitābı

Ḥudādan gördüğümce fetḫ bābı

Vücūd-ı ādemi teşbih kıldum

Ki her bir sözini tevcih kıldum

Kim ḫalbinde varsa ḫābiliyyet

İrişür bundan aña kāmiliyyet

Olub özinüñ esrārına vāķıf

Olur bir ḫaḫşinas u merd-i ‘ārif

Eğer olursa ma‘nāsıyla ‘āmil

Olur her laḫza Mevlāsına vāşıl

Daḥi ne diyin iy merd-i ḥaḳbiñ
Ki bundan daḥi evlā ola beyin

Ki bu ḥādiş-i Muştafādır
Daḥi tefsir-i ḳurān-ı Ḥudādır

Kelam-ı enbiyā ve evliyādır
Peyam-ı asfiyā vü itkiyādır

İçinde bazı düşdise leṭāif
Be güftār-ı bī-gerdar-ı tavāif

Pes olda anları taḥḳiḳ içündür
Ne enki anları tā'rif içündür

O sözlerde ḥaṭā yoḳdur bil iy şāh
Ki nice sāde sāde diller olub agāh

123a

İderler ol ṭevāifden ḥezārlar
Çü yād anlardan eylerler gūzarlar

Olurlar Ḥaḳḳı batıldan mümeyyiz
Bilişmez o baṭıllarla her giz

Olub her birünün pāk 'itiḳādı
Bulurlar dīn içinde yaḥşı adı

Du‘ādan ben fak̄īri yād iderler
Pes ol yād ile rūḥum şād iderler

Benüm daḥi murādum bir du‘ādur
Kim ol derdi günahkāra devādır

Ki bu gün garḳ derya-yı ma‘āşi
Olub leyl ü nehar Allah’a ‘āşi

Beni kim bir du‘ādan eylese yād
Ḥaḳ anı eylesün cennetde abād

Ḥabīb-i Ḥaḳḳuñ olsun hem cevāri
Tecelli eylesün gāh gāh Bāri

Bunı yazdum yādigar olmaḡiçün, oḡuyanlar bir du‘ā kılmāḡiçün.

SONUÇ

1. Bu çalışmayla Kitab-ı Hâce-i Cihan ve Netice-i Can adlı eserin transkripsiyonlu metni ortaya konmaya çalışıldı.
2. Esere ait kaynakça oluşturulmaya gayret edildi.
3. Vâhidî'nin hayatına ve eserlerine yönelik yeni bilgiler bulunmaya çalışıldı.
4. Bu çalışmayla Vâhidî'nin fazla bilinmeyen eserlerine değinildi.
5. Şairin mensup olduğu tarikatla ilgili bilgiler verilerek, şairin görüşlerinin daha iyi anlaşılması amaçlandı.
6. Vâhidî'nin bir tarikat mensubu olduğu ve ehl-i sünnet çizgisine sınıksıkı bağılı olarak eserinde bu mesajı vermeye çalıştığı anlaşıldı.
7. Bu eserin Alevilik ve Bektaşilik ile ilgili önemli bilgiler ihtiva ettiği görüldü.
8. Bu çalışmayla Vâhidî mahlaslı birden fazla kişinin olduğu saptandı.
9. Bu eserin günümüz yazısına aktarılmasıyla 16. Yüzyıl dini hayatına ışık tutuldu.
10. Bu çalışmayla, Vâhidî'nin eserinin önemine dikkat çekildi.
11. Eserin Türkçe açısından da bir kıymet ifade ettiği anlatılmaya çalışıldı.
12. Vâhidî'nin Arapçaya ve Farsçaya hâkim bir şair olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-hafâ ve Muzîlu'l-ilbâs 'amme'stehere mine'l-ehâdîsi 'alâ elsineti'n-nâs*, c.I-II, Beyrut 1418/1997
- ALUSÎ, *Ruhu'l-Meânî*, c.XX, Beyrut, 1985
- BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c.I, MEB Yay., İstanbul, 1977
- BURSALI MEHMET TAHİR EFENDİ, *Osmanlı Müellifleri* c.II, haz.:A.F. Yavuz,İsmail Özen,Meral Yayınevi, İstanbul, 1972
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1993
- GÖLPINARLI, Abdulkaki, “Menakıb-ı Hacı-i Cihan” *Türkiyat Mecmuası*, c.III, İstanbul, 1935, s.129-132
-, “XV.-XVI. Yüzyıllarda Türk Divan Şiiri”, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, , c.IV, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 241–243
- İPEKTEN, Haluk, *Divân Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Ankara, 1985
- KARA, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler 1*, Uludağ Yay., Bursa, 1990
- KARAMUSTAFA, Ahmet T., *Vâhidî's Menâkıb-i Hvoca-i Cihân Ve Neñce-i Cân*,Yayl.: Şinasi Tekin,G. Alpay Tekin,Cambridge:Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1993
- KUT, Günay, “British Museum'daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar ve Tevâif-i Aşere'den Tevâif-i Bektâşî yân” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, Belleten, 1971,s.214–230
- LATİFİ, , *Latifi Tezkiretü's- Şuara ve Tabsiratü'n- Nuzama*(İnceleme-Metin),haz: Rıdvan Canım, A.K.M.Baş., Ankara, 2000
-, *Tezkire*,haz.: Mustafa İsen, Akçağ yay., Ankara, 1999
- MENGİ, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, c.I-III, Beyrut

Muhtasar Osmanlı Tarihi, haz: heyet, Çamlıca Yay., İstanbul, 2007

OCAK, Ahmet Y., *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnâmeler: Metodolojik Bir Yaklaşım*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992

ÖNGÖREN, Reşat, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı: Zeyniler*, İnsan Yay., İstanbul, 2003

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçag Yayınları, Ankara, 1990

ŞAHİN, Haşim, *Tarih Kaynağı Olarak Evliya Menakıbnâmeleri*, Dünya yay., İstanbul, 2008

ŞEMSETTİN SAMİ, *Kamus-ul-alam* c.VI, Mihran Matbaası, İstanbul, 1889

....., *Kamus-ı Türkî*, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1989

TİMURTAS, Faruk Kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri*, c.II, Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları, İstanbul, 1981

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990

VÂHİDÎ, *Cenanü'l- Cinan*, Haz.: Yrd. Doç. dr. Habibe Yazıcı Ersoy, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü yüksek lisans tezi, Ankara, 1996

....., *Cenanü'l- Cinan*, Yay. Ahmet Cevdet, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1897

....., *Kitâb-ı Netîce-i Cân ve Hoca-i Cihân*, Milli Kütüphane A.8467 No'lu Yazma, 1588

KARAMUSTAFA, Ahmet T., “*Kalenderler, Abdallar, Hayderiler: 16. Yüzyılda Bektaşiliğın Oluşumu*”, çev.: Derya Öcal, <http://www.hbektas.gazi.edu.tr>

ÖZGEÇMİŞ

Abdullah TÜRK

I. Kişisel Bilgiler:

Doğum Tarihi: 10 Eylül 1979

Doğum Yeri: Kahramanmaraş/ Elbistan

Medeni Hâli: Evli

İletişim Adresi:

Erzurum Polis Meslek Yüksek Okulu Atatürk Bulvarı

25070 Palandöken/ Erzurum Tel: 0442 3156067 **ESLEK YÜKSEK OKULU**

DÜRLÜĞÜ

E-posta: aturk79@hotmail.com

II. Eğitim:

Lisans: Hacettepe Üniversitesi, 2002

Lise: Elbistan Mükrimin Halil Lisesi, 1997

Ortaokul: Elbistan Atatürk Ortaokulu, 1993

İlkokul: Karaelbistan İlkokulu, 1990

III. İş Deneyimi:

2003 yılında Erzurum Polis Meslek Yüksek Okulu'nda Türk Dili öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Halen görevine bu okulda devam etmektedir.

IV. Yabancı Dil:

İngilizce